İSLAM TARİHİ YAZICILIĞI'NDA RÜYA MOTİFİ

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZTÜRK

ilâhiyât

1069

İSLAM TARİHİ YAZICILIĞI'NDA RÜYA MOTİFİ ■ Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZTÜRK

ilâhiyât

Rüya geçmişten-günümüze her devirde ve dönemde popülaritesini korumuş, ilahî veya gayri ilahî dinlerde, gerek en eski yazılı metinlerde, gerekse efsane ve destanlarda farklı motifler ile kendine yer bulmuştur. Psikiyatri, Psikoloji, Psikanaliz, Parapsikoloji, Felsefe ve Tasavvuf gibi farklı bilim dallarının üzerinde çalışmalar yapmasına sebep olmuş rüya unsurunun İslam Tarih Yazıcılığı'na da yansımaları olmuştur.

İnsanoğlu için vazgeçilmez bir unsur olan rüyalar, siyasi otoritelerin yaptıkları eylemlere kutsal bir vasıf kazandırmada, devletlerarası hâkimiyet mücadelelerinde devletin kuruluşundan itibaren İlâhî irade tarafından desteklendiğini ortaya koymada, fethedilmek istenen bir yerin Tanrı'nın isteği doğrultusnda fethedildiği gibi hususlarda meşrulaştırma aracı olarak da kullanılmıştır. Bu kitapta: Devlet kuruluşlarında, savaş ve fetihlerde, din tercihini belirlemede, vefat etmiş kişilerin ahiretteki durumundan haber almada, doğum ve ölümlerin önceden bilinmesinde, mehdilik hareketlerinde, evliliklerin önceden rüyada görülmesinde, kutsal yerlerin belirlenmesinde görülen veya görüldüğü iddia edilen rüyalar ele alınacak ve tarih metodolojisi içinde değerlendirilecektir.

ISBN 978-625-6902-88-6
9 786256 902886

ilâhiyât

ilāhiyāt 1069

İslam Tarihi Yazıcılığı'nda Rüya Motifi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZTÜRK

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Murat GÖKALP

ISBN 978-625-6902-88-6

1. Baskı: Ekim 2023

Sertifika No: 44396

Mizanpaj ve Uygulama: Tavoos
Kapak: Tavoos
Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilāhiyāt

Fora İş Merkezi, 1354. Cadde No: 138/5, 06378
Ostim/Ankara

Tel: (0312) 439 01 69
www.ilahiyatyayin.com
editor@ilahiyatyayin.com
satis@ilahiyatyayin.com
www.instagram.com/ilahiyatyayin

İSLAM TARİHİ YAZICILIĞI'NDA RÜYA MOTİFİ

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZTÜRK

1978 yılında Burdur'un Bucak ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu Bucak İlköğretim Okulu'nda, ortaokul ve liseyi Bucak Lisesi'nde okudu. 1995 yılında Bucak Lisesi'nden mezun oldu. 1996 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandı ve 2001 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2002 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2003 yılında Fırat Üniversitesi SBE'nde *"186 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Hamid Sancağı'nın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısı"* isimli çalışmasıyla yüksek lisansını tamamladı. 2011 yılında da Ankara Üniversitesi SBE'nde *"Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923-1938)"* isimli doktora çalışmasını tamamladı. 2014 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak göreve başladı. 2015 yılında İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Başkanı olarak atandı. Halen aynı Fakülte'de Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik hayatına devam etmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Sözlükte "görmek" anlamındaki rü'yet kökünden türeyen rüya kelimesi, uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütününü ifade eder. Sözlük anlamı aynı olan hulm (çoğulu ahlâm) ise daha çok korkunç düşler için kullanılır.

Rüya geçmişten-günümüze her devirde ve dönemde popülaritesini korumuş, ilahî veya gayri ilahî dinlerde, gerek en eski yazılı metinlerde, gerekse efsane ve destanlarda farklı motifler ile kendine yer bulmuştur. Psikiyatri, Psikoloji, Psikanaliz, Parapsikoloji, Felsefe ve Tasavvuf gibi farklı bilim dallarının üzerinde çalışmalar yapmasına sebep olmuş rüya unsurunun İslam Tarih Yazıcılığı'na da yansımaları olmuştur.

Tevrat ve İncil pasajlarında geçmiş peygamberler ile ilgili rüyaların yer alması, Kur'an-ı Kerim'de de Yusuf Suresi başta olmak üzere, pek çok ayette "rüya" kelimesinin geçmesi, Peygamber Efendimiz'in hadislerinde rüyanın nübüvvetten bir cüz olarak kabul edilmesi ve kendisinin de bizzat ashâbına "içinizden rüya gören yok mu?" diyerek, görülmüş olan rüyaları yorumlaması, "Rüya üç çeşittir: Biri sâlih rüya olup Allah'tan bir müjdedir. İkincisi; şeytanın verdiği korkudur. Üçüncüsü; kişinin kendi kendine konuştuğu şeylerdendir." buyurması; Müslümanların gördükleri rüyalara farklı anlamlar yüklemesine sebebiyet vermiştir. İnsanların pek çoğu girecekleri işlerin,

yapacakları evliliklerin veya eş seçimlerinin kendileri için hayırlı mı? hayırsız mı? olduğuna dair istiharelere yatmışlar veya yatan kişilere rica ederek kendileri için ilahî bir işaret aramışlardır ve aramaktadırlar.

İnsanoğlu için vazgeçilmez bir unsur olan rüyalar, siyasi otoritelerin yaptıkları eylemlere kutsal bir vasıf kazandırmada, devletlerarası hâkimiyet mücadelelerinde devletin kuruluşundan itibaren İlâhî irade tarafından desteklendiğini ortaya koymada, fethedilmek istenen bir yerin Tanrı'nın isteği doğrultusnda fethedildiği gibi hususlarda meşrulaştırma aracı olarak da kullanılmıştır. Bu kitapta: Devlet kuruluşlarında, savaş ve fetihlerde, din tercihini belirlemede, vefat etmiş kişilerin ahiretteki durumundan haber almada, doğum ve ölümlerin önceden bilinmesinde, mehdilik hareketlerinde, evliliklerin önceden rüyada görülmesinde, kutsal yerlerin belirlenmesinde görülen veya görüldüğü iddia edilen rüyalar ele alınacak ve tarih metodolojisi içinde değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın meydana geliş aşamasında, yazılan metinleri okuyarak öneri, tenkit ve tashihleriyle katkıda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Murat Gökalp'e, bu süreçte her zaman yanımda olan değerli eşim Melek Öztürk, kızım Bilgenur, oğlum Bilgehan ve ilim insanı olarak yetişmemizde katkısı olan bütün hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hakan ÖZTÜRK
ELAZIĞ-2023

KISALTMALAR

A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
as.	: Aleyhi's-selâm
b.	: İbn/Bin
bkz.	: Bakınız
bnt.	: Bint./Binti
Çev.	: Çeviren
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İSTEM	: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsıkîsi Dergisi
JFES	: Journal of Faculty of Educational Sciences
M.Ö.	: Milattan Önce
nşr.	: Neşreden
REM	: Rapid eye movement (hızlı göz hareketi)
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
öl.	: Ölümü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: ve diğerleri
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de "Sizin için geceyi bir örtü, uykuyu dinlenme hali kılan, gündüz vaktini ise bir diriliş ortamı yapan O'dur."[1] ve "Uykunuzu dinlenme vesilesi kıldık. Geceyi (uyku için) örtü yaptık."[2] buyurulmaktadır. İnsanoğlunun fiziksel ve ruhsal olarak dinlenebilmesi için uyuması gerekir. Sağlıklı her insan az ya da çok uyur. İnsanların uyku esnasında karşılaştıkları durumlardan birisi de rüya görmeleridir. Çünkü uyku, rüyalara geçişi sağlayan bir sırlar âlemidir.[3] Bu rüyalar ara sıra gündüz karşılaşılan yorucu, üzücü ve düşündürücü olaylardan dolayı kâbus şeklinde, ara sıra da insanları mutlu eden, hayranlık duyulan görüntülerden meydana gelebilir. Bazı durumlarda da bedenin ihtiyaçlarına binaen görülen rüyaların içeriği değişebilir. Örneğin susamış halde yatan bir kişinin rüyasıda su içtiğini, aç yatanın ise rüyasında yemek yediğini görmesi bu kabîldendir. Halk arasında "şeytan aldatması" olarak bilinen "ihtilam" da buna benzerdir. İnsanlar gördükleri bu rüyaların mahiyetini anlayabilmek için araştırmalar yapmışlardır. Ara sıra kendi dönemlerinin meşhur kâhin veya kâhinelerine,

---

1 Furkan, 25/47.

2 Nebe, 78/9-10.

3 Erdem Sarıkaya, *Eski Türk Edebiyatında Rüya (Başlangıçtan XV. Asra Kadar)* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 35.

bazen bir din adamına, kimi zaman da rüya tabir etmesiyle ön plana çıkmış kişilere giderek gördükleri rüyalardan kendi gelecekleri ile ilgili bir ipucu aramaya çalışmışlardır. Kutsal metinlerin de çoğunda rüya veya rüya yorumu ile ilgili ayet ve pasajların bulunması rüyaya karşı insanların bakış açısında büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Nitekim hem Tevrat ve İnciller'de hem de Kur'an-ı Kerim'de de içeriğinde rüya ve rüya yorumu geçen bilgiler vardır.[4] Özellikle dinî metinlerde ve anlayışlarda "rüya" kavramına yer verilmesi insanların ilgisini daha da artırmıştır.

Mesala Hinduizm'de "rüya"nın özel bir önemi vardır. Çoğu Hindular tek bir tanrı ve tanrıçayı kendisi için seçilmiş sayar. Çoğunlukla bu tercihi aile geleneği belirler. Ancak bazı kişiler dualarına cevap veren veya rüyalarında kendilerine görünen tanrı ile irtibata geçebilir.[5] Rüya deneyimi, rüya görenin özel dünyasıdır. Rüya devam ettiği sürece, rüya deneyimleri uykudan uyanma deneyimi kadar gerçektir.[6]

Budizm'de de rüya önemli bir yer tutar. Buda'nın[7] annesinin hamile kalması, rüyasında altı dişli beyaz bir filin karnına girdiğini görmesi, bu rüyasını eşine anlatması ve Kral'ın altmış dört brahmini çağırarak yorumlatması[8] ve onların da korkulacak

---

4 Hidayet Aydar, "Kur'an'da Rüyalar ve Rüyaların Hayata Yansımaları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005), 40.

5 Kim Knott, *Hinduizm*, çev. Ceylan Ertung (Ankara: Dost Kitabevi, 2017), 87.

6 Swami Nikhilananda, *Hinduizm*, çev. Aslı Özer (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003), 61-63.

7 Buda'nın M.Ö. 6. yüzyılın sonları ile M.Ö. 5. yüzyılın başlarında yaşamış olabileceği üzerinde durulmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmeyen Buda'nın yaklaşık olarak seksen yıl yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu tahminler doğrultusunda onun M.Ö. 568-560 yılları arasındaki bir yılda doğduğu, M.Ö. 488-480 yılları arasında ise ölmüş olabileceği kabul edilmektedir. Hüsamettin Karataş, "Sakyamuni Buda'nın Tarihsel Kişiliği ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci", *Dini Araştırmalar* 16/42 (2013), 130.

8 Nermin Öztürk, *Budizm'de, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Bakire Doğum Fenomenolojik Bir Yaklaşım* (Konya: Literatürk Academia, 2020), 47-49.

birşeyin olmadığını, doğacak çocuğun önemli bir kişi olacağını söylemeleri Budizm ile ilgili anlatımlarda geçer. Taoizm, Caynizm, Zerdüştîlik ve Konfüçyüsçülük gibi inançlarda da rüya önemli bir yer tutmuştur.[9] Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta rüyanın konumu ileride ayrı bir başlık altında değerlendirileceği için burada yer verilmemiştir.

İnsan birey olarak bir toplumun parçasıdır. Her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Farklı kültürlerin kullandıkları sembollerin yanı sıra zaman içinde görülen rüya anlatımları, kuşaktan kuşağa aktarılırken belirli kalıplara dönüşmüş yani motifleşmiştir. Öyle ki aynı kurgunun farklı şahıs ve isimler ile değişik bölgelerde de ortaya çıktığı görülmektedir. Bir rüyanın motif sayılabilmesi için, olaylarda aktif bir rol oynaması, daha açık bir deyişle hadiselerin akışını değiştirici, fonksiyonel bir özelliğinin bulunması gerekmektedir.[10]

Bu çalışmada, tarihi süreçte ortaya çıkmış olan *rüya motifleri* ele alınacaktır. Özellikle İslam Tarihi kaynaklarında geçen anlatımlar incelenecek ve rüyanın işlevselliği, meşrulaştırma aracı olarak kullanılıp kullanılmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Konunun daha iyi anlaşılması, motiflerin ve anlatımların tarihi bir geçmişinin olduğunun ortaya konulması amacıyla İslam öncesi dönemlerden de örnekler verilecektir. Anlatımlar bilimsel tarih yazıcılığı çerçevesinde değerlendirilecektir. Bir diğer önemli husus ise değerlendirmemiz esnasında Carl Gustav Jung'un (1875-1961), düşlerimizin kesinlikle bilinçaltı doğamızdan kaynaklandığına dair teorisi[11] dikkate alınmıştır.

---

9 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Öztürk - Şahin Kızılabdullah, "Geçmişte Yaşamış Din Kurucusu veya Peygamberler İle İlgili Rivâyetlerin Hz. Muhammed'in Hayat Hikâyesi'ne Etkisi, Doğum Olayları Örneği", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 377-391.

10 Muhammet Kuzubaş, "İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi", *Journal of Turkish Studies* 2/Volume 2 Issue 1 (2019), 306.

11 Carl Gustav Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, çev. Engin

Bu çalışmanın giriş kısmında, öncelikle rüya ve rüya ile ilişkili kavramlar tanıtılacak, akabinde ise insan-rüya ilişkisi, insanların rüyalara olan merak ve ilgisi ele alınacaktır. Daha sonra İslam öncesi dönemde rüya unsuru üzerinde durulacak, Sümerler'de, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta rüya, İslam öncesi dönemde Türk kültüründe rüya, İslam'da rüya başlığı altında Kur'an'da ve hadislerde rüya aktarılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; rüya motifinin meşrulaştırma aracı olarak kullanımı başlığı altında, devlet kuruluşlarında rüya motifinin kullanımı ve etkisi üzerinde durulacaktır. İslam öncesi dönemden örnek olması itibarıyla Sasani Devleti'nin kuruluşunda rüyanın tesirinden sonra, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği ve kuracağı devletin önceden müjdelenmesinde, Hz. Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in halifeliğinde rüya motifinin kullanımı, Emeviler, Abbasiler, Gazneliler, Zengiler, Selçuklular, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda rüya motifinin misyonu ele alınacaktır. Savaşlarda rüya motifi başlığı altında; Bedir, Uhud, Ninova, Hudeybiye, Sakif kuşatması, Ridde olayları, Kadisiye, Fesa, Darabcird ve Kıbrıs'ın fethinde rüya motifinin işlevi değerlendirilecektir. İslam dinine girme ile ilgili rüyalar başlığı altında gördüğü rüya üzerine İslam'a giren sahabilerin rüyaları üzerinde durulacaktır. Vefat etmiş kişilerin ahiretteki durumları başlığı altında; Sıffîn Savaşı ve Harre Vakası'nda hayatını kaybedenlerin durumu ile ilgili rüyalar işlenecektir. Doğum ve ölümlerin önceden bilinmesi başlığı altında; İslam tarihinde iz bırakmış kişilerin doğumları ve ölümleri ile ilgili rüyalar konu edinilmiştir. Mehdilik başlığı altında da, Muhtâr es-Sekafî ve örnek olması için Mirza Gulam Ahmed ile ilgili rüyalar mevzubahis edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; gündelik hayat ile ilgili rüyalar

---

Büyükinal (İstanbul: Say Yayınları, 2001), 56.

ve mühtevasında rüya motifi bulunduran düşler ele alınacaktır. Bu bölümdeki rüyaların siyasî yönü bulunmamakta olup daha çok bireysel rüyalardır. Evlilik, şehitlik, cennetle müjdelenme, ahiretteki durum, doğum, ölüm, dinî konular, rüyada şifalanma, kutsal yerlerin belirlenmesi gibi rüyaların ilk dönem İslam tarihi kaynaklarında yer alanları değerlendirilecektir.

Rüya unsuru içeren rivayetler öncelikle tasvir metodu ile ortaya konulmuş daha sonra sebep-sonuç ilişkisi içinde, olayların geçtiği zamanın şartları da göz önünde bulundurularak, ilgili güncel makaleler ve kitaplar da dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Rivâyetlerin çoğu uzun yıllardır fişlediğimiz konular hariç el-Mektebetü'ş-Şâmile programı kullanılarak taranmıştır. Nadir de olsa bazı rivayetler aynı kitabın farklı yayınevleri tarafından basılan nühalarında değişiklik gösterebilmekte olduğu için her iki nüshası da kullanılmış, bu durum dipnot ve kaynakçada belirtilmiştir. Ayet meâllerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*'i[12] kullanılmıştır.

İlk dönem İslam Tarihi kaynaklarından; İbn Şihâb ez-Zührî (öl. 124/742),[13] Musa b. Ukbe (öl. 141/758),[14] İbn İshâk (öl. 151/768),[15] Vâkıdî (öl. 207/823),[16] İbn Hişâm (öl. 218/833),[17] İbn Sa'd

12 Kolektif, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2008).
13 Muhammed b. Müslim İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Megâzî* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1981).
14 Ebu Muhammed Musa b. Ukbe b. Ebî Ayyaş el-Kureşî el-Esedî Musa b. Ukbe, *el-Megazî* (Ağadir: Câmiatü İbn Zühr, 1994).
15 İbn İshak, *Kitâbu's-siyer ve'l-megâzî*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1978).
16 Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî* (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989).
17 Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sakka - İbrahim Ebyârî (Mısır, 1955).

(öl. 230/845),[18] Halife b. Hayyât (öl. 240/854-55),[19] Belâzurî (öl. 279/892-93),[20] Ya'kubî (öl. 292/905),[21] Taberî (öl. 310/923),[22] İbnü'l-Cevzî (öl.597/1201),[23] İbnü'l-Esîr (öl. 630/1233),[24] Zehebî (öl. 748/1348),[25] İbn Kesîr (öl. 774/1373),[26] ve Şâmî'nin (öl. 942/1536)[27] eserlerinde rüya ile ilgili metinler taranmış, motif olarak kullanılan veya motif olabilecek anlatımlar tespit edilmiş ve bunlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca bu tarz rivâyetlerin tespit ve tahlili sürecinde erken dönem hadis kaynaklarına da başvurulmuştur. Araştırma esnasında delâil ve hasâis kitaplarındaki rüya motifleri bu çalışmaya alınmamıştır.

1. RÜYA ve RÜYA İLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Rüya sözlükte görmek anlamına gelen rü'yet kelimesinden türemiştir. Uyku halinde görülenlere[28] isim olmuş ise de "gözle görmek" anlamını taşır.[29] Uyku halinde zihinde beliren görün-

---

18 Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr* (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001).

19 Ebu Amr Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1397).

20 Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1996).

21 Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh Ya'kubî, *Kitâbü'l-Büldân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001).

22 Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru't-Tras, 1387).

23 Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk* (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiye, 1992).

24 Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b Muhammed b Abdülkerim İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997).

25 Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-alâm* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993).

26 Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şiri (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1988).

27 Ebû Abdillah Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf es-Sâlihi eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî Sîreti hayri'l-ibâd* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993).

28 Muhammed b. Mükerrem b. Ali İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), 3/1538.

29 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu BaşkanlığıYayınları, 2021), 3/918.

tülerin bütününü ifade eder. Sözlükte aynı anlamı ifade eden hulm (çoğulu ahlâm) ise şeytandan gelen korkunç rüyalar için kullanılır.[30] *Dîvânü Lugât-i't-Türk*'te "Tüş" kelimesi rüyanın karşılığı olarak yer alır.[31] Azeybaycan Türkçesinde "Rö'ya", Başkurt Türkçesinde "Töş", Kazak Türkçesinde "Tüs", Kırgız Türkçesinde "Tüş" olarak kullanılmıştır.[32] Eski Uygur Türkçesinde ise "düş görmek, rüya görmek" anlamında "Tüşämäk" olarak geçer.[33] Günümüz Türkçesinde Tüş kelimesi "Düş" olarak kullanılmaktadır ve "Uykuda görülen şey" anlamını ifade eder.[34] Gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal gibi anlamlara geldiği gibi[35], gerçekleşmesi beklenilen şey, umut gibi manalara da gelir.[36] Genel olarak rüyalar uyku sırasında deneyimlediğimiz zihinsel ve duygusal deneyimlerdir. Görsel, işitsel ve duygusal unsurlar içerebilir. Bilinçaltının anlaşılması rüyanın anlaşılması için hayati bir önem taşımaktadır.[37]

Rüyalar uykuda ortaya çıkar. Uyku; karmaşık, yüksek derecede ozganizasyon gösteren, birçok iç ve dış faktörlerden etkilenen, belli dönemlerinde beynin uyanıklık kadar aktif olduğu, geri dönüşümlü bir bilinçsizlik ve seçici yanıtsızlık özellikleri gösteren bir süreçtir. Tüm vücudu ilgilendiren etkileri olsa da uyku beynin bir işlevidir. Beyinsapı, hipotalmus, talamus ve ba-

---

30 İlyas Çelebi, "Rüya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/306.

31 Mahmud b. Hüseyin b. Muhammed el-Kaşgarî Kaşgarlı Mahmud, *Kitab-ı Divan-ı Lügat-i't-Türk* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 3/90.

32 Ahmet Bican Ercilasun vd., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991), 726.

33 Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1968), 259.

34 Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2004), 676.

35 İsmail Parlatır vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998), 2/1872.

36 Ferit Devellioğlu (ed.), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1997), 902.

37 Abdullah Temizkan - Erhan Aktaş, "Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüya'nın Kullanımı", *Karadeniz Araştırmaları* 33 (2012), 14.

zal önbeyin bölgelerinde yerleşmiş merkezlerden kaynaklanır.[38] Jung rüyayı; gecelerimizin kısa süreli, acayip, belli belirsiz olgusu olarak tanımlamaktadır.[39]

Memeliler üzerinde yapılan deneylere göre iki tür uykunun varlığından söz edilmektedir. Birincisi; REM uykusu, ikincisi ise REM dışı uyku dönemidir. Bunların içinde uyku derinliğinin de farklı kademeleri vardır. REM uykusu sırasında görülen rüyaların tedavi edici özelliğinden bahsedilmektedir. Bu teori ilk olarak Francis Crick (1916-2004) ve Graeme Mitchison (1944-2018) tarafından ortaya atılmıştır. Teoriyi, "Tersine öğrenme" veya "öğrenmeyi unutma" olarak isimlendirmişlerdir. Daha anlaşılır bir dille "Rüyaların tersine öğrenmemeye etkisi" şeklinde adlandırabiliriz. Zihin günlük dış etkenlerin etkisiyle çok fazla uyaran (hatıra, anı vs.) ile karşılaşmaktadır. REM uykusu esnasında insanlar rüya görürken geri planda önemli ve değerli hatıralar depo edilir. Gereksiz görülen bilgiler ise silinir. Aksi takdirde hatıralar birbirine karışır, halüsinasyonlar ve takıntılar ortaya çıkabilir.[40]

Uyku esnasında gördüğümüz rüyaların içeriğine etki eden sebeplerden birisinin bilinçaltımız olduğu görüşü yaygındır. Bu yüzden Ptaff " Bana bir süre rüyalarını anlat, sana kim olduğunu söyleyeyim" demiştir.[41] Bilinçaltının işlevi ile ilgili farklı teoriler vardır; bilinçaltı yoğun bir içeriği sahiptir ve bu içerik bilince çıkarılabilirse engin bir bilgi artışı elde edilebilir.

---

38 Levent Öztürk, "Yanıtını Bekleyen Eski Bir Soıru: Niçin Uyuruz?", *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi* 70/4 (2007), 115.

39 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 49.

40 Francis Crick - Graeme Mitchison, "The Function of Dream Sleep", *Nature* 304/5922 (1983), 111-114.

41 Sigmund Freud - Dilman Muradoğlu, *Rüyaların Yorumu* (İstanbul: Say Yayınları, 2021), 105.

Hayvanlar üzerinde yapılan içgüdü incelemeleri bu bakımdan çok zengin olduklarını göstermiştir.[42]

Jung'a göre "bilinçaltı kuşaktan kuşağa kalıtsal olarak geçen işlevsel bir düzendir ve her zaman var olmuştur."[43] Ona göre gördüğümüz rüyaların önemli bir kısmı gündelik hayatımızla ilgilidir. Ama anlamlandıramadığımız bazı büyük rüyalar vardır ki onlar bizim kendi öz yaşamımızla değil kolektif bilinçaltıyla[44] yani atalarımızın yaşadıklarıyla ilgilidir. İşte onun rüyalarda gördüğümüz sembollerle mitolojik semboller arasında ilişki kurmasının nedeni budur. Ona göre birçok mitolojik sembol kişilerin rüyalarında yer alır.[45] Bu yüzden Jung'un bilinçaltı ile ilgili görüşlerinin çalışmamızın dayanağını oluşturduğunu da belirtmemiz gerekir.

Antik çağlarda ilkel insanlar kendilerini etkileyen rüyalarını kabile üyelerinin önlerinde anlatmışlardır. Böylelikle herkes görülmüş olan rüyaya farklı anlamlar yüklemiştir. Düşün anlamını bulmak isteğe bağlı bir durumdur. Rüyayı gören kişi bu anlamlar üzerinden kendi kişiliğine uygun olarak belirli sınırlar çizecektir.[46]

Rüyalar ahlaki düşüncelerden yoksundur. "Ağaçlar güçlü köklerini göklere uzatmaz, toprağın derinliklerine gömerler."[47] Jung'a göre rüyalar ahlaki kurallardan uzaktır ancak her insanın gerçek kişiliğini bir ağaca benzeterek ağaçların en güçlü dallarını toprağın altına gömdüğünü belirtir. İnsanın da gerçek kişiliği bilinçaltının derinliklerinde yatmaktadır.

---

42 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 29.
43 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 31.
44 Aşık Edebiyatında da bilinçaltının etkili olduğu ifade edilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ensar Aslan, "Şamanizm ve Şamandan Âşığa İntikal Eden Trans Olgusu", *Motif Academy Journal of Folklore*, (2009), 25.
45 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 162-163.
46 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 56.
47 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 57.

Freud (1856-1939) ise, Hildebrandt'ın rüyada ahlak merkezli yazdığı çalışmasında kişi hayatını ne kadar saf ve temiz yaşarsa rüya da o kadar saf ve temiz, hayat ne kadar kirliyse rüyanın da o kadar kirli olacağını söylediğini belirtmektedir.[48]

Rüyalar mitolojik bir simgesellik özelliği taşır ve kolektif nitelikten beslendiği sürece yarar sağladığı kabul görürdü. Bu tür rüyalara ilkel toplumlarda "büyük düşler" denilmiştir. Jung'un Doğu Afrika'daki gözlemlerinden anladığı; ilkellerin bu rüyaları büyücü, başkan gibi büyük kişilerin görebileceğini varsaymalarıydı. Jung ise bu tür rüyaları herkesin görebileceğini, önemli olanın rüyanın yorumlanması olduğunu, bu becerinin de kitaplardan öğrenilemeyeceğini belirtmektedir.[49]

Nitekim yukarıdaki cümlelerimizden hareketle bütün toplumlarda kendi inanç ve kültür özelliklerine uygun olarak, rüyaların zaman içinde motifleştiğini söyleyebiliriz.

2. İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEMDE RÜYA

Tarih boyunca rüya her toplumda büyük bir ilgi görmüştür. Rüyaların bu dünya ile öteki dünya, bilinenler ile bilinmeyenler, yaşayanlar ile ölüler, insanlar ile kutsal ruhlar arasında iletişimi sağladığına inanılmıştır. İlk zamanlarda insanlar rüyanın meydana geliş şekli ile ilgilenmemişler daha çok gördükleri simgeler üzerinden yorumlamalar yapmaya çalışmışlardır.

Medeniyetlerin kabul ettikleri bölgesel veya semavî dinler de rüya inanışlarını beslemiştir. Dini inanışlar, rüyaların kutsallığını artırır. Tanrının gönderisi ve mesajı olarak algılanan rüyaların yorumlanması için dinî kimliği olanlar, kutsal mekânlarda rüyalardaki sembolleri çözümlerler.[50] İnsanoğlunun hayatında

---

48 Freud - Muradoğlu, *Rüyaların Yorumu*, 105.

49 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 58.

50 Mehmet Surur Çelepi, *Türk Halk Kültüründe Rüya* (Konya: Kömen Yayınları, 2017), 23.

önemli bir yeri olan rüyalar, rüyayı gören kişi üzerinde olumlu etkiler bırakabildiği gibi tam tersi kötü etkilere de sebep olabilirler.[51] İnsanların pek çoğu bu rüyaları tanrılar tarafından kendilerine verilen bir bildiri olarak kabul etmişlerdir.[52] Bazıları ise bu rüyaları geleceğe yönelik bir işaret olarak algılamışlardır. Bu doğrultuda gördükleri rüyaları dönemin kültürüne göre kâhin, kâhine, din adamı, toplum içinde kabul görmüş şahıslar vb. kişilere anlatmışlar ve yorumlatmışlardır.[53]

Her bireyin içinde yaşadığı çevre, bilinçaltına bir şekilde etki eder. Başlangıçta rüyalar bireysel olsa bile belirli bir zaman sonra rüyalar bireysellikten sıyrılıp kültürel özellikler göstermeye başlar. Bir Müslüman için "aksakallı dede" figürü, bir Hristiyan için "Aziz" veya "Mesih İsa" gibi bir sembol ile karşımıza çıkabilir.

İslamiyet öncesi dönemde şu ana kadar bulunan en eski ve ilk yazılı metinler olması sebebiyle Sümerler'e ait kalıntılarda rüya lafzının geçmesi önemlidir ve bu bir nevi resmi belge niteliğindedir.

2.1. Sümerler'de Rüya

Sümerler M.Ö. 4000'li yıllarda Mezopotamya denilen Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki topraklarda yaşamış bir uygarlıktır. Uruk, Eridu, Lagaş, Kış ve Nippur şehir devletlerinden oluşur. Bu şehir devletlerinin her birinin kendilerine ait tanrıları da bulunmaktaydı. Şehirleri genelde Patesi ve Ensi denilen rahip krallar yönetmekteydi. Sümerler'in çivi yazısını bulmaları ve

---

51 Ahmet Cahid Haksever, "Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Camiü'l-Usûlünde Rüya Algısı", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüdin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Ankara: Sage Yayıncılık, 2014), 353.

52 Muazzez İlmiyye Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 179.

53 Manlly P. Hall, *Rüya Sembolizmi*, çev. Özge Esirgen (İstanbul: Mitra Yayınları, 2011), 1.

kullanmaları başlı başına bir devrim olmuştur.[54] Uruk şehrinde yapılan kazılarda ekonomi ve yönetim ile ilgili binlerce küçük kil tabletler bulunmuştur.[55] Daha sonraki dönemlerde Babil okullarında bu dil okutulmaya başlanmıştır. Sümer yazısı önce Babillerin sonra da Asurların etkisiyle hiyeroglif yazısına dönüşmüştür. Sümer yazısına dayalı Babil yazısı ile Sümer dili batıya doğru yayılmış ve Etiler'in okullarında okutulmuştur.[56]

Eski ve ilkel toplumlar arasında rahiplerin ya da halkların ruhani liderlerinin bir görevi de rüyaların yorumlanması olarak düşünülürdü. Bu medeniyet topluluklarında, rüyanın gerçek bir psişik fenomen olarak görüldüğü ve bir anlamı olduğunun varsayıldığı anlaşılmaktadır.[57] Eski kültürlerin düşleri ve yanılsamaları bilgi kaynağı olarak kullandıkları düşünülürse, eski inanışın ruha üstün bir bilgelik, hatta tanrısallık yakıştırdığı anlaşılmaktadır. İlkel alanda rüyalar önemli bilgi kaynakları olarak kabul edilmiştir.[58]

Dinsel ve kültürel yazı tarihinde rüya ve rüya yorumlaması büyük bir rol oynamıştır. İnanç, iç savaş gibi konularda tanrıların özellikle krallara ve kahramanlara yapacakları hakkında bilgi verdiğine inanılır. Sümerler'de rüyaları iyi bir şekilde yorumlayan kişilere "Rüya Tanrıçası" denilmiştir.[59] Yine Sümerler'de insanların çoğu geleceklerini merak ettiği için iç organ falları

---

54 Yazının Sümerler'e peygamber olarak gönderilen İdris (as) tarafından ilahi kaynaklı olarak keşfedildiğine dair bkz. Bahattin Dartman, "Yazının Keşfi Konusunda Dinî Metin ve Arkeolojik Bulgular Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 41 (2009), 1-15.

55 Samuel Noah Kramer, *History Begins at Sumer* (London: Thames & Hudson, 1958), 35.

56 Saffet Bilhan, "Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 16/2 (2019), 303-339.

57 Hall, *Rüya Sembolizmi*, 1.

58 Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*, 29.

59 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 179.

(ciğer falı), rüya ve gökyüzündeki yıldızlar aracılığıyla istikballeri hakkında bilgi edinmeye çalışmışlardır.[60]

2.1.1. Lagaş Kralı'nın Rüyası

Rüya motifinin güzel bir örneği tarihin ilk yazılı metinlerinde görülmektedir. Rüya, Lagaş[61] şehir kralı Eannatum'a[62] aittir. Lagaş Kralı Eannatum'un Akbaba'lar kabartmasında yazılı iki rüyası mevcuttur. Lagaşlılar ile Ummalılar arasındaki Guedinna alanında bulunan tarla ve otlaklar devamlı surette anlaşmazlık konusu olmuştur. Burasını Eannatum, Lagaş topraklarına katmıştır. Bunu haklı göstermek için de rüya gördüğünü söylemiştir.[63] Eannatum'un anne karnına tanrılar tarafından konulduğu ve doğduğu zaman da tanrılar tarafından desteklendiğine dair bir rüyayı da Lagaş Tanrısı Ningirsu[64] görmüştür.[65]

Tarihin ilk yazılı kalıntılarında yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere fethedilecek yerlerin daha önce rüyada görülerek bir nevi ilahi desteğin alındığı, ilahi gücün kendilerini desteklediği algısı, psikolojik açıdan üstünlüğü ele geçirme noktasında önemlidir. Aslında biz bunu bir nevi "bilinçaltı koşullanması" olarak değerlendirebiliriz. Çünkü istemli ya da istemsiz her iki tarafın mensupları da bu tarz anlatımlarla savaştan önce bir taraf kesin galip geleceğine diğer taraf da kesin yenileceğine inanmaya başlamaktadır.

---

60 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 204.

61 Lagaş, Fırat ve Dicle nehirlerinin birleşme yerinin kuzeybatısında Uruk'un doğusunda yer alır. Lagaş hem Sümerlilerin hem de daha sonraları Babillilerin yerleşmiş olduğu eski bir şehirdir.

62 M.Ö. 2400'lerde Lagaş'ı yöneten Sümer kralı.

63 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 179.

64 Ningirsu; Lagaş şehrinin koruyucu tanrısıdır. Şehrin kaderini, zafer ve yenilgi kararını elinde bulundurur. Ninurta ismiyle de anılıp savaş tanrısı olarak tapınılmıştır. Abdullah Altuncu, "Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7 (2014), 135.

65 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 179-180.

Sümerler'e ait Akbabalar kabartmasında geçen bu anlatımlarda bir kralın doğumunun veya annesinin hamile kalmasında rüya motifi çalıştırılmıştır. Yine aynı şekilde istenilen bir bölgeyi fethetmek için rüya motifi kullanılmıştır. Burada teşvik edici, psikolojik destek ve o bölgenin fethinin tanrılar tarafından istendiği algısı oluşturulmuştur.

2.1.2. Akad Devleti'nin Kuruluşu

Sümerler'e son veren Akadlar, ismini başkent Agade'den almaktadır. Filistin ve Suriye bölgesinde oturan Sâmîler[66] tarih öncesi çağlardan beri göç ederek Mezopotamya içlerine yerleşmişlerdir. Kentlere yerleşmeyenler de hayvancılık ile uğraşmışlar ve konar-göçer bir hayat sergilemişlerdir. Babası çoban olan Sargon'u (M.Ö. 2334-2279)[67] annesi doğurduğu zaman bir sepete koyarak Fırat nehrine bırakmıştır. Akki isimli bir köylü sepetin içindeki Sargon'u bulmuş ve evine götürmüştür.[68] Tanrıça İştar, güzelliğine hayran kalarak onu yanına almak istemiş ve saraya götürmüştür.[69] Böylece Sargon Kiş Kralı Urzababa'nın yanında büyüme şansı bulmuştur.[70]

Akad Devleti'nin kurucusu Sargon gördüğü bir rüyayı Kiş'in Kralı Urzababa'ya anlatmış, bu rüyada dünya kadar geniş, gök kadar yüksek bir kadının şehir surunun temeline destek koyduğunu arkasından da kralı bir kan nehrine attığını söylemiştir. Bunu duyan kral da "bu adam beni öldürecek, yerime kral olacak" diye korkmaya başlamış ve de onu öldürtmek istemiştir.

---

66 Adnan Demircan, "Sâmîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/75-76.

67 Douglas Frayne, *Sargonic and Gutian Periods (2334-2113)* (Toronto: University of Toronto Press, 1993), 7.

68 James B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement* (New Jersey: Princeton University Press, 1969), 119.

69 Detaylı anlatımı için bkz. Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu*, çev. Dilek Şendil (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 62-63.

70 Erol Sever, *Asur Tarihi* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1993), 41.

Ne var ki bunu başaramamış ve sonuçta kral ölmüştür, Sargon ise krallığı gerçekten ele alarak 200 yıl kadar süren bir Akad Devleti kurmuştur.[71]

M. Ö. 2340'lı yıllarda Urzababa düşmanlarına karşı gittiği bir seferden yenik olarak geriye döndüğü zaman Sargon onu tahttan indirmiştir.[72] Bu olay rüyayla süslenerek Sargon'un krallığı kutsallaştırılmış veya bu darbenin Tanrıların isteği doğrultusunda gerçekleştiği imajı verilmiştir.

Sümerlerde ahiret inancı olmadığından, onlar yalnız bu dünyadaki yaşantı ile ilgileniyorlardı. Bunun için geleceklerinin ne olacağını ciğer falları, rüyalar, özellikle gökyüzündeki yıldızlar yoluyla öğrenmeye çalışmışlardır. Onların inancına göre gökyüzünde dünyada olan ve olacak olan bütün olaylar yazılıdır. Büyük-küçük gök ışıklarının insanları düşmanca veya dostça gözlediklerini öğrenmek ancak gökyüzünü okumakla mümkündür.[73]

Sümerler üzerine yapılan araştırmalarda günümüze kadar gelen buluntularda 20 kadar efsane saptanmıştır. Bu efsanelerin içinde de farklı rüya motifleri mevcuttur. Bunlardan bir kaçını şöylece zikredebiliriz:

Sümer tanrıçalarından İnanna'nın çoban eşi Dumuzi kırlarda uyurken bir rüya görmüştür. Gördüğü rüyayı kız kardeşi rüya tanrıçası Geştinanna'ya anlatmıştır. Geştinanna bu rüyayı yorumlarken Dumuzi'nin tekrar yakalanacağını ve yeraltına götürüleceğini söylemiştir.[74] Anlatımın devamında, Dumuzi'nin rüyası Geştinanna'nın yorumladığı gibi çıkmış, Dumuzi yakalanmış ve tekrardan yeraltına götürülmüştür. Bu rüyalarda

---

71 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 43-44, 183-184.
72 Sever, *Asur Tarihi*, 41.
73 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 204.
74 Muazzez İlmiyye Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013), 112; Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 191-192.

herhangi bir motif özelliği yoktur, sadece geleceğe yönelik işaretler vardır.

Sümer kahramanlarından Lugalbanda ve arkadaşları Aratta'ya giderken Hurrum dağında Lugalbanda hastalanmıştı. Arkadaşları onun öleceğini düşünerek yanına, içki, yiyecek, su ve silah bırakarak gitmişlerdir. Ne var ki Lugalbanda sağlığına kavuşmuş tek başına dağlarda yaban hayvanı avlayarak ve yabani bitkiler yiyerek hayatta kalmıştır. Bir gün rüyasında bir yaban öküzünü avlayıp kesmesi ve yağını doğmakta olan güneş tanrısına sunması, ayrıca bir oğlağı keserek kanını bir hendeğe, yağını da ovaya akıtması söylenmiştir. Lugalbanda uyanınca söyleneni yapmıştır. Bunlara ek olarak dört büyük tanrı olan An, Enlil, Enki ve Ninhursag tanrılarına da yiyecek ve sert içkiler sunmuştur.[75]

Gılgamış bir hastalığa yakalanmış ve bu hastalığın neticesinde öleceğini rüyasında görmüştü. Bu rüyada, tanrılar meclisinde Tanrı Enlil, An ve Enki, birçok kahramanlıklar ve iyi işler yapmış olan Gılgamış'ın ölecek olmasına üzülmüşlerdi. Onlar yalnız Ziusudra'ya (Nuh'a) Tufan'dan sonra ölümsüzlüğü vermişlerdi. Gılgamış'ın annesi Tanrıça Ninsun'un da bu toplantıda olmasına rağmen ona da ölümsüzlüğü vermelerine olanak yoktu. Buna Bilgelik Tanrısı Enki bir çözüm bulmuştu. Gılgamış yeraltındakilerin yöneticisi olacak, Tanrı Ningişzida ve Dumuzi gibi sözü geçecekti. Onu pek çok kimse ziyaret edecekti. Gideceği yer de o kadar kötü bir yer değildi. Orada kendi yakınları, arkadaşları ve sevdikleri bulunuyordu. Onu geride kalanlar saygıyla anacaklardı. Gılgamış uyandığında tanrıça annesinin de olmasına rağmen ölümsüzlük alamamasından dolayı üzülmüştü. Rüya doğru çıkmış ve sonrasında

75 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1*, 142-143; Olayın farklı bir anlatımı için bkz. Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 180-181.

Gılgamış ölmüştü.[76] Gılgamış'ın gördüğü rüyalar Sümerlerle ilgili tabletlerde genişçe anlatılmıştır.[77]

Sümerler'de yemekler ile ilgili rüyalar da mevcuttur. Buna göre bir kişi rüyasında eğer vahşi hayvanın etini yediğini görürse, o ailede ölüm olacak, bir hayvanın bağırsağını yediğini görürse barış olacak, köpek eti yediğini görürse de isyanlar ve yenilme olacak şeklinde yorumlanmıştır.[78]

Yeni Asur çağına ait bulunan kitaplarda, "Kötü Rüyayı İyiye Çevirmek" başlığı da bulunmaktadır.[79]

Rüya ve görülen rüyaların yorumlanması kavramının tarihte ilk kez yazılı metinlerde geçmesi açısından Sümerler önemlidir. M.Ö. 3200'lü yıllardan itibaren rüyaların tarihi serüvenini başlatabiliriz. Bu da bizlere gösterir ki rüyaların ve yorumlanmalarının geçmişi çok daha eski dönemlere dayanmaktadır.

2.2. Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Rüya

Gerek Tevrat gerekse İncil'in pek çok bölümünde rüya kavramı geçmektedir. Tanrı'nın Givon'da rüyasında Süleymanla konuşması ve Süleyman'ın uyanınca bunun bir rüya olduğunu anlaması; Elifaz'ın rüyasında mistik bir deneyim yaşaması ve buna dayanarak Eyüp'e öğüt vermesi; Siyon Dağı'na saldıranlara yapılan benzetme, Hz. İsa'nın doğumu, Kral Hirodes'in yeni doğan çocukları öldürtmesi üzerine Rab tarafından bir meleğin Yusuf'a rüyasında görünerek çocuğu da alıp Mısır'a kaçmasını söylemesi, yine bir meleğin Mısır'da Yusuf'a görünerek "Kalk! Çocukla annesini al İsrail'e dön, çünkü çocuğun canını almak isteyenler öldü" demesi, Yukub'un Celil'e bölgesine giderek Nasıra'ya yerleşmesi, Hz. İsa'yı yargılayan Vali Pilatus'un ka-

---

76 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1*, 166-167.
77 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 186-190.
78 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 177.
79 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 196.

rısının rüyasında sıkıntı çekmesi ve Pilatus'u uyarışı "O doğru adama dokunma!.."[80]

Yahudi kültüründe Taanit Yahid denilen ferdi bir oruç tipi vardır. Bu oruç, kişinin kötü bir rüya gördüğünde veya adak yaptığında tutulmaktadır.[81]

İslam Tarihi kaynaklarında İsrailoğulları ile ilgili anlatılan ve içinde rüya motifi barındıran rivâyetlerden bir kaçını da şu şekilde kaydedebiliriz.

2.2.1. Esa ile Zerec'in Mücadelesi

Esa b. Ebiya, İsrâiloğulları hükümdarlarından olup, topal ama doğru bir kişiydi. Onun hükümranlığı zamanında Hind'de yoldan çıkmış, Zerec adında azgın birisi hüküm sürmekteydi. Esa'nın babası Ebiya da putlara tapmaya başlamış ve ahaliyi bu şekilde davranmaya davet etmişti. Ebiya ölüp yerine Esa hükümdar olunca hemen münadiler vasıtasıyla halka; küfre sapanların olduğunu, bundan sonra İsrâiloğullarının kendi memleketinde küfürlerini açığa vuramayacaklarını aksi takdirde idam edileceklerini, tapılması gerekenin Tanrı olduğunu, insanların tanrıya ibadeti bırakmaları yüzünden tufanlar olduğunu, köylerin yere batmasının, gökten taş yağmasının da aynı sebepten olduğunu duyurmuştu. Esa'nın bu emrinden rahatsız olanlar Hindli Zerec'in huzuruna gelerek ona itaat ettiler ve Esa'yı şikâyet ederek memleketlerinin çok zengin olduğunu, askerlerinin sayısının az olduğunu, başında da Esa isimli genç birisinin olduğunu söylediler. Zerec, söylediklerinin doğruluğunu anlamak için Şam'a casuslar gönderdi. Casuslar geriye döndükten sonra da sayısı bir milyonun üzerinde bir

80 Krallar, 3/5,15; Eyüp, 4/13, 33/15; Mezmurlar, 73/20, 126/1; Yeşeya, 29/7,8; Matta, 1/20, 2/13,19,20,22, 27/19.

81 Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005), 576.

ordu hazırlayarak yola çıktı. Esa bu durumu haber alır almaz hemen tanrıya dua etmeye başladı. Esa uyuduğu bir esnada rüyasında; arşın üzerinde olan tanrının kendisini işittiğini, Zerec ve ordusunu denize batırabileceğini ancak bu durumda onunla beraber olan İsrâiloğulları ile diğer kavimlerin bunu anlamayacaklarını, Zerec ve ordusunun zararından onu koruyacağını, Zerec'in mal ve servetini ganimet malı olarak onun önüne sereceğini, kendisine sığınanları mağlup ettirmeyeceğini, düşmanların hakikati göreceğini ancak onlara bir müddet vererek istediklerini yapmalarına imkân vereceği mealinde Tanrı'nın sözlerini işitmiştir.

Zerec ve askerleri Tersis sahillerine gelerek etrafa zarar vermeye ve Beyt el-Makdis'e yaklaşmaya başlamışlardır. Esa keşif birlikleri göndermiştir. Bu birlikler geri geldiklerinde Âdemoğullarının gözle görmediği, kulakla işitmediği, emsalsiz fil, at ve süvarilerden mürekkep, dağları, ovaları kaplayan bir ordunun üzerlerine doğru geldiğini bildirmişlerdir. İlya halkı elbiselerini parçalayarak, birbirleri ile vedalaşarak, sokaklarda bağırmaya ve yardım dilenmeye başlamışlardır. Sonrasında Esa'nın huzuruna çıkıp şehri Zerec'e teslim edeceklerini belki bu durumda hayatlarını bağışlayabileceğini söylemişlerdir. Esa, "kendi kendilerini kâfirlerin eline atmaktan, Allah'ın Evi'ni facirlere bırakmaktan Tanrı'ya sığınırız" diye cevap vermiştir. Halk bu durumda Esa'ya, "imana çağırdığı dostuna başvurarak yardım istemesini ve bu duruma bir çare bulmasını iste, başımızdan belayı defederse ona iman ederiz yoksa şehri kendi elimizle teslim ederiz", demişlerdir. Esa bir köşeye çekilerek dua etmeye başlamıştır. Duasında "İbrahim Halil'in yalvardığı gibi yalvarıyorum; onun arzusu üzerine ateşi rahat bir yer ve kendisini hayırlı kullarından yaptığını, Musa'nın yalvardığı gibi yalvardığını; onun duasıyla kendisini ve İsrâiloğullarını esirlikten ve kölelikten kurtardığını, onun bedduasıyla Firavun'u

ve tebaasını denize batırdığını, kulun Davud'un yalvardığı gibi yalvarıyorum; onun duasıyla zayıf düştükten sonra kendisine güç verdiğini ve zalim Calut'a karşı muzaffer eylediğini, Senden Peygamber'in Süleyman'ın yalvardığı gibi yalvarıyorum; onun duasını kabul edip kendisine hikmet öğretmiş, yükseklik bağışlamış ve her hayvanı kendisine tabi kılmıştın. Sen ölüleri diriltir, dünyayı yok edersin, yalnız kendin ezelî ve ebedîsin, eskimezsin, daima yenisin…." şeklinde dua ederken uykuya dalmıştır. Uykusunda Tanrı tarafından kendisine gönderilen bir kuvvetin şöyle seslendiğini duymuştur; *"Dost, dostunu düşmana teslim etmez, Yüce Tanrı sana şöyle diyor: "Ben seni sevgimle kuşattım. Seni koruyacağım. Seni düşmana karşı müdafaa edeceğim. Bana güvenen hakir düşmez, benden kuvvet alan yenilmez, sen beni bolluk zamanlarında zikrediyordun, Ben sana zor zamanında yardım edeceğim, …… zebanilerimden bir kısmını göndererek senin yanında bulunacağım, sana ve senin yanında bulunana kimse el uzatamaz."* Esa dışarı çıkarak ahalisine durumu haber vermiştir ancak bir kısmı "dua yerine topal girdi topal çıktı", diyerek inanmak istememişlerdir. Daha sonra Zerec'in mektubu gelmiştir. Mektubunda, Tanrıyı yalanlamış ve hakaret etmiştir. Esa dua yerine giderek mektubu yere sermiş ve tekrar dua etmeye başlamıştır. Kendisine vahiy yoluyla yardımın geleceği söylenmiştir. Esa dışarıya çıkarak askerlerine hazır olmalarını söylemiştir. Çok az sayıda süvari tepeye çıkarak Zerec'in karşısında durunca, Zerec daha önce ülkeye gönderdiği casusları çağırtarak; "Bu kadar az sayıdaki askerle savaşmak için mi masraf ettim?" diyerek hepsini öldürtmüştür. Askerlerine ok atmaları emrini vermiş, attıkları oklar kendilerine dönmeye başlamıştır. Bu durumu görünce Zerec korkuya kapılmıştır, kılıçlar ile topyekün saldırıya geçilmesi emrini vermiş, askerlerinin öldüğünü görünce; Esa'nın sihirbaz olduğunu, onun büyüsünü kimsenin bozamayacağını söyleyerek geri çekilmiş ve gemilere bindiği zaman da bir fırtına

ile karşılaşmıştır. Bu ordunun bıraktığı ganimeti İsrâiloğulları üç ayda taşıyabilmişlerdir.[82]

Taberî bu olayı anlatırken birkaç yerde "Doğrusunu Allah bilir." diyerek, akla uygun olmadığını ancak rivâyet olduğu için aktardığı izlenimi vermektedir. Esa'nın rüyasında Allah tarafından yardım ve galibiyet müjdelenmiştir.

2.2.2. Himyerli Tubba'nın Rüyası

Tubba, Medine'ye doru ilerlemiş ve Kuba Vadisi'nde bir kuyu kazdırmıştır. Bu kuyu "Kral Kuyusu" diye isimlendirilmiştir. Tubba bir süre Medineliler ile savaşmış ve sonra anlaşma yapmaya karar vermiştir. Medineli elçiler Tubba'ya "Ey Kral, ne kadar gayret etsen de bu şehre giremezsin çünkü orası Allah Teâla'nın Kureyş'ten göndereceği Peygamber'in yurdudur." demişlerdir. Bunun üzerine Tubba gezmeye çıkmış, Mekke yakınlarında iken bazı insanlar kendisine gelerek bu şehirde bir ev olduğunu ve içinde altın, yakut gibi değerli mücevherlerin bulunduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine Kral, Kâbe'yi yıkmaya karar vermiştir ancak öyle bir rüzgâr esmiştir ki elleri ve ayakları büzülmüş, vücudunda yaralar çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine Tubba, Yahudiler'e bir adam göndererek durumu sordurmuştur. Onlar da; Kâbe'ye karşı kötü bir şey söyleyip söylemediğini veya gönlünden kötü bir şeyler geçirip geçirmediğini sormuşlardır. Kral cevaben "onu yıkmaya karar vermiştim" demiştir. Bunun üzerine Yahudiler, Tubba'ya "O, Allah'ın mukaddes evidir, kim onu yıkmak isterse, helak olur." demişlerdir. Tubba ne yapması gerektiğini sormuş, onlar da; Kâbe'yi örtmeyi, kurban gönderip orada kestirmeyi düşün tavsiyesinde bulunmuşlardır. Tubba Kâbe'yi örtmeyi ve orada kurban kesmeyi gönlünden geçirmiş ve sıkıntılarından kurtul-

---

82 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 1/517-530.

muştur. Sonrasında Tubba, Mekke'ye girmiş, Kâbe'yi tavaf etmiş ve Safa ile Merve arasında sa'y yapmıştır. Bir gece rüyasında Kâbe'ye örtü yaptırması kendisine gösterilmiştir. O da onu kalın kumaşlarla örtmüştür. Kâbe'ye ilk örtü yaptıran odur. Sonra rüyasında daha güzel bir örtü ile Kâbe'yi örttüğünü görmüştür. Yemen kumaşı ile bir örtü yaptırmıştır. Daha sonra ondan daha güzeli ile örttüğü gösterilmiştir. Çizgili Yemen kumaşı ile bir örtü yaptırmıştır. Altı gün Mekke'de kalmış, kurbanlar kesip halka dağıttırmıştır. Ayrıca Kâbe'ye bir kapı ve anahtar yaptırarak Cürhümlülere orayı temiz tutmalarını, leş, kan gibi pislikleri yaklaştırmamaları tavsiyesinde bulunmuştur.[83]

İbn Hişam'da ise olay daha farklı anlatılmaktadır. Tubba herhangi bir felakete uğramadan (el ve ayakları büzüşmeden, vücudunda herhangi bir yara çıkmadan) Medineli Yahudi din âlimlerine haber göndermiştir. Tubba'yı Kâbe'ye yönlendirenlerin Tubba'nın helakını istedikleri için bu şeklide bir davranış içine girdikleri söylenmektedir. Tubba'nın Huzeyl'den olan ve kendisini helak olması için Kâbe'yi yıkmaya yönlendiren topluluğun ellerini ve ayaklarını kestirdiği de belirtilmiştir.[84]

2.2.3. Buhtunasr ve Rüyası

Buhtunnasr, Şam topraklarını çiğneyerek pek çok İsrâiloğlunu öldürmüş ve Beytü'l-Makdis'i yıkmıştı. Buhtunnasr bir süre hükümranlığını devam ettirdi. Bir gün peygamber evlatlarından Dânyâl,[85] Üzeyr[86] ve Mikail'i[87] yanına çağırtarak kendisinin

---

[83] İbn İshak, *Kitâbu's-siyer ve'l-megâzî*, 52-53.
[84] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/24.
[85] Ömer Faruk Harman, "Dânyâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/480-481.
[86] Baki Adam, "Üzeyir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/401-402.
[87] Lütfullah Cebeci, "Mîkâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/45-46.

bir rüya gördüğünü ancak başına bir olay geldiği için bu rüyayı unuttuğunu, bu rüyanın yorumunu kendisine yapmazlarsa kemiklerini vücutlarından çıkaracağını söyledi. Çocuklar rüyanın tabirini yapabilmek için Allah'a dua ettiler. Tanrı da rüyanın yorumunu onlara bildirdi. Buhtunnasr'ın huzuruna gelerek, rüyasında heykel gördüğünü, bu heykelin ayak ve baldırlarının pişmiş çamurdan, iki dizi ve butları bakırdan, karnı gümüşten, göğsü altından, başı ve boynuzu demirden yapılmıştı. Buhtunnasr doğru söylüyorsunuz diye tasdik etti. Çocuklar sen bu heykele hoşlanarak baktığın zaman Tanrı onun üzerine gökten büyük bir taş indirerek paramparça etti dediler. Buhtunnasr rüyanın tabirini sordu. Çocuklar; "Sen bu heykeli görmekle hükümdarlar hükümdarını görmüş oluyorsun. Bazıları mülayim ve daha güzel, bazıları diğerlerinden daha sert ve daha kuvvetli, Balçıktan, Bakırdan, Gümüşten, Demir ve Altından bir sıralama yaparak senin hükümdarlığın en kuvvetli ve kudretlidir. Tanrı tarafından gönderilen ve heykeli parçalayan o büyük taş O'nun tarafından yollanacak bir peygamber olup bütün hükümdarlıkları yıkacak, dünya hâkimiyetini ele geçirecektir." şeklinde yorumladılar. Buhtunnasr yıktırdığım ev kimindir dediği zaman çocuklar; "Tanrı'nın evidir" dediler. Öldürdüğüm insanlar kimdir deyince çocuklar; "pegamberlerin evlatlarıdır fakat onlar Tanrılarına isyan ettikleri için suçlarından dolayı Tanrı seni onlara musallat etti." dediler. Buhtunnasr göklere nasıl çıkabileceğini sordu, çocuklar; "oraya kimse çıkamaz." dediler. Buhtunnasr çocukları oraya çıkma noktasında yardım etmezseniz hepinizi öldürürüm diye tehdit etti. Bunun üzerine çocuklar Tanrı'ya dua ettiler. Tanrı da insanın zayıflığını göstermek için bir sineği Buhtunnasr'a musallat etti. Bu sinek burnundan girdi ve kafasının içinde bir yerleri ısırmaya başlayınca, Buhtunnasr kafasını duvarlara vurmaya başladı ve

öleceğini anladı.[88] İbnü'l-Esîr de benzer bir rivâyete yer vermiştir. İlaveten Buhtunnasr'ın ölüm şekli ile ilgili farklı rivâyetler anlatmıştır.[89] Aynı şekilde İbnü'l-Cevzî'de de bu rivâyete benzer bir anlatım mevcuttur. Onda, gelecek Peygamber'in "Araplardan bir peygamber" olacağı ayrıntısı vardır.[90]

Bu rivayetlerin içeriğinde aynı zamanda Hz. Peygamber'in geleceğine de işaret vardır. Yakın zamanda Dânyal'ın mezar yerinin bulunmasında da rüya motifi kullanılmıştır.[91]

2.2.4. Hz. İsa'nın Doğumu

Hıristiyanlık'ta da rüya'nın önemli bir yeri vardır. İncil'in pek çok bölümünde rüya kavramı geçer. Din veya devlet kurucularının doğumları ile alakalı anlatımlarda genellikle rüya motifi kullanılır. İncil'de de Hz. İsa'nın doğumu en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. Buna göre; Hz. İsa'nın annesi Meryem, Yusuf ile nişanlı iken birlikte olmalarından önce Meryem'in kutsal ruhtan hamile olduğu anlaşılmıştır. Nişanlısı Yusuf durumu öğrenince Meryem'i utandırmamak için ondan sessizce ayrılmak istemiştir. Ancak rüyasında Rabbin meleği görünerek "Ey Davudoğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma, çünkü onun rahminde oluşan Kutsal Ruh'tandır. Meryem bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından o kurtaracaktır."[92] Luka İncili'nde de Hz. İsa'nın doğuşu Yusuf'a değil annesi Meryem'e müjdelenmiştir.[93]

Bu olay Kur'an-Kerim'de şu şekilde anlatılır; "Melek, "Ben

---

88 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 1/554-555.

89 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/232-233.

90 Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-ümem ve'l-mulûk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 1/419.

91 https://www.youtube.com/watch?v=GHKo52V1kWY&ab_channel=Hayalhanem (15.07.2023)

92 Matta, 1/18-22

93 Luka, 1/29-33.

ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbin tarafından gönderilmiş bir elçiyim" dedi. Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbin buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir." Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine getirdi. Meryem, "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!" dedi. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır. (Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün."[94] Allah Teâla için hiçbir şey zor değildir. Birşeyin olmasını istediği zaman "Ol!" demesi yeterlidir. Allah insanlar için kendi içlerinden peygamber göndermiş ve yeri geldiği zaman onları mucizeler ile desteklemiştir. Gerek İncil'de gerekse Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın doğumunun anlatılması ve bu anlatımların içinde rüya kavramının da geçmiş olması zaman içinde bir motifin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bunu "Devlet Kuruluşların'da Rüya Motifi" veya "Din Kurucularının Doğumlarında Rüya Motifi" şeklinde isimlendirebiliriz.

2.3. Türk Kültüründe Rüya

Türk Halk Kültüründe Rüya[95] adlı kitabı kaleme almış olan Mehmet Surur Çelepi, Türk kültüründe rüya motifinin kullanıldığı alanlar ile ilgili detaylı bilgiler sunmuştur. Bu sebepten çalışmada bu başlık kısa tutularak özet bilgiler verilecektir.

---

94 Meryem, 19/19-25.
95 Çelepi, *Türk Halk Kültüründe Rüya*.

2.3.1. Oğuz Kağan ve Devletinin Büyüyeceği

Türk kültüründe devlet kuruluşu veya devletin büyüyeceği ile ilgili rüya motifinin kullanılmasının ilk örneği Oğuz Kağan Destanı'nda görülmektedir. Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk günlerden bir gün düşünde gün doğumundan gün batımına kadar gerilmiş bir altın yay ve kuzeye doğru uçan üç gümüş ok görmüştür. Uykudan uyanınca da rüyasında gördüklerini Oğuz Kağan'a anlatmıştır. Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün rüyasını ve yorumunu çok beğenmiştir. Onun öğütleri üzerine oğullarını çağırarak gönlünün av istediğini söylemiştir. Gün, Ay ve Yıldız'ı gün doğusuna; Gök, Dağ ve Deniz'i de gün batısına göndermiştir. Gün, Ay ve Yıldız, bu yolculukta pek çok av avladıktan sonra buldukları altın bir yayı babalarına getirmişlerdir. Oğuz Kağan çok sevinir ve yayı üçe bölerek onların da yay gibi olmalarını, okları göklere atmalarını öğütlemiştir. Diğer yandan Gök, Dağ ve Deniz de yine pek çok av avladıktan sonra yolda üç gümüş ok bulmuşlar ve buldukları bu okları tıpkı diğer kardeşleri gibi babalarına vermişlerdir. Oğuz Kağan, okları üçe bölüp küçük oğullarına verirken, yayın oku atacağını ve onların da oklar gibi olmaları gerektiğini söylemiştir.[96]

Ögel, destanda belirtilen ve kuzeye doğru giden üç okun kimin tarafından atıldığının belli olmadığını, bunun bir Tanrı atışı olarak kabul edildiğini başka örneklerden kıyasla söylemektedir. Altay ve Sibirya efsanelerinde göğe atılan ve Tanrılara giden oklardan bahsedildiğini belirterek bir örnek verir; "Bilinmeyen bir yönden atılan bir ok, Kan Kaygalak adlı bir genci deler ve kayalıklara saplanır. Çocuk düşünür ki; bu dünyada beni ne bir tanıyan ne de yakın bir akrabam vardır. Bu oku bana kim atabilir diye düşünürken bakar ki; okun ucunda yazılmış bir mektup

[96] Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Karşılaştırmalı Türk Destanları* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1998), 45-46; Aydın Abi Aydın - İrade Resuli, *İki Destan* (Bakı, 2002), 28-29.

duruyor, hemen mektubu açar ve okur. Mektupta "Ben Kaday ülkesinde yaşayan, kula atlı Çes-Möke'yim… Benim attığım oku, sakın tutayım, alayım demeyin, ok yoluna devam etsin ve tâ gök atlı, Akıran-Taş'a kadar gitsin… Çocuk mektubu okuduktan sonra bakar ki, ok yine yoluna devam edip gidiyor."[97]

Aslında anlatıda geçen bu rüya ve yorumunun sembolik bir mahiyeti vardır. Burada kastedilen şey Oğuz Kağan'ın devletinin büyük bir devlet olacağıdır. Oğuz Kağan Destanı'nda Uluğ Türk'ün gördüğü bu rüya, Oğuz Kağan'ın devletinin doğudan batıya, güneyden kuzeye kadar geniş bir alana hâkim olacağına dair ilahi kaynaklar tarafından bildirilen bir müjde niteliğindedir.

2.3.2. Uygur Devleti'nin Büyüyeceği

Rüya motifi Göç Destanı'nda da yer almaktadır. Destana göre; Uygur hakanı Buğu Han, yedi yıl altı ay yirmi iki gece sürekli rüyasında bir peri kızı görür. Peri kızı her gece ona dünyanın efendisi olacağını söyler. Han uyanınca ordusunu toplar, kardeşlerini çeşitli ülkelere seferler yapmak üzere ordunun başına geçirir. Kardeşleri dört bir yana seferler yaparlar ve Orhun vadisini ganimetlerle doldururlar. Bir müddet sonra Buğu Han bir rüya daha görür. Bu kez rüyasında beyazlara bürünmüş, başında beyaz şerit, elinde Yada taşı[98] olan bir kişi Buğu Han'a bu Yada taşını alması ve saklaması halinde dünyanın dört bir yanındaki milletleri buyruğu altına alabileceğini söyler. Aynı rüyayı Buğu Han'ın veziri de görmüştür. Bunun üzerine Buğu

---

97 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 2/142.

98 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Öğreten, "Türk Kültüründe 'Yada Taşı' ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması", *BELLETEN* 64/241 (2000), 863-900.

Han ordusunu toplayarak yeni seferler düzenlemiş, pek çok ülke fethetmiş ve bütün milletleri buyruğu altına almıştır.[99]

Göç Destanı'nda anlatılan bu hadiselerdeki Buğu Han'ın gördüğü her iki rüyanın da gelecekten haber verme niteliğinde rüyalar olduğu görülmektedir. Tıpkı Oğuz Kağan Destanı'nda olduğu gibi burada da devletin büyüyüp gelişmesinde en önemli dayanak noktası kendisine gösterilen rüyalar olarak kabul edilir. Hakan, rüya yorumlarından güç alarak ülkesinin sınırlarını genişletir ve yeryüzünün hâkimi olur.

2.3.3. Şamanlar ve Rüya

İslamiyet'ten önce Türk kültüründe Yakut Türklerinde Şaman adaylarının bir süre ormanda gezip dolaştıkları, kendilerini suya, ateşe attıkları, vücutlarına kesik atarak kan revan içinde, abuk sabuk konuşarak kavimlerine döndükleri ve tamburlarını yapacakları ağacın tanrı tarafından kendilerine gösterildiği, rüyada trans yoluyla tanrıyı tanıdıkları inancı mevcuttur.[100]

Genç bir Şaman adayının Şamanlığa giriş ayininde uyguladığı ve karşılaştığı, mistik, dini güçleri ilahlardan veya ruhlardan kazanmak, yeni bir hayata rüya vasıtasıyla ulaşmak, içten manevi olarak yanmak, vecd halinde belli bir süre kalmak, kan kaybetmek, yorgunluk, dayak, bir müzik aletinin bu törenlerdeki tesiri gibi unsurların hemen hepsine Türk Halk hikâyelerindeki karmaşık rüya motifinde de rastlanmaktadır.[101]

Şamanlığa erişme ayinlerini rüya motifine bağlayan açık delillerden biri de Şamanların sihirli seyahatlerinde dişi ruhların ortaya çıkışlarıdır. Bu dişi ruhlar, rüya motiflerindeki genç kızların

---

99 Sepetçioğlu, *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, 133-134.

100 Umay Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2008), 45; Aslan, "Şamanizm ve Şamandan Âşığa İntikal Eden Trans Olgusu", 21-23.

101 Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, 45.

asıl tipleri olarak yorumlanabilir. Bir Gold Şaman, koruyucu dişi ruh ile karşılaşmasını şöyle ifade etmektedir. "Hasta yatağımda uyurken, bir ruh bana yaklaştı, güzel bir kadındı, görünüşü çok ince idi. Yüzü ve giyimi bizim Gold kadınlarımız gibi idi. Bana şöyle dedi: "Ben Şaman atalarınızdan Ayami, onlara Şamanlığı öğrettim. Şimdi de sana öğreteceğim, Şaman olacaksın. Seni seviyorum, şimdi kocam yok, sen benim kocam olacaksın, sana eş olacağım. Sana yardımcı ruhlar vereceğim. Onların yardımı ile iyileşeceksin. Ben de sana bilmen gerekenleri öğreteceğim."[102]

Görüldüğü üzere Türk ve Moğol Şamanlarının başlangıç rüyaları ile sihrî-dinî hayatlarını saran unsurlar mistisizmin tesiriyle Anadolu'da hayali şekle dönüşmüştür. Yarı şair, yarı derviş olan Türk sofileri Şamanist kültürlerini Anadolu'ya getirmişlerdir. Putperest kabul edilen bu kültürlerini İslamiyet içinde mistisizm vasıtasıyla yaşatmışlardır. Şamanlığa başlamanın, dinî, sihrî vecd inanış ve ritüelleri, Türkistan ve Horasan sofi ve dervişlerinin, İslam mistisizmiyle yoğurup Anadolu'ya taşıdıkları bir gerçektir. Anadolu sofilerinin şiirleri ve biyografik menkıbeleri kompleks rüya motifinin ilk unsurunu daima ihtiva etmektedir. Şiirlerinde inandıkları kutsal pirin elinden bir kadeh şarap içince dünyanın sırrına erdiklerini ifade etmektedirler.[103] Aşık tarzı şiir geleneği ile ilgili olarak Umay Günay'ın yazmış olduğu *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* isimli çalışma bu hususta yeterli ve doyurucu bilgiler sunmaktadır.[104]

3. İSLAM'DA RÜYA

Kur'an-ı Kerim'de rüya kavramını içeren ayetlerin olması, geçmiş peygamberlerin gördükleri rüyalardan bahsedilmesi, Hz.

---

102 Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, 45.
103 Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, 45; Aslan, "Şamanizm ve Şamandan Âşığa İntikal Eden Trans Olgusu", 21-23.
104 Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*.

Peygamber'in rüyayı nübüvvetten bir cüz sayması ve arasıra hem sahabenin hem de kendi gördüğü düşleri tabir etmesinden dolayı İslam kültüründe rüyaya özel bir önem verilmiştir.

3.1. Kur'an'da Rüya

Kur'an-ı Kerim'de rüya kelimesi, Yusuf Suresi 12/5, 43; İsrâ Suresi 17/60; Saffât Suresi 37/105; Fetih Suresi 48/27. ayetlerinde geçmektedir. Yusuf Suresi 12/44 ve Enbiyâ Suresi 21/5. âyetlerde de "ahlâm" kelimesi rüyanın karşılığı olarak kullanılmıştır.

Yusuf Suresi 12/100. ayette; "هٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ" '… daha önce gördüğümün (gördüğüm rüyanın) te'vîli budur..'; Enfâl Suresi 8/43. ayette; " اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا "'Allah, uykunda (rüyanda) sana onları az gösterdi"; Saffât Suresi 37/102. ayette;" يَا بُنَيَّ اِنِّي اَرٰى فِي الْمَنَامِ اَنِّي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ" "'Yavrucuğum, uykumda (rüyamda) seni kurban ettiğimi gördüm' dedi." şeklinde geçmektedir. Rüya kelimesi kullanılmasa bile ayetlerin siyâk ve sibakından[105] rüya anlamlarının çıktığı ayetlerde mevcuttur.[106]

3.1.1. Hz. İbrahim'in Rüyası

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in Allah'a dua ederek bir evlat istemesi, iyi ve güzel huylu bir erkek çocuk ile müjdelenmesi, çocuğun babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa geldiğinde Hz. İbrahim'in rüyasında çocuğu kurban ettiğini görmesi, bu rüyasını çocuğuna anlattığında çocuğun tam bir teslimiyet ile "Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın" demesi, babasının onu kesmek için yüzüstü yatırdığı sırada, Allah tarafından kendisine rüyasını

---

105 Ali Bakkal, "Kur'ân'ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*, ed. Bilal Gökkır vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an veTefsir Akademisi, 2009), 11-48.

106 Yusuf, 12/4, 36, 45…

gerçekleştirdiğini, imtihanı geçtikleri, çocuğun canına karşılık iri bir kurbanlığın verildiği belirtilmiştir.[107]

Ayette kurban edilecek çocuğun ismi geçmemektedir. Ancak Yahudiler Tevrat'a dayanarak kurban edilmek istenen çocuğun İshak (as.) olduğunu söylerler.[108]

Taberî bu konunun ihtilaflı olduğunu, kurban edilen çocuğun İshâk olduğuna dair Abbas b. Abdülmuttalib'den gelen rivâyetin daha açık ve güvenilir olduğunu söyler. Taberî devamında kurban edilen çocuğun İsmâil (as.) olduğuna dair rivâyetlere de yer verir.[109] Burada Taberî'nin çelişki içinde olduğu düşünülebilir ancak Taberî'nin eserini nasıl kaleme aldığı düşünülürse, her iki görüşle ilgili rivâyetlerin bize ulaşmasını sağlayan sadık bir müverrih/koleksiyoncu olduğunu anlamamız gerekir. Eserine başlarken ulaşabildiği bütün rivâyetleri doğruluğuna bakmaksızın aldığını kendisi de zaten beyan etmiştir.

İbnü'l-Cevzî, Hz. İbrahim'in kurban etmek için götürdüğü çocuğun İshak olduğuna dair rivâyetleri eserinde nakletmiştir.[110]

İbn Kesîr, Hz. İbrahim'in seksen altı yaşına geldiği zaman ilk doğan çocuğunun İsmâil olduğu noktasında hiçbir ihtilafın olmadığını, kurban edilecek çocuğun da İsmâil olduğunu ifade eder.[111]

Muaviye'nin huzurunda bu konu açıldığında o, meselenin iç yüzünü bilen birisini buldunuz diyerek; Allah Resulü'nün huzurunda bulundukları bir sırada bir arabi'nin gelerek Hz. Peygamber'e kuru ve susuz bir beldeyi bıraktığını, çocuklarının ve mallarının telef olduğunu, üzerindekinden başka bir şeyi olmadığını söyleyerek; "Ey iki kurbanlığın oğlu! Allah'ın ihsan

---

107 Sâffât, 37/100-107.
108 Tekvîn, 22/1-19.
109 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 1/263.
110 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 1/279.
111 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 1/182.

ettiğinden bana da bağışla." demiştir. Allah Resulü'nün bunu inkâr etmeyerek gülümsediğini kendilerinin de "Ey Müminlerin emiri, 'iki kurbanlık' nedir?" diye sordukları zaman Allah Resulü'nün Abdülmuttalib'in zemzem kuyusunu kazarken kurban adadığı ve kuranın kendisine çıktığı babam Abdullah birincisi, ikincisi de; İsmâil'dir demiştir.[112] Muaviye bu ayete dayanarak "Allah'tan peygamberlerine vahiy, uyanık hallerinde ve uyuduklarında gelir." demiştir.[113]

Bu konuda bir makale kaleme alan Pakiş, tefsir metinleri ışığında kurban edilmek istenen çocuğun İsmâil olduğu sonucuna ulaşmıştır.[114]

3.1.2. Hz. Yusuf'un Rüyası

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf'un rüyasında on bir yıldızın, güneşin ve ayın kendisine boyun eğdiğini gördüğü ve bu rüyasını babasına anlattığı, babasının Hz. Yusuf'a rüyasını kardeşlerine anlatmaması hususunda uyarısı, Yusuf Suresi'nde geçmektedir.[115] Allah tarafından Hz. Yusuf'a olayların yorumunun öğretileceği de ifade edilmiştir.[116] Hz. Yusuf zindana düştüğü zaman onunla beraber iki delikanlı da girmiştir. Bu kişilerden birisi rüyasında şaraplık üzüm sıktığını diğeri ise başının üzerinde kuşların yediği bir ekmek taşıdığını görmüştür. Bu rüyalarının yorumunu Hz. Yusuf'a sormuşlar, o da; birisinin efendisine şarap sunacağını diğerinin ise idam edileceğini ve başından kuşların yiyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine gençler biz bir şey görme-

---

112 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1997), 2/651-652, (4094).

113 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 400.

114 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Pakiş, "Kutsal Metinlerde İsmail ve İshak", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IV/3 (2004), 75-94.

115 Yusuf, 12/4-5, 43,

116 Yusuf, 12/6.

dik demişlerdir.[117] Sonrasında Kral yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini, yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak görmüştür. Bu rüyayı Hz. Yusuf yedi yıl bolluk, arkasından yedi yıl kuraklık gelecek şeklinde yorumlamıştır.[118] Kral, Hz. Yusuf'u hazinelerin başına getirmiştir.[119] Yusuf'un kardeşleri tahıl almak için çölden Hz. Yusuf'un huzuruna geldiklerinde saygı ile eğilmişlerdir. Hz. Yusuf babasına daha önce gördüğü rüyanın yorumunun bu olduğunu söylemiştir.[120]

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Yusuf kıssasının rüya ile ilgili bölümleri yukarıda ana hatlarıyla verilmiştir. Taberî zindana atılan iki çocuğun yani Sultanın şarapçısı ve çeşnicisinin Hz. Yusuf'un düşleri doğru yorumlamasına şahit olduklarını, ayrıca onun iyiliklerini gördüklerini ifade eder.[121]

Yakub (as)'ın Yusuf'un öldüğüne inanmadığı, çünkü Yusuf' un gördüğü rüyanın bir gün gerçekleşeceğini beklediği için Yusuf'un kardeşlerine "….. ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen bilgiyle biliyorum."[122] demesinden anlaşılmaktadır.[123] Ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Yakub'a bu konuda Allah tarafından bilgi gelmiştir.

İbnü'l-Cevzî'deki rivâyette ise Yakub'un ölüm meleği ile konuştuğu ve Yusuf'un canını alıp almadığını sorduğu ve Meleğin de cevaben "Hayır" dediği aktarılır.[124]

İbnü'l-Esîr, Hz. Yakub'un hanımının Hz. Yusuf'un babasına söylediklerini işittiğini, Yakub'un "bunu gizli tut, sakın diğer kardeşlerine söyleme" demesine rağmen, çocuklar hayvan

---

117 Yusuf, 12/36, 41.
118 Yusuf, 12/43-48.
119 Yusuf, 12/55-56.
120 Yusuf, 12/100.
121 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 1/343.
122 Yusuf, 12/86.
123 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 1/357.
124 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-ümem ve'l-mulûk*, 1/317.

otlatmaktan döndükleri zaman kadının rüyanın mahiyetini çocuklara anlattığını, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin ay ve güneşi; annemiz ve babamız, on bir yıldız da biziz diyerek rüyayı bu şekilde yorumladıklarına dair bir rivâyete yer vermiştir. Hz. Yusuf'un kardeşleri kendilerini hükmü altına alacağı ve kendilerine efendi olacağı düşüncesiyle[125] onu kıskanmışlar ve ona kötülük yapmak istemişlerdir.[126]

İbn Kesîr de bu rüyayı değerlendirirken on bir yıldızı, kardeşleri; ay ve güneşi ise anne ve babası olarak değerlendirmiştir. Ayrıca babası Yakub'un Yusuf'a yaptığı uyarıyı delil göstererek Hz. Yusuf'un diğer kardeşlerinin peygamber olmadığını belirtmiştir.[127]

3.1.3. İsra-Miraç ve Rüya

Kur'an-ı Kerim'de "Hani sana, "Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lânetlenmiş ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkutan uyarılarda bulunuruz, fakat bu onların taşkınlıklarını iyice arttırmaktan başka bir şey sağlamaz."[128] Peygamber Efendimiz'e gösterilen bu rüyanın mahiyetinin ne olduğu ile alakalı olarak tefsir kaynaklarında farklı yorumlar mevcuttur. Bunlardan birincisi; Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethedeceğidir ki, 630 yılında bu rüya gerçekleşmiştir. İkinci görüş; müşriklerin Müslümanlar karşısında yenilecekleri ve elebaşlarının nerelerde öldürüleceği

---

[125] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/124.

[126] Bir diğer anlatımda ise Hz. Yakup rüyasında Hz. Yusuf'un bir dağın tepesinde on tane kurt tarafından kuşatıldığını, kurtların onu öldürmek için hücum ettiklerini, bu kurtlardan bir tanesinin onu koruduğunu, yerin yarılarak Yusuf'un içine düştüğünü ve üç gün sonra buradan çıkabildiğini görmüştür. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 1/124.

[127] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1/229.

[128] İsrâ, 17/60.

Hz. Peygambere gösterilmiştir ki, 624 yılındaki Bedir Savaşı ile bu rüya vuku' bulmuştur. Üçüncü görüş; İsrâ-Miraç hadisesi gecesinde Hz. Peygamber'e gösterilenler olarak tanımlanmıştır. İsrâ'nın uyku halinde gerçekleştiğini kabul edenler buradaki *"rüya"*yı uykuda görme olarak açıklamışlarken, İslâm âlimlerinin çoğunluğu rüya kelimesinin kök anlamının *"gözle görmek"* olduğunu da dikkate alarak İsrâ'nın Resûlullah uyanıkken cereyan ettiğini savunmuşlardır.[129] Dördüncü görüş de; Benî Ümeyye'nin Hz. Peygamber'in minberinin üzerinde görülmesi meselesidir.[130] İleride Emeviler başlığı altında bu konu değerlendirilecektir.

İsrâ ve Miraç olayı, başta Resûlullah'ın amcası Abbas b. Abdulmuttalib, Ali İbn Ebi Talib, Bilal b. Ebi Rabah (Bilal-i Habeşi), Esma bnt. Ebi Bekir, Abdullah İbn Mes'ud, Osman İbn Affan, Hz. Aişe, Muaviye b. Ebi Süfyan, Ümmü Hani bnt. Ebi Talib, Abdullah İbn Abbas, Ebû Said el-Hudri, Enes b. Mâlik, Übeyy b. Ka'b, Semure b. Cündeb, Ümmü Seleme ve Üsame b. Zeyd olmak üzere, ashaptan kalabalık bir grup tarafından rivâyet edilmiştir.[131] İsra-Miraç hadisesi ile ilgili hadislerin tevatür derecesine ulaştığı kabul edilir.[132] Burada olayın sadece rüya boyutu ele alınacaktır.

Peygamber Efendimiz'in seyahati Muaviye b. Ebi Süfyan'dan

---

129 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/918.

130 Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb: et-Tefsîrü'l-Kebîr* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999), 20/60-61.

131 Ahmet Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı", *Artuklu Akademi* 1/2 (2015), 2.

132 Mehmet Azimli, "İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülahazalar", *Bilimname* XVI/1 (2009), 43-58; Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı"; Arslan Karaoğlan, "İsrâ ve Mi'râc Hâdisesi Üzerine Bir Giriş Denemesi", *Bilimname* 2017/34 (2017), 555-601; Emanullah Polat, "İsrâ ve Mi'râc Hadisesi Etrafındaki Tartışmalar", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2023), 62-81.

soruldüğu zaman "O, Allah Teâlâ'dan sâdık bir rüyadır." demiştir.[133]

Hz. Aişe'den gelen bir rivâyete göre, Allah Resûlü'nün bedeninin ortadan kaybolmadığı, yalnız ruhunun götürüldüğü[134] kendisinin cismen yatağında uyuduğu belirtilmiştir.[135]

Hz. Aişe ve Muaviye'nin sözleri münker görülmemiştir. Çünkü Hasan-ı Basrî, İsrâ suresi 60. âyetin Miraç hadisesi hakkında indirildiğini söylemiştir.[136]

İbn Abbas ise "… Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an' da lânetlenmiş ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik.." ayetindeki *rüyayı* gözle görmek olarak nakletmiştir.[137] İbn Abbas, "Peygamberlerin rüyası vahiydir." buyurmuştur.[138]

İbn Haldun, peygamberlerin gördüğü rüyalardan bahsederken peygamberlerin durumunun çok farklı olduğunu, manevi seviyenin en üst düzeyinde saf meleklik haline geçişi ifade eden bir istidat olduğunu ifade eder. Normal insanlarda meydana gelen uyku ve rüya halinin peygamberlerde meydana gelen durumdan çok farklı ve aşağılarda olduğunu belirtir.[139]

Bu konuda oryantalistler ise çok büyük oranda, Kur'an vahyinin tümü başta olmak üzere İsra-Miraç Olayı'nı Hz. Peygamber' in gördüğü vizyon ve rüyalar olarak değerlendirmişlerdir.[140]

---

[133] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/400.
[134] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/399.
[135] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/256.
[136] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/400.
[137] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/256.
[138] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/256.
[139] İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul, 2007), 1/295; Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Öztürk, "İbn Haldûn'da Rüya Unsuru ve Devlet Kuruluşlarında Rüya Motifi" (Uluslararası İbn Haldûn Sempozyumu, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), 649-656.
[140] Hüseyin Polat, *Kur'an Kronolojisine Oryantalistik Yaklaşımlar-Gustav Weil ve Theodor Nöldeke-* (İstanbul: Beka Yayınları, 2020), 388-390.

3.1.4. Mekke'nin Fethi

Kur'an-ı Kerim'de yer alan Peygamber Efendimiz'in gördüğü rüyalardan bir tanesi de Fetih Suresi'nde geçmektedir; "Allah, resulüne gerçeğe uygun rüyasında doğruyu bildirmiştir. Allah izin verirse hiçbir şeyden korkmaksızın, (umrenizi yaptıktan sonra) ya saçlarınızı kazıtarak veya kısmen kestirerek, güven duygusu içinde Mescid-i Harâm'a muhakkak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir ve bundan başka hemen gerçekleşecek bir fethi de takdir buyurmuştur."[141]

Peygamber Efendimiz Hudeybiye Antlaşması (6/628) öncesi Mekke'ye girdikleri ve burada tıraş olduklarına dair bir rüya görmüş ve bunu ashabına anlatmıştı. Sahabe bu rüyanın yorumunda Mekke'ye girerek umrelerini yapıp traş olacaklarını düşünmüşlerdi. Olayların gelişimi ise bekledikleri gibi olmadı. Antlaşma imzalanmasına karar verilince Hz. Ömer, "Ey Ebû Bekir! Muhammed Allah'ın elçisi değil mi? Biz Müslüman değil miyiz? Kureyşliler tanrıya ortak koşan kâfirler değil mi?" diye sormuş Hz. Ebû Bekir de her sorusuna "Evet" cevabını vermiştir. Hz. Ömer; "O halde neden dolayı işimizde zayıflık gösteriyoruz?" diye tepki göstermişti. Daha sonra aynı soruları Hz. Peygamber'e de sorduğu onun da aynı cevapları verdiği ifade edilir.[142] Sahabenin psikolojisine örnek olması açısından Hz. Ömer'in tepkisi önemlidir. Mekke'ye giremeden Hudeybiye'de görünüşte şartları ağır bir antlaşma imzalanıp geri dönülünce, münafıklar da bu rüyayı kullanarak kafa karıştırmaya çalışmışlardır.

Rüyada müjdelenen bu fetih için Hudeybiye, Hayber,[143] veya

---

141 Fetih, 48/27.

142 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/634.

143 Ebû'l-Haccâc el-Kureşî Mücâhid b. Cebr, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Muhammed Abdüsselâm Ebü'n-Nîl (Mısır: Dârü'l-Fikri'l-İslâmî el-Hadîse, 1410/1989), 608; Ebû'l-Hasen el-Belhî Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. ʿAbdullâh Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1423/2002),

Mekke olduğu görüşleri vardır.[144] Tefsir kaynaklarının çoğunluğu yakın fethi Hayber olarak değerlendirmektedir.

Mekke'nin fethi öncesi Hind bint Utbe b. Rebîa, şerrinden korktuğu dehşetli bir rüya gördüğünü Ebû Süfyan'a söylemiştir. Ebû Süfan bunu kavmine söyleyince, nasıl bir rüya diye sormaları üzerine Hacûn'dan çıkarak Handeme dağına kadar durmayan ve sonra kaybolan bir kan demiştir. Oradakiler bu durumun şer olduğunu ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber'in üzerlerine yani Mekke'ye saldıracağı şeklinde yorumlamışlar[145] ve Hudeybiye Antlaşmasını yenilemeye çalışmışlardır.

3.2. Hadislerde Rüya

Hz. Peygamber rüyayı nübüvvetten bir cüz olarak tanımlamıştır[146] ve "… Rüya üç çeşittir: Biri sâlih rüya olup Allah'tan bir müjdedir. İkincisi; şeytanın verdiği korkudur. Üçüncüsü kişinin kendi kendine konuştuğu şeylerdendir. Biriniz hoşlanmadığı bir şey görürse hemen kalkıp namaz kılmalı, ondan kimseye bahsetmemelidir."[147] buyurmuştur. Hadislere göre rüya üç çeşittir:

4/77; Ebû Caʿfer Muḥammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiʿu'l-Beyân fî Teʾvîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 22/259; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 1227; Kolektif, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5/76.

144 Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfeyyiş (Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964), 16/278.

145 Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 2/785; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 5/205.

146 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiʿu's-saḥîḥ*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Ta'bîr", 4 (6987); Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîhu Müslim* (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), "Rü'yâ", (2264).

147 Müslim, *Sahîhu Müslim*, ts., "Rü'yâ", (2263); Ebû Îsâ Muhammed Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, nşr. Beşşâr ʿAvvâd Maʿrûf (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "Rüya", 1 (2270).

3.2.1. Rahmânî Rüya

İlahî kaynaklı olup bir mesaj içerir veya gelecekle ilgili ipucu mahiyetindedir. Hz. Peygamber'in hadisleri doğrultusunda bu rüyalar kendi içinde sınıflandırılabilir.

3.2.1.1. Nübüvvetten Bir Cüz Olan Rüyalar

"Zaman yaklaşınca mü'minin rüyası yalan çıkmaz; çünkü mü'minin rüyası nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'üdür. Nübüvvettin cüz'ü olan şey ise yalan olamaz."[148]

"Zaman yaklaşınca müslümanın rüyası hemen hemen yanlış çıkmayacaktır. Sîzin en doğru rüya göreniniz, en doğru söyleyeninizdir. Hem müslümanın rüyası Peygamberliğin kırkbeş cüz'ünden bir cüz'dür…"[149]

Hadislerden de anlaşıldığı gibi bu tarz rüyalar için 'zaman yaklaştıkça' şartı ve mü'min olma yani tam anlamıyla iman etmiş olmak gerekmektedir ki ancak bu kişiler rüyaları görebilirler. Kıyamete yakın bir zamanda bu tarz rüyalara şahit olunabilir. Tarihi süreçte 'zaman yaklaştıkca' şartı gözardı edilerek rüya olgusu her zaman istismar edilmiş, dinî liderler veya lider olmak isteyenler bir şekilde rüyayı meşrulaştırma aracı olarak kullanmışlardır. İlerleyen başlıklarda 'mehdilik' algısında rüyanın nasıl kullanıldığına değinilecektir. Zamanı gelir de bu tarz rüyalar görülmeye başlanırsa vahiy seviyesine çıkarmamak gerekmektedir çünkü Resûlullah son peygamberdir ve vahiy de onunla beraber son bulmuştur.

Buhârî ve Müslim'deki bu hadisler hariç diğer hadislerde geçen "nübüvvetten kırk altı cüzden bir cüz" ifadesini şöyle yorumlamak mümkündür. Hz. Peygamber'e vahiy sadık rüyalar ile başlamıştı ve bu devre altı ay sürmüştü. Vahiy süre-

---

148 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 26 (7017).
149 Müslim, *Sahîhu Müslim*, ts., "Rü'yâ", (2263).

sinin yirmi üç yıl olduğu düşünülürse altı ay, kırkaltı da bire tekabül etmektedir. Bu konuda Kastallânî'nin görüşü isabetli görünmektedir.[150]

3.2.1.2. Sâlih/Sadık Rüyalar

Hz. Peygamber; "Salih bir kişi tarafından görülen güzel rüya nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür."[151] "Sadık rüya Allah'tan, hulm ise şeytandandır."[152] "Mübeşşirâttan başka nübüvvetten bir şey kalmadı" buyurmuştur. Ashâb: Mübeşşirât nedir? diye sorduklarında Resûlullah: "Rüya-yı sâlihadır." demiştir.[153]

Bu tarz rüyaların tabire ihtiyacı vardır. Bu rüya Allah'tan olan bir rüya olup, en sâdık olanı seher vaktinde görülendir[154] ve doğru kişiye tabir ettirilmelidir. Kötü rüya ise kimseye anlatılmamalıdır.[155]

3.2.2. Şeytanî Rüyalar

"Sizden biriniz sevdiği bir rüyayı görürse bilsin ki, o, Allah tarafındandır. Rüya sâhibi bu rüya üzerine Allah'a hamdetsin ve başkasına da söylesin. Buna aykırı hoşlanmadığı bir rüya gördüğünde de muhakkak ki, bu rüya da şeytandandır. Bu halde de rüya sâhibi rüyanın şerrinden Allah'a sığınsın ve rüyasını kimseye söylemesin. Bu sûrette o rüya, sâhibine, zarar vermez."[156] Hadislerde hoşlanılmayan rüyanın şeytandan olduğu belirtilmiştir. Bu rüya hulum olarak tanımlanmış olup

---

150 Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdülmelik Kastallânî, *İrşâdüs-sârî li Şerhi Sahihil Buhârî* (Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1323), 10/124.
151 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 3 (6983).
152 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 3 (6984).
153 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 5 (6990).
154 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rüya", 3 (2274).
155 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rüya", 7 (2280).
156 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 3 (6985).

insana sıkıntı veren bir rüyadır. Bu tarz rüyalar da kimseye anlatılmamalı, uyanınca sol tarafına üç defa tükürmeli ve Allah'a sığınılmalıdır.[157]

3.2.3. Nefsânî Rüya

İnsanın günlük yaşantısında karşılaştığı ilgi çekici durumlar, kurduğu hayaller, uzun süre uğraştığı bir meşgale, uyku esnasında dış etkenler, bilinçaltının etkisi, psikolojik ve fizyolojik[158] etkiler bu rüyaların oluşmasında etken faktörlerdir.[159]

Bu tarz rüyalar insan sağlığı için önemlidir. Modern teoriler genellikle uyku ve rüyaların enerji tasarrufu sağladığını veya beyni bir şekilde biyokimyasal olarak yenilemek veya içinde depolanan bilgileri yeniden sınıflandırmak veya yeniden düzenlemek için çeşitli onarıcı işlevlere sahip olduğunu öne sürmüştür.[160]

3.2.4. Peygamberliğin Mahiyeti Olarak Rüya

Hadislerde rüya başlığı altında hadis kaynakları taranarak rüyalar ile ilgili hadisler ortaya konuldu. Bu başlık altında aynı hadislerin İslam Tarihi kaynaklarındaki yansıması ele alınacaktır.

Hz. Peygamber, "Onlar için dünya hayatında da ahiret hayatında da müjdeler vardır."[161] ayeti hakkında "O (müjde), kulun gördüğü veya ona gösterilen sâlih rüyadır." buyurmuştur.[162]

Hz. Peygamber, "Müslümanın rüyası, nübüvvet cüzlerin-

---

157 Kastallânî, *İrşâdüs-sârî li Şerhi Sahihil Buhârî*, 10/126.
158 İbrahim Paçacı, "Rüyâ'nın Delil Değeri ve İstihâre", *Dini Araştırmalar* 19/48 (2016), 110.
159 Çelebi, "Rüya", 35/306-309.
160 Crick - Mitchison, "The Function of Dream Sleep", 111.
161 Yunus, 10/64.
162 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/531.

den bir cüzdür."[163] ve "Mü'minin rüyası, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür."[164] buyurmuşlardır. Burada belirtilen kırk altı cüz'ünden bir cüz oranı; kırk beş cüz'ünden bir cüz,[165] yetmiş cüz'ünden bir cüz,[166] kırk dokuz cüz'ünden bir cüz[167] kırk cüz'den bir cüz[168] olarak da geçmektedir. "Zaman yaklaşınca mü'minin rüyası yalan çıkmaz. Çünkü mü'minin rüyası nübüvvetten kırk altı cüzden bir cüzdür.[169] Nübüvvetten cüz olan şey ise yalan olmaz."[170]

Hz. Peygamber hastalandığında onun yerine Hz. Ebû Bekir (öl. 634) namazları kıldırmaktaydı. Allah Resûlü perdeyi aralayarak, "Peygamberlik müjdelerinden hiçbir şey kalmamıştır sadece Müslümanın gördüğü veya ona gösterilen rüya kalmıştır…"[171] buyurmuştur. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber; "Benden sonra peygamberlikten sadece mübeşşirat kalacaktır!" demiştir. Yanındakiler "Mübeşşirat nedir?" diye sorunca "Salih rüyadır!" diye cevap vermiştir.[172]

Resûlullah'ın üzerinden örtü kaldırıldı; vefatına sebep olan

---

163 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rü'ya", 2 (2272).

164 Ebû Muhammed Abdullah ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî* (Riyad: Dârü'l-Mugnî, 2000), "Rü'ya", 2 (2183); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari* (Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 2002), "Ta'bir",4 (2618-2619); Ebû Abdillâh Muhammed Yezid el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen*, nşr. Şuʿayb Arnaʾût v.dğr. (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1372), "Kitabü Ta'birü'r-Rüya", 1 (3893); Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünen* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "el-Edeb", (5018); Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rü'ya", 1 (2271).

165 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîhu Müslim* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991), "Rü'ya", 6 (2263).

166 Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Rü'ya", 9 (2265); İbn Mâce, *Sünen*, "Kitabü Ta'bîrü'r-Rü'ya", 1 (3895).

167 Ebû Abdillah eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995), 6/471, (7044).

168 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rü'ya", 6 (2278).

169 Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Rü'ya", 8 (2263); Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rü'ya", 1 (2271).

170 Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*, "Ta'bir", 26 (2626).

171 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 2/192.

172 Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*, "Ta'bir", 5 (2620).

hastalığında başının bağlı olduğunu gördüm. Resûlullah, "Allah'ım! Tebliğ ettim mi?" dedi ve bunu üç kere tekrarladı. Sonra, "Sâlih bir kulun göreceği veya ona gösterileceği rüya dışında nübüvvetin müjdeleri kalmadı" dedi.[173]

Bizzat Peygamber Efendimiz'in hayatında da Hz. Peygamber'in sahabeden rüya görenlerin rüyalarını yorumlaması ve kendisinin de gördüğü rüyalardan bahsetmesi,[174] hadis kitaplarında rüyalar ile ilgili bilgiler verilmesi, Müslümanların bu alan ile ilgilenmelerini sağlamıştır. İslami dönem ve sonrasında insanlar gördükleri rüyalardaki sembollere farklı anlamlar yüklemişler ve tâbirnâme, tâ'birât-ı vâkıat, tâ'birat-ı rüya, rüya-nâme, vâkıa-nam, seyir-nâme gibi eserler kaleme alınmıştır. Daha çok İslamî Türk Edebiyatı içerisinde değerlendirilen bu tarz çalışmalara güzâriş-nâme ismi de verilmiştir. Özellikle Tasavvufi rüya tabirlerinde rüyanın karşılığı olarak vâkıa, vak'a kelimeleri kullanılmıştır. Tasavvufta rüyanın hayal olmayıp gerçekten yaşanmış olaylar gibi düşünüldüğü görülmektedir.[175]

İbn Abbas, Peygamberlerin rüyalarının vahiy olarak kabul edildiğini belirtir.[176]

Kastallanî'ye (öl. 923) göre Hz. Peygamber'in bu sözü mecazdır. Çünkü nübüvvet Hz. Peygamber'in vefatıyla sona ermiştir. Kastallanî bu hadisi açıklarken Peygamber Efendimiz'e rüyada gelen vahiy süresinin altı ay olduğunu, Hz. Peygamber'in nübüvvet verildikten sonra yirmi üç yıl yaşadığını belirterek Hz. Peygamber'in nübüvvetinin kırk altıda biridir şeklinde değerlendirmiştir.[177]

---

[173] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/551.
[174] Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*, "Ta'bir", 48 (2636); Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Rü'ya", 22 (2274), 23 (2275).
[175] Mustafa Tatcı - Yusuf Turan Günaydın, "Türk İslâm Edebiyatında Tasavvufî Rüya Tâbirnâmeleri", *Sufi Gelenek ve Hayat Keşkül*, (2007), 23.
[176] Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 2/507 (3670).
[177] Kastallânî, *İrşâdüs-sârî li Şerhi Sahihil Buhârî*, 10/124.

İbn Hacer (öl. 852) eğer rüya Hz. Peygamber tarafından görülmüş ise nübüvvetten bir parçadır şayet bir başkası tarafından görülmüş ise mecazî olarak nübüvvetten bir parçadır görüşündedir.[178]

İbn Hazm (öl. 456), nübüvvetten bir parça olan rüyaların, yine peygamberler tarafından görülen rüyalar olduğunu ve kırk altıda bir, kırk beşte bir, yetmişte bir gibi oranların ise peygamberler arasındaki fazilet ve üstünlükteki farktan kaynaklandığını söylemektedir.[179]

Hz. Peygamber bir hadisinde; "Ben rüyamda Mekke'den hurma bahçeleri bulunan bir diyara hicret ettiğimi gördüm. O yerin Yemâme veya Hecer[180] olduğunu sandım, o yer Medine'dir…."[181] buyurmaktadır. Bu hadisten anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber bile gördüğü rüyanın tevlini yaparken detayda yanılabilir. Hz. Peygamber hicretini görmüştür ancak nereye olacağı noktasında bir tahminde bulunmuş ancak yanılmıştır.

3.2.5. Rüyada Hz. Peygamber'in Görülmesi

Hz. Peygamber "Her kim beni rüyasında görürse muhakkak o, uyanık bir halde de beni görecektir. Çünkü şeytan bana benzer bir sûrete giremez"[182] buyurmuştur.

Abdullah b. Abbas, Basra valisi iken kendisine Yezid el-Fârisî gelmiş ve rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü söylemiştir. İbn Abbas da, "Resûlullah, 'Şeytan kendisini bana benzetemez.

---

178 İbn Hacer el-Askalâni, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 12/363.

179 Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *El-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, ts.), 5/14.

180 Hecer: Yemende bir şehir. Bahreynin payitahtı.

181 Buhârî, *Buhârî*, "Tabir", 39 (7035); Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Rüya", 4 (2272); İbn Mâce, *Sünen*, "Kitabü Ta'birü'r-Rüya", 9 (3921).

182 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 10 (6993); Müslim, *Sahîhu Müslim*, ts., "Rü'yâ", 10 (2266).

Beni rüyada gören gerçekten beni görmüş gibi olur.' buyurdu."[183] diye karşılık vermiştir. Sonrasında adama rüyasında gördüğü şahsı anlatmasını söyledi. Yezid el-Fârisî "Evet, iki adam arasında gördüğüm adamı sana anlatabilirim: Cismi ve eti beyaza çalan esmer renkteydi. Ağzı güzel, gözleri kara, yüzü yuvarlak ve güzeldi. Yezid, eliyle göz ile kulak arasını göstererek, "Sakalı şurdan şuraya kadar, hatta boğazına kadar dolduruyordu" dedi. Orada bulunan Avf, "Bu nasıl anlatımdır bilmiyorum." diyerek şaşkınlığını belirtti. İbn Abbas, "Eğer uyanık olarak Resûlullah'ı görmüş olsaydın bundan daha fazla anlatamazdın" demiştir.[184]

3.2.5.1. Âmir b. Abdullah b. Abdülkays

Sa'id el-Cübeyr bir adamın rüyasında Hz. Peygamber'i gördüğünü ve ondan kendisi için istiğfarda bulunmasını talep edince Peygamber Efendimiz "Âmir senin için istiğfarda bulunsun." demiştir. Adam durumu gelip Âmir'e anlatınca hüngür hüngür ağlamıştır.[185]

3.2.5.2. Abdurrahman b. Meysere el-Hadramî

İbn Meysere, rüyasında Hz. Peygamber'i görmüş ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim için Allah'a dua et. Hadisleri anlamak için bana akıl versin ki o hadisleri hafızama alayım." demiştir. Peygamber Efendimiz de kendisine dua etmiştir. Abdurrahman b. Meysere bu rüyasından sonra duyduğu herşeyi anlar olduğunu ifade etmiştir.[186]

---

183 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/358.
184 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/358-359.
185 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 9/110.
186 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 9/460.

3.2.5.3. Abdullah b. Cafer'in Rüyası

Abdullah b. Cafer rüyasında Hz. Ali ile beraber Hz. Peygamber'in geldiğini ve kendisine "Gel bizimle!" dediğini, kendisinin ise "Ey Allah'ın Rasûlü, borçlarım var." cevabını vermesi üzerine Hz. Peygamber'in "Senin borcun senden sonra ödenecektir." dediğini rüyasında görmüştür. Abdullah b. Cafer vefat edince onun oğlu Muaviye b. Abdullah babasından kalan malları satmak için insanları çağırmıştır. Müzayede usulü mallar satılmış ve tüm borçlar ödenmiştir.[187]

3.2.6. Şakku's-Sadr ve Rüya

Musa b. Ukbe'nin *Meğazi*'sinde geçtiği üzere Hz. Peygamber rüyasında kendisini sıkıntıya sokan bir rüya gördüğünü Hz. Hatice'ye anlatmıştır. Karnının yarıldığını, yıkanıp temizlendiğini ve tekrar eski haline getirildiğini söylemiştir.[188]

Ümeyye b. Ebi's-Salt[189] Mekke'de peygamberlik bekleyen bir kişi idi. Şam taraflarına yaptığı bir yolculuk esnasında bir rahipten Araplar arasından çıkacak bir Peygamber'in vasıflarını öğrenmiş[190] ve bu kişinin kendisi olabileceği kanaatine varmıştı. Eski kitaplardan haberi vardı. Allah'a inanır ve ibadet esnasında değişik elbiseler giyerdi. Bazı zamanlarda hayvanların dilinden anladığı, putlara tapmadığı ve şarabı haram saydığı söylenir. Ümeyye evinde çocukları ile beraber uyurken kızlarından birisi çığlık atarak uyanmıştır. Ümeyye niçin çığlık attığını sorunca kızı; rüyasında iki kartal gördüğünü evin çatısını söktüklerini, birisinin içeri girdiğini, birisinin dışarıda kaldığını, içeriye girenin babasının karnını yardığını, dışarıda bekleyenin "an-

---

187 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 2/48.

188 Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fünûni'l-megâzî ve'ş-şemâ'il ve's-siyer* (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1993), 1/100.

189 Ümeyye b. Ebi's-Salt Abdullah b. Ebi Rebia b. Avf İbn Ukde b. Azze b. Avf b. Sakif b. Münebbih b. Bekir b. Hevazin Ebu'l-Hakem es-Sekafî

190 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/282.

ladı mı?" diye sorunca içeridekinin "Evet" dediğini, "Arındı mı?" diye sorunca da "Hayır" cevabını verdiğini, kendisinin de korktuğu için çığlık attığını söylemiştir. Ümeyye bu rüyayı yorumlarken "Babanız için hayır murat edilmiş ancak bu gece gerçekleşmemiştir." demiştir.[191] Umeyye b. Ebi's-Salt, kızının kendisi hakkında görmüş olduğu bu rüyayı Hz. Peygamber'e anlatıp yorumlamasını istemiştir.[192]

Bu rivâyet ilk kez Fâkihî'de geçmektedir. Fâkihî bu olayı aktarırken Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın bir sedirin üzerinde uyuduğunu ancak kızının kapının önünde deri tabaka etmekle meşgul olduğunu ifade etmektedir.[193] Kızının bir rüya görmesi söz konusu değildir. Kız iki beyaz kuşu görmüş ve babasını öldüreceklerini düşündüğü için çığlık atmıştır. Olayı görenin kızı değil kız kardeşi Feria olduğu, Hz. Peygamber'e bu olayı anlatınca Allah Resulü'nün "Ey Feria! Kardeşinin durumu, Allah'ın kendisine ayetlerini verdiği, sonra da kendisinden geri aldığı kimseler gibidir."[194]

Şakkı Sadr rivâyetleri üzerine bir çalışma yapan Balcı, bu tarz anlatımların tamamen asılsız olduğunu, kadim İran kültürünün yanı sıra, Yahudi ve Hıristiyanlıktaki mistik veya mitolojik kıssalardan esinlenilerek üretilmiş hikâyelerden başka bir şey olmadığını ifade etmiştir.[195] Gökalp de Kadı Iyâz'ın Şifâ adlı eseri üzerine yazdığı çalışmasında bu hâdisenin mekânı, zamanı, meydana geliş ve ameliyeyi gerçekleştirenlerin sayısı, bu ameli-

---

191 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/284.

192 İsrafil Balcı, "Şakkı Sadr Hadislerine Dair Rivâyetlerin Kritiği", *İSTEM* 21 (2013), 24.

193 Ebû Abdillah Muhammed el-Fâkihî, *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîssuhû*, nşr. Abdülmelik b. Abdillah b. Dehîş (Beyrut: Dârü Hadr, 1414), 3/166, (1970).

194 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/285.

195 Balcı, "Şakkı Sadr Hadislerine Dair Rivâyetlerin Kritiği", 23-24.

yatın ne ile ve nasıl gerçekleştirildiği gibi problemler içerdiğini belirtmiş ve farklı değerlendirmelerde bulunmuştur.[196]

3.2.7. Rüya ve Vahyin Başlangıcı

Hz. Aişe vahyin başlangıcı ile ilgili olarak şu haberi vermiştir; "Allah'ın Hz. Peygamber'e ikramı ve onunla kullara rahmeti murâd ettiği zaman nübüvvetin kendisiyle ilk başlatıldığı şey; rüya-yı sâdıkadır. Resûlullah'ın gördüğü rüyalar sabahın aydınlığı gibi çıkardı. Allah Teâlâ ona yalnızlığı sevdirmişti".[197]

Vahyin başlangıcı ile ilgili olarak Allah Resulü; "Ben uyurken Cebraîl (as), Allah'ın emri ile bana geldi. Bana; "Oku!" dedi. "Ben okumak bilmem." dedim. Beni şiddetle sıktı ki, neredeyse öleceğimi zannettim. Sonra beni bıraktı ve tekrar "Oku" dedi. Benzer şekilde bir kez daha tekrarlandı. "Oku!" dedi. Benzer şekilde beni tekrar sıkmasından kurtulmak için "Ne okuyayım" dedim. O da; "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir." dedi. Ve oradan ayrılıp gitti. Uykumdan uyandım. Sanki kalbimde bir kitap şekillenmişti."[198]

İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'nin anlatımında Cebrâil (as), Hz. Peygamber uykudayken gelmiş ve "Oku!" emrini vermiştir. İbn Hişâm ve Taberî'de buna ilaveten Cebrâil'in içinde kitap bulunan, dibadan ve ipek kumaş ile bezenmiş bir şeyle geldiği

---

196 Murat Gökalp, *Kadı Iyâz ve Şifâ Adlı Eserinde Peygamber Tasavvuru* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019), 179-182.

197 Muhammed b. Müslim İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Megâzî* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1981), 43; İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 100, 112; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/234; Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*, "Ta'bir", 1; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/105; Taberî, *Târîẖu't-Taberî: Târîẖu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/298; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 2/349; İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997), 1/648; Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993), 1/117.

198 İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 101; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/236; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/301.

ifade edilmiştir.[199] "Sanki kalbimde bir kitap şekillenmişti." ifadesi üçünde de ortak olarak geçmektedir.

Zührî, İbnü'l-Cevzî, İbnü'l Esîr ve İbn Kesîr'de "Ben uykudayken geldi" ve "Sanki kalbimde bir kitap şekillenmişti" ifadeleri yer almaz.[200]

Burada Hz. Peygamber'e gelen "Oku" emrinin uyku halinde gelmiş olduğu anlaşılıyor. Çünkü rivâyetin devamında Hz. Peygamber "… uyandığım zaman bu ayetler (Alak Suresinin ilk beş ayeti) kalbime işlenmişti." demiştir. Ancak Zührî; İbn Kesîr ve Hadis kaynaklarında aynı rivâyette "Ben uykudayken geldi." bölümü yoktur.[201]

---

199 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/236; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/301.

200 Zührî, *el-Megâzî*, 43; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 2/349-350; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/648; İbn. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/5.

201 Zührî, *el-Megâzî*, 43; İbn. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, III/5; Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm Abdürrezzâk, *el-Muṣannef* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403), 5/322 (9719); Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*, "Bed'u'l-Vahy", 3.; Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "İman", 73 (252).

BİRİNCİ BÖLÜM
RÜYA MOTİFİ'NİN MEŞRULAŞTIRMA ARACI OLARAK KULLANILMASI

Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse Hadisler'de "Rüya" kavramına yer verilmesi, rüyanın nübüvvetten bir cüz sayılması sebebiyle görülen rüyalar bazen siyasi olaylar için meşrulaştırma kaynağı olarak kullanılmıştır. En sık karşımıza çıkan motiflerden bir tanesi de "*kuruluş motifi*" olarak atlandırabileceğimiz devlet kuruluşlarına kutsallık kazandırmak için kullanılan rüyalardır.

1. DEVLET KURULUŞLARINDA RÜYA MOTİFİ

Devlet kurucusu, din kurucusu ve büyük hükümdarların doğumlarının her zaman olağanüstü olduğunu gösteren anlatımlar mevcuttur. Bu kişilerin anneleri çok güzel rüyalar görmüşler ve bu rüyalarını bazen bir kâhin, kâhine, din adamı, şaman veya dönemin bilge kişisine yorumlatmışlardır. Alelâde rüyaların dışında, kurucu ve siyasi mesajlar taşıyan rüyaların etkileri daha derin ve güçlü olmuştur. Hz. Peygamber'in doğumu, kuracağı devletin rüyada müjdelenmesi hatta dedesi Abdülmuttalib zamanından itibaren bu ailenin Allah tarafından seçilip

desteklendiğine dair rivâyetler İslam Tarihi kaynaklarında yer bulmuştur.

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğumundan önce rüyada müjdelenmesi ile alakalı olarak, Rebîa b. Nasr'ın gördüğü bir rüya ve bunu kâhin Satih ve Şıkk'a yorumlatması ve onların da gelecek bir peygamberden bahsetmesi kaynaklarda geçer. Kisrâ sarayının din işleri başkanı Mubez'in gördüğü bir rüyayı yorumlatması ki bu rüyayı da Satih tevil etmiştir. Abdülmuttalib'in bir rüya gördüğü, bu rüyayı bir kâhine yorumlattığı zaman kendisinin neslinden önemli bir kişinin çıkacağı ve büyük bir devlet kuracağı haberini almıştı. Aynı şekilde annesi Amine'nin de bir rüya gördüğü ve doğacak çocuğun çok önemli birisi olacağı ile ilgili anlatımlar vardır. Bu dört rivâyet Öztürk'ün[202] yazdığı bir makalede değerlendirildiği için bu çalışmaya alınmamıştır.

1.1. Sasani Devleti'nin Kuruluşu

İslam fetihlerinin ilk hedef bölgesi Filistin ve İran-Irak bölgesi olmuştur. Filistin bölgesinde Bizans, İran-Irak bölgesinde de Sasani İmparatorluğu ile mücadeleler başlamıştır. Sasaniler ile ilgili anlatımlar da kaynaklarda yer bulmuştur.

Sasani İmparatorluğunun kurucusu kabul edilen Erdeşîr, Erdeşîr-i Bâbekân (öl. 242) olarak tanınmaktadır.[203] Rivâyete göre; Erdeşîr ara ara müneccim ve falcılardan akıbetinin ne olacağı ile ilgili sorular sorardı. Birgün rüyasında Allah'ın meleği gelerek kendisinin kral olacağı ve şehirler fethedeceğini söyledi. Erdeşir uyanınca bu rüyadan dolayı çok sevindi.

---

202 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Öztürk, "Rüya Motifi'nin Siyer Yazıcılığındaki Yeri: Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Doğumundan Önce Müjdelenmesi Örneği", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/18 (2013), 133-155.

203 Eredşir'in hayatı ile ilgili bkz. Tahsin Yazıcı, "Erdeşîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/284-285.

Derabcird üzerine yürüyerek oradaki şehirleri hızlı bir şekilde fethetmeye başladı. Babası tacı kardeşi Şapur'a bırakmıştı. Şapur'un kendisine biat etmesini istemesine rağmen o kabul etmeyerek Kisra oldu.[204] Kardeşine savaş açtı ve bu savaşı kazandı, daha sonra Kuhistan ve İsfehan bölgelerinin Melik Erduvan el-Pehlevî ile karşı karşıya geldi. Bu karşılaşmada önce mektuplaşmalar oldu. Erduvan yazdığı mektubunda, "Sana kim emir verdi?", "Seni kim gönderdi?" gibi sorularla Erdeşir'i hem küçük görüyor hem de tehdit ediyordu. Erdeşir gördüğü rüyadan etkilendiği için kendisine krallığın Tanrı tarafından verildiğine inanıyordu. Bu mealde Erduvan'a yazdığı mektubunda "Bana bu tacı ve tahtı Yüce Yaratan verdi. Meliklere karşı zaferimi de bana o bağışladı." diyerek Erduvan ile savaşacağını belirtti. Yaptıkları savaşta Erduvan'ı mağlup ederek öldürmüştür.[205]

Bu rivâyette görüldüğü gibi rüya motivasyon kaynağı olmuştur. Erdeşir gerek kâhinlerin sözleri gerekse gördüğü rüyadan dolayı cesaretlenmiş ve bütün savaşlara istekli çıkmıştır. "İnanmak başarmanın yarısıdır." Sözü dikkate alınırsa onun bu inancını sağlayan temaşa ettiği rüyasıdır. Belki de gördüğü rüya onun tamamen kişisel arzu ve isteklerinin etkisi ile ortaya çıkmıştır. Ancak o, bu durumu siyasi amaç ve gayeleri için kullanmıştır. Erdeşir ve ordusunun gücünü ilahî iradeden aldığını kanıtlamak ve düşmanlarına psikolojik üstünlük sağlamak için bu tarz rivâyetler taraftarları tarafından söylenmiş olabilir. Sasanî İmparatorluğunun kuruluşunda da kuruluş motifinin kullanılmış olduğu görülmektedir.

---

[204] Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/38.
[205] Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/39-40.

1.2. Hz. Peygamber ve Kuracağı Devletin Önceden Müjdelenmesi

Özellikle Müslüman Türk Devletlerinin kuruluşlarında göreceğimiz, kuruluş motifinin kaynağı ve dayandığı temel nokta Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in görmüş olduğu rüyadır.[206] Kureyş'in ileri gelenlerinden birisi olması, Peygamber Efendimizin doğmadan önce babası öldüğü için hayatının sonuna kadar Hz. Peygamber'e bakması ve İslam peygamberinin dedesi olması itibariyle Abdülmuttalib ile ilgili kaynaklarda rüya motifinin kullanıldığı rivâyetler mevcuttur.

1.2.1. Abdülmuttalib'in Zemzem Suyunu Bulması

Abdülmuttalib kavmi için saygı gören şerefli liderdi. Haşim' den sonra sikâye ve rifâde görevlerini yürütmekteydi.[207]

Abdülmuttalib bir gün Kâbe'nin yanında bir taşın üzerinde uyurken aniden uyanmış ve kendisine Zemzem'i kazmasının emredildiğini söylemiştir. Kureyşliler, "Onun nerede olduğunu biliyor musun?" diye sormuşlar, o da bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Kureyşliler emir gerçekten Allah katından gelmişse yerini sana bildirecektir. Şeytandan ise öğrenemezsin demişlerdir. Abdülmuttalib tekrardan aynı yerde uyumuştur. Abdülmuttalib'e rüyasında "Zemzem'i kaz, kazarsan pişman olmayacaksın, o sana büyük babandan bir mirastır. Zemzem kesinlikle azalıp eksilmeyecektir. Onunla kalabalık hacı topluluklarının susuzluğunu gidereceksin. Orada onun güzelliği ve hoşluğu yüzünden kurbanlar kesilecektir. Zemzem sağlam bir miras ve akiktir. O, bildiğin gibi değildir, tertemiz bir sudur." Abdülmuttalib Zemzem'in yerini sormuş ve kendisine tarif

---

206 Rivayetin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Öztürk, "Rüya Motifinin Siyer Yazıcılığındaki Yeri", 139-141.

207 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/62.

edilmiştir.[208] İbn Sa'd'da ise Zemzem'in yerinin tarifi daha detaylı açıklanmıştır. Abdülmuttalib'e rüyasında "Taybeyi kaz!" denilmiştir. Kendisi Taybe nedir? demiştir. Ertesi gün yine bir rüya görmüş ve rüyasında "Berre'yi kaz!" diye seslenilmiştir. O, " Berre nedir?" diye sormuştur. Ertesi gün yine rüyasında "Madnune'yi kaz!" diye hitap edilmiştir. "Madnune nedir" demiş ancak cevap alamamıştır. Ertesi gün rüyasında kendisine "Zemzem'i kaz" denildi. Abdülmuttalib "Zemzem nedir?" diye sorunca "Tükenmeyen ve yerilmeyendir. Büyük hacıları onunla sula, o beyaz kanatlı karganın gagaladığı yerde, kan ve işkembe artığı arasındadır."[209] cevabını almıştır.[210] Abdülmuttalib sonraki gün oğlu Haris ile beraber kazma ve küreklerini alarak kuyuyu kazmaya başladılar. Üç gün boyunca kazdılar ve sonuçta taşla örülmüş kısım göründü. Abdülmuttalib tekbir getirerek "Bu İsmâil'in örgüsüdür!" dedi. Kureyşliler suyu bulduğunu anlayarak yanına gelmişler ve kendilerinin de suya ortak olmasını istemişlerdir. Abdülmuttalib "Yapamam! Bu, sizin dışınızda bana tahsis edilen bir iştir. İstediğinizi aramızda hakem yapın! Sizinle onun yanında mahkemeleşirim." demiştir. Kureyşliler, Sa'doğulları'nın kadın kâhinesi Hüzeym'in aralarında hakem olmasını istemişlerdir. Bu kadın Şam'ın eşrafından olup, Mu'an'da yaşıyordu. Abdülmenafoğullarından yirmi adam ve Kureyşlilerin farklı boylardan yirmi adam ile beraber Muan'a doğru yola çıktılar. Yolda suları tükenmiş ve susuz kalmışlardır. Abdülmuttalib'e ne düşündüğünü sormuşlar o da bu işin sonunun ölüm olduğunu, herkesin bir çukur kazmasını ve kim ölürse arkadaşının onu o çukura gömmesini ve son bir kişi kalana kadar bu şekilde devam edilmesinin topluca ölmekten daha kolay olacağını söylemiştir. Bunun üzerine herkes bir çukur

---

[208] İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 2.
[209] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/142-144.
[210] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/64.

kazıp ölümü beklemeye başlamıştır. Abdülmuttalib "Vallahi, bu şekilde kendi elimizle kendimizi ölüme atmamız acizliktir. Neden dolaş mıyoruz? Belki Allah bize bir yerlerde su ihsan eder!" demiştir. Abdülmuttalib gezip dolaşmak için bineğine doğru gidip binmiştir. Bineği hızlanınca atının veya devesinin ayağının altından su kaynamaya başlamıştır. Oradakilerin hepsi o sudan içmişler ve sularını doldurmuşlardır. Bu olay üzerine oradakiler "Kuşkusuz hüküm senin lehine verilmiştir. Bu çölde bu suyu sana içiren Zat, Zemzem'i de sana vermiştir. Vallahi bir daha ebediyen seninle tartışmayacağız." demişlerdir. Kâhine kadının yanına gitmeden dönmüşler ve Abdülmuttalib ile Zemzem'i baş başa bırakmışlardır.[211]

Peygamber Efendimiz'in dedesi Abdülmuttalib'in gördüğü bir başka rüya ise Cürhümlülerin Mekke'den çıkmadan önce altından yapılmış ceylan heykeli ve kılıçlarını toprağın altına gömerek sakladıkları hazine ile ilgiliydi. Abdülmuttalib'in gördüğü rüyanın mahiyeti şu şekildeydi; Rüyasında Abdülmuttalib'e "Kazı yap" denildi. Abdülmuttalib nereyi diye sorunca "Keza ve keza..." diye seslenildi. Fakat Abdülmuttalib kazmadı. Tekrar rüyasında "İşkembe artığının olduğu yerdi, karıncaların yanında, Huzâ'a meclisinin yanında bir yerde kazı yap" denildi. Abdülmuttalib kazdı ve bir ceylan heykeli, bir silah ve tırnaklar buldu. Kureyşlilerin bu hazineye göz koyması üzerine Abdülmuttalib'in de bu baskıyı üzerinde hissedince on çocuğu olunca onlardan birisini kurban edeceği şeklinde bir adakta bulunması ve Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın kurban edilecek çocuk olması kaynaklarda anlatılır.[212]

Belâzurî'de ise olay şu şekilde geçmektedir: Abdülmuttalib

---

211 İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 4-5; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/144-145; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/65; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/615-616; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/303-304.
212 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/69-70.

rüyasında; "Şeyhü'l-A'zam'ın gizlenmiş olan zemzemini kaz." diyen bir kişiyi görmüştür. Bir başka gece tekrar rüyasında, "Gizli yeri kaz, dışkı ve kan arası, siyah karganın bulunduğu yeri. Karınca ocağının olduğu yerde." Sabahleyin Kâbe'nin yanında bir kasabın elinden kaçmış bir inek gördü. İneğin derisi orada yüzüldü. Bir karga gelip ineğin dışkısına kondu, Abdülmuttalib orada bir de karınca ocağı gördü. Abdülmuttalib bunun üzerin orayı kazmaya başladı, Kureyş karşı çıktı ama daha sonra kazmasına izin verdiler.[213]

Abdülmuttalib'in rüyasında yalınayak Zemzem'e gidip orayı kazdığını görmüştü. Zemzem'in yeri de ona gösterilmişti. Abdülmuttalib Zemzem'i kazmaya başladığı zaman Adî b. Nevfel kendisine "Ey Abdülmuttalib, Haris'ten başka çocuğun olmadığı halde bizimle boy mu ölçüşüyorsun? diyerek onu engellemeye çalıştı. Abdülmuttalib "Vallahi eğer Allah bana on tane erkek çocuk verirse onlardan birisini Kâbe'de keseceğim." diye vaatte bulundu. Allah ona on erkek çocuk bahşetti. Aralarında kura çekti, Abdullah kuradan çıkan çocuğuydu ancak Abdullah çok sevimli idi. Abdülmuttalib on deveden başlayarak, arttıra arttıra yüz deve ile Abdullah arasında fal oku çekmiş ve yüz deveye çıkmıştır. Abdülmuttalib yüz deveyi kesmiş ve Mekke fakirlerine dağıtmıştır.[214]

Abdülmuttalib ile ilgili anlatılan ve içeriğinde rüya anlatımı geçen rivayetleri yukarıda verdik. Bu rivayetlerdeki ortak kanaat, Zemzem'in bulunmasının Abdülmuttalib tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu doğrultuda Hz. Ali'den gelen bir anlatım da mevcuttur.

Hz. Ali, zemzem kuyusunun açılmasını şu şekilde anlatmaktadır; "Abdülmuttalib, taş üzerinde uyurken bir rüya görür.

---

[213] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/83.
[214] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/301.

Kendisine kuyuyu kazması söylenir. O da kuyunun ne olduğunu sorar. Fakat cevap alamadan uyanır. Ertesi gün, yattığı yere tekrar varır, tekrardan uyur. Bu defa da rüyasında Zemzem'i kazması söylenir. Abdülmuttalib, Zemzem'in ne olduğunu sorar. Zemzemin, suyu azalıp tükenmeyen bir kuyu olduğu kendisine bildirilir ve Zemzemin yeri tarif edilir. Yattığı yerden kalkar ve tarif edilen yeri kazmaya başlar.[215]

Taberî'de anlatılan bir olayda Abdullah b. Abbas kendisine gelen ve oğlunu Mekke'de Kâbe'nin yanında kurban etmeyi adayan bir kadına; "Abdülmuttalib b. Haşim, oğullarının sayısı şayet onu bulursa aralarından birini kurban etmeyi adamıştı. Oğullarının sayısı onu bulduktan sonra aralarında kura çektirmeye karar verdi. Kura oğlu Abdullah'a çıktı. Abdullah babasının en sevdiği oğlu idi. Bu durumda Abdülmuttalib "Ey Allah'ım oğlum Abdullah'ı mı, yahut yüz deveyi mi kurban edeyim?" diye dua ettikten sonra oğlu ile yüz deve arasında kura çekti. Kura yüz deveye isabet etti. İbn Abbas kadına "Ben oğlunun yerine yüz deve kurban etmenin gerekli olduğunu düşünüyorum." dedi. Kadının daha önce Abdullah b. Ömer'e gittiği, İbn Ömer'in "Benim bildiğim Allah adakların yerine getirilmesini emreder" demesi üzerine kadının, 'çocuğumu kurban edeyim mi?' diye sorması üzerine de "Allah insan öldürmeyi de yasaklamıştır." cevabını vermiş, başka da bir şey dememiştir. Olay daha sonra Medine Valisi Mervân b. Hakem'e (öl. 65/685)[216] ulaşmış, o da İbn Ömer'in de İbn Abbas'ın da yanlış fetva verdiğini düşündüğünü, yasak ve günah olan birşeyi adak etmenin caiz olmadığını, söyleyerek kadına "... oğlunu kurban etmeye gelince Allah seni bundan menetmiştir." demiştir. Bir

---

[215] İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 3; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/303.
[216] İrfan Aycan, "Mervân I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/225-227.

fetva yayınlanarak, Allah tarafından yasaklanan bir şeyi adak etmenin caiz olmadığı halka duyurulmuştur.[217]

Taberî'nin aktarmış olduğu bu rivâyette Abdullah b. Abbas, Abdülmuttalib'in adağı meselesinde Zemzem ve Cürhümlüler'in bulunmasından bahsetmemiştir. Bu kadar meşhur bir olaydan hiç bahsetmeden olayı anlatması dikkat çekicidir. Bunu, o dönemde çok da önemsenmeyen bir olay olarak yorumlamak mümkündür.

Hz. Ali'nin anlatımında da Zemzem kuyusu kazılırken Abdülmuttalib'in kurban adama olayından bahsedilmemektedir.

Rivâyetlerin içeriğine genel olarak baktığımız zaman; Abdülmuttalib'in yaşı, çocuklarının sayısı, en küçük çocuğunun kim olduğu gibi[218] bir birleriyle çelişen ve tarihi gerçeklere uymayan bilgiler mevcuttur. Abdülmuttalib ve bir grubun Mu'an'da bulunan bir kâhineye gitmesi, yolda susuz kalmaları ve Abdülmuttalib'in devesinin ayağının altından su çıkması gibi anlatımları tamamen dönemin kültürünün etkisi ile rivâyetlerde yerini bulmuş unsurlar olarak değerlendirmek mümkündür. Kanaatimizce gerçeklere en uygun anlatım Hz. Ali'den nakledilen rivâyettir ki onda da Zemzem suyunun yerinin ve kazılmasının rüyada Abdülmuttalib'e bildirilmesinden başka bir detay yoktur.

Bir şehidin mezarı, bir su kaynağının yeri veya bir yatırın yerinin belirlenmesi gibi halk arasında anlatılan pek çok rivâyette rüya unsuru içeren örgüler mevcuttur.[219] Abdülmuttalib'in kişisel yaşantısı, ahlakı, Kureyş içindeki konumu, hacıların su ihtiyacını karşılarken çektiği sıkıntılardan dolayı ona Zemzem'in

---

217 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/239-240.

218 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Ağırman, "Târîhî Bir Yanlışın Düzeltilmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 233-244.

219 Çelepi, *Türk Halk Kültüründe Rüya*, 339,371.

yerinin belirtilmesi ve gördüğü rüyayı buna yorması olağan bir durumdur.[220]

1.2.2. Peygamber Efendimiz'e Muhammed İsminin Verilmesinde Rüya

Kusem b. Abdülmuttalib (öl. 568),[221] Hz. Peygamberin doğumundan üç yıl önce vefat etmişti. Peygamber Efendimiz doğduğu zaman Abdülmuttalib ona "Kusem" ismini vermek istedi. Ancak Hz. Peygamberin annesi rüyasında "Muhammed" isminin verilmesi gerektiğini görmüştü. Bu sebepten dolayı "Muhammed" ismi verildi.[222]

Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib de kendisinden bir ağacın çıktığına dair bir rüya görmüştü. Bu rüyasını bir kâhine yorumlattığı zaman kendisinden yüce bir kişinin çıkacağı haberini almıştı. Abdülmuttalib bu kişinin Ebû Talib olacağını düşünmüştü ancak Amine'nin gördüğü rüyadan bahsetmesi ve çocuğa "Muhammed" isminin konulması gerektiğini söyleyince, "yerde ve gökte övülen" anlamında Muhammed ismi konuldu.

1.2.3. Rukayka bnt. Ebû Sayfi b. Hâşim b. Abdümenaf'ın Rüyası

Resûlullah'ın peygamberliğinin çok önceden rüyada müjdelenmesi ile ilgili rivâyetlerden birisi de, Rukayka bnt. Ebû Sayfi b. Hâşim b. Abdümenaf'ın gördüğü rüyadır. Rukayka rüyasında birisinin şöyle dediğini işitmiştir. "Ey Kureyşliler!

---

[220] Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 42.

[221] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 411.

[222] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/158; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/303,411; Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2000), 2/151; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/417; eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 1/328.

Bu, sizden olup da gönderilmiş olan bir peygamberdir. Şimdi onun çıkış zamanıdır. Onunla size bolluk ve bereket gelecektir. Nesep yönünden aranızdan çıkan, uzun boylu, beyaz tenli, kaşları bitişik, kirpikleri uzun, saçları kıvırcık, alnı geniş ve ince burunlu bir adama dikkatle bakınız. Sizden, her boydan bir adam çıksın, temizlenip güzel kokular sürünsün, sonra rüknü selamlasın, ardından Ebû Kubeys Dağı'na çıksın. Sonra o adam gelsin, yağmur için dua etsin, sizler de 'Âmin' deyin. Duanız kabul olacaktır."[223] Ertesi gün rüyada görülen vasıfların Abdülmuttalib'in özellikleri olduğunu görmüşlerdir. Hep beraber yanlarında küçük bir çocuk olan Hz. Peygamber de olduğu halde Ebû Kubeys Dağına çıkmışlar ve dua etmişlerdir. İnsanlar oradan ayrılmadan yağmur başlamıştır.[224]

Bu rivâyet İslam Tarihi kaynaklarında tarandığı zaman daha çok deâil ve hasâis tarzı kitaplarda yer almaktadır. Hz. Peygamber'in atası Abdülmuttalib'in kavmi içinde önemli bir yerinin olduğu, yağmur duasına henüz çocuk olan Hz. Peygamberin de götürülmesi ve yağmur yağması, bir peygamberin geleceğinin bildirilmesi, hasâis ve delâil olarak değerlendirilmelidir.

1.2.4. Es'ad b. Zürâre'nin Mekke'den Bir Peygamber Çıkacağına Dair Gördüğü Rüya

Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre b. Udes el-Ensârî (öl. 1/623)[225] ve arkadaşları Şam tarafına ticaret için gitmişlerdi. Dönüşte Es'ad

---

223 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/70-71; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 2/275.

224 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/71; Benzer anlatımlar için bkz. Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/82-83; Ebü'l-Kâsım Süleymân et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, bt.), 24/259; Hamûd b. Abdullah b. Hamûd b. Abdurrahman Tüveycirî, *Kitâbu'r- Rüyâ* (Riyad: Dâru'l-Livâ, 1412), 80.

225 Es'ad b. Zürâre, Mescidi Nebevînin inşa edildiği yılda felç geçirmiş ve vefat etmiştir.Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât*, 56.

b. Zürâre bir rüya görmüştü. Rüyasında bir adam kendisine gelerek "Ey Ebû Umâme, Mekke'den bir peygamber çıkacak ona tabi ol, bunun delili şudur: Siz bir yerde konaklayacaksınız, orada bir belaya uğrayacaksınız ve tek sen kurtulacaksın, falanca arkadaşının gözü kör olacak." Bu rüyanın içeriğinin gerçekleştiği, arkadaşlarının taundan vefat ettiği, birisinin de kör olarak kurtulduğu ve İbn Zürâre'nin hastalığa yakalanmadan bu belayı atlattığı ifade edilir.[226]

Aynı olay İbnü'l-Esîr ve İbn Kesîr'de de anlatılmakta ancak görülen rüyadan bahsedilmemektedir. Hazrec kabilesinden altı kişinin Hz. Peyamber'in huzuruna geldiği, Peygamber Efendimiz'in onları İslama davet ettiği, onların da kabul ettiği söylenir. Kabul etme sebebi olarak da Medine'de Yahudiler ile tartıştıkları zaman Yahudilerin "Şüphesiz yakında bir peygamber gönderilecektir. Onun zamanı gelmekte olup, biz ona uyarak birlikte sizlerle savaşacağız. Ad ve İrem'in öldürülmesi gibi onun yardımıyla sizleri öldüreceğiz." demeleridir. Hz. Peygamber'in davetine de muhatap olunca, Yahudilerin bahsettiği peygamber bu olmalı diyerek davetini kabul etmişlerdir.[227]

Yukarıdaki rivâyetlere baktığımız zaman sahabenin önde gelenlerinden biri olan, Akabe Biatlarına[228] katılmış, İslam dininin Medine'de yayılmasında emeği geçmiş, Medine'de ilk Cuma namazı kıldıran kişi olarak bilinen Es'ad b. Zürâre'nin İslam'ı kabulünde rüya motifi kullanılmıştır diyebiliriz. Rivâyetlerin bir kısmında da Yahudiler'den bir peygamber geleceğini öğrendikleri için İslam'ı kabul ettikleri söylenir. Saf Suresinin 6. ayeti dikkate alınırsa Medine'den gelen bu grubun bir peygamber

---

226 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/139.

227 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/354; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/689; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/182.

228 Ahmet Önkal, "Akabe Biatları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

geleceğini Yahudiler'den duyma ihtimali çok yüksektir. Hazreç Kabilesi'nin Abdülmuttalib ile olan akrabalığı göz önünde bulundurulursa gelen grubun Hz. Peygamber'in davetini kabul etmesi olağan bir durum olarak değerlendirilebilir.

1.3. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın Halifeliği

Ebû Hureyre şöyle demiştir; "Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek 'Ben bu gece rüyamda kendisinden yağ ve bal yağan bir bulut gördüm. Halkı da yağan yağ ve baldan elleriyle avuçlarken gördüm. Bazıları çok bazıları az avuçluyordu. Bir de gökten yere ulaşan bir ip gördüm. Ey Allah'ın Rasûlü, senin de o ipi tutup yükseldiğini gördüm. Sonra onu başka bir adam tutup o da yükseldi. Sonra başkası onu tutup o da yükseldi. Sonra onu başka bir adam tuttu. Fakat ip koptu. Sonra ip koptuğu yerden tekrar bağlandı. Onunla o adam da yükseldi." Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'den izin isteyerek bu rüyayı yorumlamış ve isabet edip etmediğini sormuştur. Allah Resûlü bazısında isabet ettiğini bazısında hata ettiğini söylemiştir.[229]

Bu hadisten şu da anlaşılmaktadır; rüya tabirinde rüyayı yorumlayan bir peygamber değil ise hata yapabilir.

Câbir b. Abdullah (öl. 78/697), "Allah Resûlü bir gün bize; "Bu gece salih bir zâta rüyasında, Ebû Bekir'in Allah Resûlü'ne, Ömer'in Ebû Bekir'e, Osman'ın da Ömer'e tutunduğu gösterildi." demiştir. Daha sonra Câbir; "Biz Resûlullah'ın yanından kalkınca kendi aramızda salih zâtı Allah Resûlü'ne, bir birine tutunan kimseleri ise Allah Resûlü'nün yürüttüğü yönetim işini yapacak kimseler olarak tabir ettik."[230]

Semûre b. Cündüb'den (öl. 60/680) gelen bir rivâyete göre; Bir adam "Ey Allah'ın Rasûlü. Ben rüyamda gökten sarkıtılmış

---

229 Buhârî, *Buhârî*, "Tabir", 47 (7046); Ebû Dâvud, *Sünen*, "Sünnet", 9 (4632).
230 Ebû Dâvud, *Sünen*, "Sünnet", 9 (4636).

kova gibi birşey gördüm. Ebû Bekir geldi. Sapından tutup biraz içti. Sonra Ömer geldi sapından tuttu, karnı şişinceye kadar içti. Sonra Osman geldi, o da sapından tuttu karnı şişinceye kadar içti. Sonra Ali geldi sapından tuttu. Kova sallandığı için üzerine birazcık su sıçradı" demiştir.[231]

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir ve Ömer hakkında şöyle dediğini aktarmıştır; "İnsanları bir kuyunun başında toplanmış gördüm. Ebû Bekir bir veya iki kova su çekti kendisi zayıftı Allah onu bağışlasın, sonra Ömer kalktı ve su çekmeye başladı su kovası kocaman bir kaba dönüştü onun yaptığı işi yapabilecek hiçbir cesur kimse görmedim. Sonunda insanlar ve develeri suya kandılar da develerini ağıllarına kapadılar." Tirmizî bu hadisi sahih garip olarak nitelemektedir.[232]

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in: "Ben bir kuyunun yanında su çıkarmaktayken yanıma Ebû Bekir ile Ömer geldi. Sonrasında Ebû Bekir kovayı aldı da bir yâhud iki dolu kova su çekti. Fakat onun su çekişinde bir zayıflık ve güçlük vardı. Allah Ebû Bekir'e mağfiret etsin. Sonra kovayı Ebû Bekir'in elinden Ömer b. Hattab aldı ve kova Ömer'in elinde büyük bir kaba dönüştü. Ben, insanlar içinde Ömer'in gördüğü işi yapabilecek kuvvette güçlü bir kişi görmedim. En sonu insanlar o meydanı develerin sulak ve oyalanma yeri edindiler" dediğini söylemiştir.[233]

Yukarıda zikredilen hadislerin bir tahlili yapılacak olursa:

- Gökten yere inen ipe Hz. Peygamber'in arkasından tutunarak çıkan üç kişi, dördüncü için ip kopuyor tekrar ulanıyor. Dikkatimizi çeken nokta burada dört kişiden bahsediliyor ama hiç isim belirtilmiyor. İsim belirtilen hadislerde kişi sayısı üçe

---

231 Ebû Dâvud, *Sünen*, "Sünnet", 9 (4637).
232 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rüya", 10 (2289).
233 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bir", 28 (7019).

düşüyor, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman bir şekilde Hz. Ali'nin ismi devre dışı kalıyor.

Bu hadisten Hz. Peygamber'den sonra onun yolunu takip eden dört kişi geleceği anlaşılıyor. Dördüncü biraz sıkıntılı bir dönem geçirecek ancak yine de yolu Hz. Peygamberin yolu olacaktır. Hz. Ebû Bekir bu rüyayı tevil etmek için Allah Resûlü'nden izin istemişti. Doğru yorumlayıp yorumlamadığını Hz. Peygamber'e sorduğu zaman, Peygamber Efendimiz bazı yerleri doğru bazı yerleri yanlış şeklinde bir cevap verdi. Hz. Ebû Bekir'in ısrarına rağmen yanlış yerleri söylemedi. Allah Resûlü'nün bu rüyaya kendisinin de bir yorumlama yaptığı anlaşılıyor ancak dile getirmiyor. Rüyaların yorumlandığı şekliyle çıkabileceği veya olumsuz görülen rüyaların anlatılmaması gibi sebeplerden dolayı Hz. Peygamber işi kadere bırakmış olabilir.

● Salih bir zâta gösterilen rüyada, Hz. Peygamber'e, tutunan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ebû Bekir'e tutunan Hz. Ömer, Hz. Ömer'e tutunan Hz. Osman, dördüncü bir kişi yok veya Hz. Ali'nin ismi geçmiyor.

Bu hadis üç şekilde değerlendirilebilir: Birincisi; çalışmanın giriş kısmında özellikle yer verilen Jung'un bilinçaltı teorisiyle ki Müslümanların halifesi Hz. Osman'ın evinde katledilmesi ile toplumda bir kopma meydana geldi. Bir grup Hz. Osman'ın öldürülmesiyle Hz. Ali'yi bağlantılı düşündüler. Rüyayı gören kişi zihnindekine uygun olarak bir rüya gördü. Bu şahsın rüyası bir şekilde hadis gibi algılandı.

İkincisi; Hz. Ali'nin isminin geçmemiş olmasının tamamen siyasî olduğu, Emeviler döneminde Hz. Ali evladına ve taraftarlarına yapılan baskıdan dolayı ravi Hz. Ali'yi dile getirmekten çekindi.

Üçüncüsü ise; Hadisin içeriği tarihi gerçeklerle yüzde yüz

uyuşmakta. Dolayısıyla şek ve şüphe olmaksızın kabul edilmelidir.

● Kuyudan su çekme meselesinde Hz. Ebû Bekir zayıf kalıyor bir veya iki kova su çekiyor ancak Hz. Ömer herkese yetecek kadar su çekiyor. Burada Hz. Osman ve Hz. Ali bu rüyaya dâhil değiller.

Her ne kadar Hz. Osman evinde öldürülmüş ve mağdur ise de kargaşadan onu ve Hz. Ali'yi sorumlu tutanlar ikisini birden hariç bırakmış olabilirler.

● Gökten sarkıtılmış kovanın sapından tutan Hz. Ebû Bekir az bir su içmiştir. Hz. Ömer ve Hz. Osman karınları şişinceye kadar su içmişlerdir. Hz. Ali kovayı alınca kova sallanmış ve üzerine bir miktar su sıçramıştır.

Burada da yine tarihi gerçeklerle yüzde yüz uyuşan bir durum görülmektedir. Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse; ilk dört halifenin isimleri, halifelik yapacakları süre, dönemlerinde meydana gelecek sıkıntılar bu hadislerin içeriğinden anlaşılmaktadır. Ancak tarih kitaplarına bakıldığı zaman ne Benî Sâide Gölgeliğinde Hz. Ebû Bekir halife seçilirken ne de Hz. Osman'ın şura tarafından halife seçilmesinde bu hadislerin hiçbirisi geçmemektedir. Sahabe bu hadisleri biliyor ise şu sonucu çıkarabilir; sahabe rüya ile amel etmiyor veya gerçek hayatta dikkate almıyor. Olaylar gerçekleştikten sonra dile getiriliyor.

1.4. Hz. Ebû Bekir'in Halifeliği İle İlgili Rüya

Hz. Ebû Bekir, Şam taraflarında iken bir rüya görür. Bu rüyayı Rahib Bahira'ya anlatır. Bahira nereli olduğunu, hangi kabileden olduğunu, ne iş ile uğraştığını sorar. Ebû Bekir de Mekkeli ve Kureyş Kabilesi'nden olduğunu, ticaretle uğraştığını söyler. Bahira da; "Eğer senin bu rüyan Allah'ın izniyle doğru çıkarsa,

Allah senin kavminden bir peygamber gönderecektir. O hayattayken onun veziri, ondan sonra da halifesi olacaksın" der.[234]

Bu rivayet Makdisî'de (öl. 355/966-1000) "Bazı rivâyetçiler, onun Şam tarafında ticaret yaptığını, orada bir rahib Mekke'den bir peygamber çıkma zamanın geldiğini ona tâbi olmasını tavsiye etmiştir."[235] şeklinde geçer ancak detay bilgisi verilmez. Cümlenin başlangıcında "Bazı rivâyetçiler…" diyerek başlanmıştır.

İlk dönem İslam Tarihi kaynaklarının hiçbirisinde geçmemesine rağmen rüya motifi kullanılarak tamamen tarihi gerçeklere uygun bir şekilde rüyanın içeriği işlenmiştir. Rahip Bahîra'nın olaya katılması ise tamamen hayal ürünüdür. Muhtemeldir ki bu rivâyeti kurgulayan, Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir'in İslam öncesi dönemde iyi arkadaş olduklarını, beraber ticaret amaçlı pek çok seyahate katıldıklarını düşünerek Hz. Peygamber için anlatılan "Bahira Kıssasını" da dikkate alarak Hz. Ebû Bekir'in de Bahira ile görüşmüş olabileceğini kurgulamıştır. Hayalinde kurguladığı bu düşünceyi yazmakta da bir sakınca görmemiştir. Kanaatimizce bu anlatımın ortaya çıkmasının sebebi, aşağıda İbn Sa'd ve Belâzurî'den nakledeceğimiz rivâyetlerin mevcut olmasıdır.

Hz. Ebû Bekir bir gün Allah Resûlüne gelerek gördüğü rüyayı anlatmıştır. Rüya şu şekildedir; "Yâ Rasûlallah! Rüyada gördüm ki, sanki üzerimde hibere türü (çizgili Yemen abası) iki elbise vardı. Ben ise insanların pisliğine basarak yürüyordum. Göğsümde ise iki damga izi vardı." Peygamberimiz Hz. Ebû Bekir'in bu rüyasını yorumlarken üzerindeki çizgili Yemen elbisesini çocuklarından gelecek sevinç, insanların pisliğine

---

[234] Ali Muhammed Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebubekir (ra) Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, çev. Şerafettin Şenaslan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2016), 33.

[235] el-Mutahhar b. Tâhir Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, ts.), 5/77.

basarak yürümesini ise kendisine insanlar tarafından yapılacak eziyet, üzerindeki damgayı ise iki yıl halifelik yapacağı şeklinde yorumlamıştır.[236]

Hz. Peygamber rüyasında bir merdivende Hz. Ebû Bekir ile yarıştığını ve onu iki buçuk basamak geçtiğini görmüş ve rüyasını Hz. Ebû Bekir'e anlatmıştır. Hz. Ebû Bekir rüyayı tabir ederken Allah'ın, Allah Resûlünü rahmet ve mağfiretine alacağını ondan iki buçuk yıl sonra da kendisini alacağını söylemiştir.[237]

İki rivâyeti karşılaştırırsak birincide iki yıl olarak geçen hilâfet süresi ikincide daha da netleştirilerek iki buçuk yıl olarak ifade edilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in rüyasını yorumlayan Hz. Peygamber, iki yıl halifelik yapacağını bildirmiştir. Bu rivâyetleri değerlendirirken siyasi kargaşa ve tartışmaları, bir grubun hilâfetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu düşünmesi gibi sebepleri de gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin Hz. Peygamber tarafından tayin edildiği algısı oluşturularak toplumsal birliğin sağlanması amaçlanmış olabilir.

1.5. Hz. Ömer'in Halifeliği İle İlgili Rüya

Avf b. Mâlik rüyasında insanların bir araya toplandığı bir esnada diğer insanlardan üç zira' uzun bir adam görmüştür. Bu adamın kim olduğunu sorunca, Ömer b. Hattab cevabını almıştır. Bu adam nasıl olur da diğer insanlardan bu kadar uzun olabilir diye sorduğu zaman, adamın birisi onda üç özellik olduğunu; onun Allah hakkında kınayanların kınamasından çekinmediğini, bir şehidin ardından şehit olmayı arzulayan bir şehit olduğunu ve bir halifenin ardından tayin edilmiş bir halife olacağını söylemiştir. Avf bu rüyasını Hz. Ebû Bekir'e anlatmıştır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i çağırtmış ve onu müjdeleyerek

[236] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 2/200; 3/162.

[237] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/162; Benzer bir anlatım için bkz Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/68.

Avf'dan rüyasını anlatmasını istemiştir. "O, halifenin ardından tayin edilmiş bir halife olacak" kısmına gelince Hz. Ömer adamı azarlayarak susturmuştur.[238] Bu rivâyetin devamında Hz. Ömer Şam'a vali olarak gittiğinde Cuma hutbesini irat ettiği sırada Avf kendisine gözükünce onu yanına çağırdığı, o da onun yanına minbere çıkınca "Haydi rüyanı anlat!" dediği ve Avf'ın rüyasını anlattığı belirtilir. Daha sonra Hz. Ömer "Allah konusunda kınayıcıların kınamasından korkmayacağım konusunda, Allah'tan öyleleri gibi olmayı temenni ederim; 'O, bir halifeden sonra tayin edilmiş bir halifedir' meselesine gelince, ben şuan vali olarak görevdeyim. Allah'ın uhdeme vermiş olduğu yöneticilik konusunda, bana yardımcı olmasını dilerim.' 'Şehitten sonra şehit olmayı isteyen bir şehit olacak' konusuna gelince de, ben Cezîretü'l-Arab'ın iki dağı arasında bulunup, çevremdeki insanlarla savacak değilim nasıl şehit olacağım." Hz. Ömer'in bu konuşmasının ardından "Yazıklar olsun bana, yazıklar olsun! Allah diledikten sonra nerede olursa olsun onu bana nasip edebilir." dediği söylenmektedir.[239]

Hz. Ebû Bekir dönemide Şam bölgesinde Ecnadeyn Savaşı (30 Temmuz 634) yapılmıştır ve bu savaş ile filistin bölgesinin kapıları Müslümanlara açılmıştır. Bu savaş Hz. Ebû Bekir'in son günlerine doğru meydana gelmiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde herhangi bir Şam valiliği yoktur. Hz. Ebû Bekir'in

---

238 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/307; Ebû Abdillah Ahmed İbn Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe* (Beyrut: Müʾessesetü'r-Risâle, 1983), 1/267; Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî et-Tilmisânî Burrî - Muhammed et-Tuncî, *el-Cevhere fî nesebi'n-nebi ve ashâbi'l aşera* (Riyad: Dâru'r-Rifâî, 1983), 2/134; Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızoğlu b. Abdillah Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân* (Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 5/393; Celâleddîn Suyûtî, *Cemʿu'l-cevâmiʿ el-Maʿrûf bi'l-Câmiʿi'l-Kebîr* (Kahire: el-Ezherü'ş-Şerîf, 2005), 15/647-648; Tüveycirî, *Kitâbu'r- Rüyâ*, 145.

239 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/307; Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîne* (Cidde: es-Seyyîd Habîb Mahmud Ahmed, 1399), 3/870.

bölgeye gönderdiği komutanlar arasında da Hz. Ömer'in ismi de geçmez. Tam olarak tarihî gerçeklere uygun bir rivâyet gibi görünmemektedir.

Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde insanlar bir şekilde ondan sonra bu vazifeyi kim yürütecek diye düşünmekteydiler. Hz. Ebû Bekir'in de kendisinden sonrası için Hz. Ömer'i halife adayı olarak tasarlamakta olduğunu, onun bütün işlerinde Hz. Ömer'e danışmasından, bir nevi kendisinin veziri konumunda Hz. Ömer'i bulundurmasından anlayabiliriz. İnsanların günlük hayattaki düşünceleri rüyalarına etki eder. Avf b. Mâlik de bir rüya görmüş olabilir. Hz. Ebû Bekir de kendi düşüncesini destekler nitelikte bir rüya duyunca onu halifelik ile yorumlamış olabilir. Ancak ne Hz. Ebû Bekir'in ne de Hz. Ömer'in bir rüyadan hareketle karar vermeyecekleri aşikârdır. Hz. Ömer'in kişisel özellikleri düşünüldüğünde onun toplumda bir ayırıma gitmeyeceği aşikârdır. Kaldı ki İslam öncesi dönemden Emevî-Hâşimî rekabeti de mevcuttu[240] ve ilk fırsatta da Ümeyyeoğulları hilâfeti ele geçirip veliahtlık sistemine çevirerek haklı bir endişe olduğunu göstermişlerdir. Hz. Peygamber her ne kadar kabilecilik anlayışını ortadan kaldırmaya çalışmış ise de insanların bundan vazgeçmedikleri Usame b. Zeyd ordusunun Şam'ın Belka mevkiine gönderilmesinde görülmüştü. Sahabenin bir kısmının tepkisi komutanın Kureyş'ten olması yönündeydi. Hz. Ebû Bekir orduyu ve komutanı seçenin Allah Resûlü olduğunu söyleyerek herhangi bir değişikliğe gitmemişti.[241] Hz. Ebû Bekir bu yapıyı iyi bildiği için yaptığı istişarelerden sonra Hz. Ömer'i kendisinden sonra halife adayı olarak bırakmıştı.

---

240 Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Sarıçam, *Emevî-Haşimî İlişkileri: İslam Öncesinden Abbasîlere Kadar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997).

241 Ömer Sabuncu, "Hz. Ebû Bekir'in Üsâme Ordusunu Göndermesi", *Hazreti Ebu Bekir*, ed. Ali Aksu (Sivas: Sivas Üniversitesi, 2019), 92.

1.6. Emevi Devleti'nin Meşrulaştırılması

Hz. Osman döneminde fitnenin başlaması, Mısır, Kufe ve Basra'dan gelen bir grubun halifenin evini kuşatmaları ve neticede Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile İslam toplumunda gruplaşmalar meydana geldi ve Müslümanlar birbirleriyle savaş alanlarında karşı karşıya gelmeye başladı. Önce Cemel Savaşı arkasından Sıffin Savaşı ve hilâfeti Muaviye b. Ebi Süfyan'ın ele geçirmesiyle Emevi Devleti kurulmuş oldu. Muaviye gerek Hâricî isyanları gerekse Hz. Ali taraftarlarının çıkardığı isyanlarla uğraşmak zorunda kaldı. Böylece siyasi rekabetin en üst düzeyde olduğu bir dönem başlamış oldu. Bu tarz durumlarda her grubun kendi görüş ve fikirlerini desteklemek için dinî bir dayanak aramalarının kaçınılmaz olduğu bir gerçektir.

1.6.1. Muaviye b. Ebû Süfyan

Ebû Bekre (öl. 51/671)[242] ile Ziyad'ın[243] Muaviye'nin yanına gittiklerini, orada Muaviye'nin "Bana Resûlullah'tan duyduğun bir şey anlatır mısın?" dediği zaman Ebû Bekre'nin "Güzel rüyalar Resûlullah'ın hoşuna giderdi. Günün birinde Resûlullah "Hanginiz bir rüya görmüştür?" diye sorunca adamın birisi şöyle demiştir, "Evet ben! Sanki gökten bir terazi inmişti. Siz ve Ebû Bekir tartıldınız, Siz, Ebû Bekir'den ağır geldiniz. Ebû Bekir ile Ömer tartıldı, Ebû Bekir ağır geldi. Sonra Ömer'le Os-

---

[242] Taif kuşatması sırasında Müslümanlara katılacak kölelerin hür olacağı ilan edilince kaleden kaçıp gelen ve Müslüman olan kölelerden biridir. Bekre ile kaleden aşağıya sallanıp indiği için kendisine Hz. Peygamber tarafından Ebû Bekre künyesi verilmiştir. Nüfey' b. Mesrûh es-Sekafî, Ziyad b. Ebîhi'nin kardeşidir. el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 3/931; Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri İbn Hazm, *Cevâmiü's-Sîreti'n-Nebeviyye* (Beyrrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 193; Ebu Bekr Ahmed b. el- Hüseyin b. Ali Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifeti Ahvali Sahibi'ş-Şerîat* (Beyrut: Dârul Kütübü'l İlmiye, 1408), 5/157; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*, 7/342; Zehebî, *Târîh*, 2/591; eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 9/363.

[243] Ziyad b. Ebîh, Ziyad b. Ebû Süfyan (ö. 53/673) İrfan Aycan, "Ziyâd b. Ebîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/480-482.

man tartıldılar. Ömer ağır geldi. Sonra terazi kaldırıldı" dedi. Resûlullah'ın mübarek yüzlerinde memnuniyetsizlik gördük."[244] Tirmizi bu hadisi hasen sahih olarak nitelemiştir. Ebû Bekre'den gelen başka bir tarikte ise şu ilave mevcuttur; "Bunun üzerine Resûlullah, "İlk hilâfet, nübüvvet hilâfeti olacak, daha sonra da Allah mülkünü dilediğine verecektir."[245] Muaviye bunun üzerine Ebû Bekre ile Ziyad'a kızarak yanından kovmuştur.[246] el-Elbânî bu hadisi sahih olarak değerlendirmiştir.[247]

Bu hadisin içeriğine baktığımız zaman ilk üç halifenin sırasıyla daha Hz. Peygamber'in sağlığında belli olduğu ortaya çıkmaktadır. Hz. Osman'dan sonra ise terazi kaldırılmıştır. İlk üç halife dönemi "nübüvvet hilâfeti" olarak değerlendirilmiştir. Hz. Ali'nin dile getirilmemesi dikkat çekicidir. Muaviye döneminde gerçekleşen bir olay. Hz. Ali'nin adı geçmemesine rağmen Muaviye'nin kızdığı da belirtilmektedir.

"Nübüvvetin hilâfeti benden sonra otuz senedir. Sonra Allah mülkü dilediğine verir."[248] "Ümmetim içinde hilâfet otuz senedir.[249] Daha sonra krallar vardır."[250]

Tirmizî, rivâyetten hemen sonra; Hz. Ömer ve Hz. Ali'den; "Resûlullah hilâfet konusunda ümmetine hiçbir taahhütte bulunmamıştır." dediklerini kaydeder. Bu hadisi Hasen olarak nitelendirmektedir. Sefîne'nin, hadiste geçen "otuz yılı" hesap

---

244 Ebû Dâvud, *Sünen*, "Sünnet", 9 (4634); Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rüya", 10 (2287).

245 Ebû Dâvud, *Sünen*, "Sünnet", 9 (4635).

246 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/225; Yusuf b. Hasan b. Ahmed b. Hasan İbn Abdülhâdî es-Salihî İbn Hasan, *Mahzu's-Savâb fî Fezâilü Emiri'l-Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb* (Medine, 2000), 1/305.

247 Muhammed Nâsırüddin el-Elbânî, *Sahîhu Süneni't-Tirmizî* (Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 2000), 2/515-516.

248 Ebû Dâvud, *Sünen*, "Sünnet", 9 (4646).

249 Hilafetin otuz yıl olmasıyla ilgili hadislerin değerlendirilmesi için bkz. Ahmet Keleş, "Apokaliptik Hadis Edebiyatı ve Problemleri-'Hilafet benden sonra otuz senedir' Hadisi Örneği", *İSTEM* 7 (2006), 37-54.

250 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Fiten", 48 (2226).

ettiğini ve Said b.Cühmân'a; topla bakalım iki sene Hz. Ebû Bekir, on yıl Hz. Ömer, on iki yıl Hz. Osman ve Hz.Ali ile birlikte otuz yıl eder, dediğini nakletmektedir. Bunun üzerine Said b. Cühmân; Ümeyye Oğulları hilâfetin kendilerinde olduğunu söylüyorlar deyince, Sefîne; "Yalan söylemişler Zerkaoğulları denilen Emeviler, onlar halifelik değil hükümdarlık yapıyorlar hem de en de en şerli hükümdarlık" demiştir.[251]

Razî, İbn Abbas'ın Kur'an'daki lanetlenmiş ağacın Ümeyyeoğulları olduğunu söylediğini kaydetmiştir. Hz. Peygamber; "Rüyamda Ümeyyeoğullarını minberimin üzerinde gördüm." Diyerek bunu gizlice Ebû Bekir ve Ömer ile paylaşmıştır. Bunu Hakem duymuştur.[252] Atâ bunun İbn Abbas'ın görüşü olduğunu ifade etmiştir. Burada müşkil bir durumun olduğunu ayetin Mekkî olduğnu dolayısıyla Mekke'de iken Hz. Peygamberin bir minberinin olmadığını söylemiştir.[253]

Burada lanetlenmiş ağaçtan kasdedilen; "Hani sana, 'Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır' demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lânetlenmiş ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkutan uyarılarda bulunuruz, fakat bu onların taşkınlıklarını iyice arttırmaktan başka bir şey sağlamaz."[254] Ayetindeki ağaçtır.

Bu rivâyetlerde geçen "Ümeyyeoğulları" algısı daha da detaylandırılarak "Hakem b. Ebi'l-As'ın" çocukları şekline dönüşecektir. İlerleyen başlıklarda değerlendirilecektir.

Ebû Davud et-Teyalisî'den (öl. 204/819) gelen bir rivâyete göre; adamın biri Hz. Hüseyin'e "Ey mü'minlerin yüzünü ka-

---

251 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, 4/73.

252 Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-Yemânî İbnü'l-Vezîr, *el-ʿAvâsım ve'l-kavâsım fi'z-zeb ʿan sünneti Ebi'l-Kâsım* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 2/401.

253 Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb: et-tefsîrü'l-kebîr* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999), 20/361.

254 İsrâ, 17/60

rartan adam." diye hitap etmiştir. Hz. Hüseyin "Ey adam Allah sana rahmet etsin beni kınama, çünkü Resûlullah, Ümeyyeoğullarının kendi minberi üzerinde peş peşe hutbe irad ettiklerini rüyasında görmüş ve bundan rahatsız olmuştu. Sonra Cennette bir nehir olan Kevser ile ilgili sure nazil olmuştu. Ardından Kadir suresi nazil oldu. '… Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.' İşte bu bin ay Emevîlerin hâkimiyet süresini gösterir."[255]

Bu rivâyetti tahlil edecek olursak; Ümeyyeoğullarının hâkimiyeti kaçınılmazdır çünkü Allah Resûlü bunu rüyasında görmüştür ve bin ay süre belirlenmiştir. Bunu dile getiren kişi Hz. Hüseyin'dir. Hz. Hüseyin bunun kaçınılmaz bir kader olduğunu biliyorsa Yezid'e karşı Mekke'den Kufe'ye doğru hareket etmesinin bir anlamı olmazdı.

Muaviye'nin halifeliği, vahiy kâtipliği ve cennette olması ile ilgili çok fazla asılsız hadis uydurulmuştur. Ancak bunların içinde rüya motifi içeren bir rivâyet yoktur. Doğumu ve Arabın lideri olacağı ile ilgili Hind bnt. Utbe'ye bir Kâhin'in verdiği haber mevcuttur.[256] Muaviye ve halifeliği ile doğrudan rivâyet silsilesi kullanıldığı için rüya motifi çalıştırılmamıştır.

1.6.2. Abdülmelik b. Mervan

Hz. Peygamber, Hakem b. Ebi'l-As için "Onun oğullarını rüyamda gördüm, sanki minberime çıkıp iniyorlardı." demiştir.[257]

Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in; "Rüyamda Hakem'i veya Benî Ebi'l-As'ı gördüm. Sanki maymunların indiği gibi minberime iniyorlardı."[258] dediğini kaydetmiştir.

---

[255] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 10/52.
[256] Ebü'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetillah b. Abdullah İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 70/168-169.
[257] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 6/256.
[258] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 6/272, 8/284.

İbn Abbas'dan gelen bir rivâyete göre; Hz. Peygamber rüyasında Hakem b. Ebi'l-As'ın çocuklarının minberinin üzerinde maymunlar gibi inip çıktıklarını görmüştü. Allah Resûlü bu sırrını Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e söylemişti.[259] Suyûtî'nin İsra Suresi 60. ayetinin tefsirinde "lanetlenmiş ağaç" kavramı daha da özele indirilmiş ve Hakem ve oğullarıdır şeklinde aktarılmıştır.[260]

Kaynaklarda yer alan, Abdülmelik b. Mervan ile Abdullah b. Zübeyr arasında cereyan eden hilâfet kavgasında Abdülmelik'i destekler mahiyetteki rivayetlerin rüya motifi içerenleri bu başlık altında değerlendirilecektir. Çünkü İslam Tarihinde rekabetin en üst seviyede olduğu, Kufe'de Muhter es-Sekafî, Mekke'de Abdullah b. Zübeyr, Şam'da Abdülmelik b. Mervan arasında İslam toplumunun lideri olma yarışının bulunduğu bir dönemdir.

Abdülmelik'in lehinde zikredilen bu rüyaları iyi bir rüya tabircisi olan Saîd b. el-Müseyyeb (öl. 94/713) tabir etmiştir. Rivâyete göre; Saîd b. el-Müseyyeb'in yanına bir adam gelmiş ve rüyasında Abdülmelik b. Mervân'ı tutup yere yatırdığını sırtına dört adet kazık çaktığını gördüğünü söylemiştir. Saîd bu rüyayı sen görmemişsin yalan söyledin diye ısrar edince adam kendisini rüyayı anlatmak için Abdullah b. Zübeyr'in gönderdiğini söylemiştir. Bunun üzerine Saîd b. el-Müseyyeb "Şayet rüyayı doğru anlattıysa" demiş ve Abdülmelik'in Abdullah b. Zübeyr'i öldüreceği ardından da dört oğlunun halife olacağı şeklinde bu rüyayı yorumlamıştır.[261] Rivâyeti aktaran

---

259 Mansur b. Muhammed b. Abdilcabbâr Ebu'l-Muzaffer, *Tefsiru'l-Kur'an* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997), 3/255; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb: et-Tefsîrü'l-Kebîr*, 20/361; Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali ed-Dımaşkî İbn Adil, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 12/323; Celâleddîn Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 2/309.

260 Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 5/309.

261 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/123-124; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *el-Maârif* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 1992), 1/437; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/233.

Habîb bunun üzerine Dımaşk'a gitmiş ve Halife Abdülmelik, Hadrâ Sarayında iken olanı biteni kendisine aktarmıştır. Buna pek sevinen Halife ondan Saîd b. el- Müseyyeb'in durumunu sormuş ve daha sonra ona mal, yiyecek ve giyecek vermek suretiyle ödüllendirmiştir.[262] Buna benzer bir rüyayı Abdülmelik'in gördüğünü belirten anlatımlarda mevcuttur. Abdülmelik rüyasında sırtına kazıklar çakıldığını görmüş, Saîd b. el-Müseyyb, Abdülmelik'in sülbünden çıkacak evlatların hilâfeti eğip bükeceklerini söylemiştir.[263]

İsmâil b. Ebû Hakîm'den gelen bir başka bir rivâyette göre adamın birisi rüyasında Abdülmelik b. Mervân'nın Peygamber Mescidi'nin kıblesine dört defa bevl ettiğini görmüş ve bu, Saîd b. el-Müseyyeb'e anlatıldığı zaman o da "Eğer rüya doğru ise Abdülmelik'in neslinden dört halife çıkacak." demiştir.[264] Belâzurî'de de benzer bir anlatım mevcuttur. Abdülmelik bir gece rüyasında Kâbe'ye bevlettiğini görmüştür. Rüyasını Saîd'e sorması için bir adam göndermiştir. Rüyayı kendisinin gördüğünü söylememesi noktasında adamı uyarmıştır. Adam, Saîd'e gelerek rüyayı anlatmıştır. Saîd "Senin gibi birisi böyle bir rüya göremez" demiştir. Bunun üzerine adam Abdülmelik'e geri gelmiş ve durumu bildirmiştir. Abdülmelik rüyayı kendisinin gördüğünü Saîd'e söylemesini istemiştir. Saîd rüyayı Abdülmelik'in soyundan birisi çıkacak şeklinde yorumlamıştır.[265]

Hz. Osman, Abdülmelik b. Mervan bebek iken onu göğsüne dayamış ve "Rüyamda, bornozumu alıp bunun başına koyduğumu gördüm." demiştir.[266]

Abdülmelik b. Mervan ile Abdullah b. Zübeyr arasındaki

---

262 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 7/248.
263 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 7/199.
264 İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 1/437.
265 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 7/248.
266 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 6/275.

siyasi mücadele 685 yılından başlayarak 692 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte her iki grubun da karşı tarafı kötüleyen rivâyetleri öne sürmeleri, kendilerini destekleyen her türlü olayı yaymaları doğaldır. Bu olaylara "Rüya" da katılarak aslında meydana gelen olaylar Allah'ın iradesi doğrultusunda olduğu yani kader algısı oluşturulmaktadır. Abdülmelik'in bu mücadeleden galip çıkacağı ve dört oğlunun halife olacağı kaçınılmaz bir sonuç olarak daha başlangıçta ilan edilmektedir. Psikolojik üstünlük ve kamuoyu desteğini kazanmak amaçlanmaktadır.

1.6.3. Ömer b. Abdülaziz'in Rüyası

Bir gün Ömer b. Abdülaziz b. Mervan (öl. 101/720) rüyasında Hz. Peygamber'i görmüştür. Sağında Hz. Ebû Bekir, solunda Hz Ömer olduğu halde, "Ey Ömer! Şayet insanların idaresinden bir şey üstlenirsen bu ikisinin yolunu tut." demiştir.[267]

Ömer b. Abdülaziz ile ilgili olarak kaynaklarda Husafy'dan gelen bir rivâyete göre; rüyasında oturur vaziyette bir adam görmüştür. Sağında bir adam solunda bir adam mevcuttur. Ömer b. Abdülaziz gelip bu adam ile sağındakinin arasına girmeye çalışmış fakat sağdaki adam ortadakine yapışmıştır. Bu sefer soldaki adamla bu oturan adamın arasına oturmaya çalışmış ancak soldaki adam da ortadakine yapışmıştır. Bunun üzerine ortadaki atam onu çekip kucağına oturtmuştur. Rüyasında "Bunlar kimlerdir?" diye sorduğu zaman ortada oturan kişinin Allah Resûlü olduğu diğerlerinin de Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer olduğu cevabını almıştır.[268]

Bir adam Ömer b. Abdülaziz'e gelip "Rüyada gördüm. Sanki Benî Hâşim Peygamber'e bir ihtiyaçlarını arzetmişlerdi. Onlara 'Ömer b. Abdülaziz nerede?' diye sordu." demiştir.[269] Bu

---

267 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 2/271.
268 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/324.
269 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/376.

rüyanın etkisi var mıdır? bilinmez ancak Ömer b. Abdülaziz, Fedek ve Ketîbe'den gelen gelirleri hesaplatarak yaklaşık 10000 dinarlık bir miktarı Medine valisine emir vererek Hâşimoğulları arasında pay edilmesini istemiştir.[270]

1.6.4. Hişam b. Abdülmelik'in Doğacağı ve Hilâfet Süresi

Abdülmelik b. Mervan bir gece rüyasında Benî Mahzum'dan (Hişam b. İsmâil'in kızı) olan eşinin başını kestiğini ve sonrasında onu yirmi defa yaladığını görmüştü. Sonrasında gördüğü rüyayı Saîd b. Müseyyeb'e sorması için bir adam göndermiştir. Saîd bu kadının bir çocuk dünyaya getireceğini ve bu çocuğun yirmi yıl hüküm süreceğini söylemiştir. Hişam b. Abdülmelik yirmi yıl hilâfet makamında kalmıştır.[271]

Hişam b. Abdülmelik uzun süren halifeliği nedeniyle Emevi halifeleri arasında dikkat çekmektedir. Özellikle dönemde rüya tabiri ile ön plana çıkmış olan Saîd b. Müseyyeb'in isminin kullanılması bu tarz rivâyetlerin halk arasındaki etkisini arttırmak içindir. Çünkü Hişam zamanında Hz. Ali evladından Zeyd b. Ali (öl. 122/740)[272] isyanı çıkmış ve Zeyd b. Ali öldürülmüştür. Siyasal tartışmaların en üst düzeyde olduğu bir dönemdir.

Rivâyetlerde geçtiği gibi Abdülmelik daha sağlığında dört çocuğunun halife olacağını biliyor olsaydı veliaht bırakırken, ya da yazılı vasiyetinde bundan bahsederdi. Ancak olayların gerçekleşme şekline baktığımız zaman, Velid b. Abdülmelik (öl. 96/715) kendisinden sonra oğluna biat almak istemiş, komutanları Şam'a çağırmış ancak komutanlar toplanıp oğlu için biat gerçekleşmeden Velid ölmüştür. Süleyman b. Abdülmelik ikinci veliaht olduğu için teamüller gereği halife olmuştur. Süleyman

---

270 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/378.

271 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 7/199; 8/375-376.

272 Saffet Köse, "Zeyd b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

b. Abdülmelik de kendisinden sonrası için Ömer b. Abdülaziz'i veliaht bırakmıştır. Yezid b. Abdülmelik kendisinden sonra veliaht olarak oğlunu bırakmak istemiş ancak o dönemde Irak Bölgesinde Yezid b. Muhalleb b. Ebi Sufre ile yapılan mücadelenin de etkisiyle kardeşi Mesleme'nin uyarıları doğrultusunda erken veliaht atamak zorunda kalmış, oğlu küçük olduğu için kardeşi Hişam'ı bir emanetçi gibi velihat olarak atamıştır. Olayların gerçekleşme tarzına baktığımız zaman Abdülmelik'in çocuklarının hiçbirisi babasının rüyasına göre hareket etmemiştir. Bu rivâyetlerin büyük çoğunluğu olaylar gerçekleştikten sonra hatırlanan, belki içeriğine gerçeklere uygun bilgiler eklenerek nasıl ki İslam öncesi dönemde Kâhin Satih, Şıkk gibi kişilerin isimleri dikkat çekmesi için olaylara karıştırılıyor ise bu dönemlerde de Saîd b. El-Müseyyeb'in ismi dâhil edilmiştir.

Abdülmelik elbette bir takım rüyalar görmüş olabilir. Bu rüyaları oğulları için veya Abdullah b. Zübeyr'e karşı galip geleceği şeklinde yorumlamış da olabilir.

1.7. Abbasiler İle İlgili Rüyalar

Emevi Devleti'nin hâkimiyetinin son bulacağı ve Abbasiler'in hilâfeti devralacağı ile ilgili içeriğinde rüya motifi bulunan rivâyetler de mevcuttur. Ebû Bekir Hatib el-Bağdadî (öl. 463/1071); "Resûlullah başını Ümmü Habibe bnt. Ebi Süfyan'ın dizi üzerine koyup uyumaktaydı. Bir ara haykırarak uyandı ve sora gülümsedi. Kendisine sordular; 'Ya Rasûlullah! Önce haykırdığını sonra gülümsediğini gördük. Bunun sebebi nedir?' Buyurdu ki; "Ümeyyeoğullarının sırasıyla minberime çıktıklarını gördüm, bu beni üzdü. Sonra Benî Abbas'ın sıra ile minberime çıktıklarını gördüm. Bu beni sevindirdi."[273] şeklinde bir rivayette bulunmuştr.

---

[273] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Dâru'l-Fikr, 1986), 10/50.

Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik'in akıllı, tedbirli, olgun ve basiretli bir kişi olduğunda tarihçiler ittifak[274] etse de kendisinden önceki kardeşi Yezid b. Abdülmelik (öl. 105/724)[275] döneminde gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan devlet dağılmış durumdaydı.[276] Hişam kabileler arası denge politikasını yeniden sağlamak istemiş, bunun için de gerekli adımları atmış, ekonomiyi düzeltmek için de tedbirler almıştır. Yeni bir vergilendirme sistemine gidilmiş, sıkı para politikası takip edilmiştir. Bu durum özellikle Mevâli'de rahatsızlık meydana getirmiştir. Çünkü ek vergiler Arap olmayanlara yani Mevâliye yüklenmiştir.[277] Takip edilen denge politikasına rağmen argo tabirle sarayın şımarık çocuğu Kayslılar adaletten daha ziyade ayrıcalık istiyor ve devletteki hâkimiyetlerini devam ettirmek amacındaydılar. Hişam elinden geleni yapsa da üstünlük Kayslılarda olmuş ve Güneyliler kendisini dışlanmış hissetmişlerdir. Bu dönemde Zeyd b. Ali'nin (öl. 122/740)[278] öldürülmesiyle[279] Emevî Devleti'nin çöküş sürecine girdiği de söylenmiştir.[280] Hz. Ali taraftarları da devlete karşı düşman olmuş bütün bunlar Abbasi propagandası için uygun zemini oluşturmuştur. Çünkü Abbasiler 'er-Rızâ min Âl-i Muhammed' propagandası ile II. Akabe Biatı'nı örnek alarak on iki nakîb ve yetmiş dâî ile yola

---

274 İsmail Hakkı Atçeken, "Abbâsî Propagandası Sürecinde Hişâm b. Abdülmelik Dönemi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 22.

275 Ünal Kılıç, "Yezîd II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/515-516.

276 Ünal Kılıç, "Kabile Asabiyeti Bakımından Yezid b. Abdülmelik'in Hilafeti", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 51-69.

277 Mevâlilerin desteği ile Hâris b. Sureyc Horasan'da Emevilere karşı bir isyan başlatmıştır.. Bkz. Atçeken, "Abbâsî Propagandası Sürecinde Hişâm b. Abdülmelik Dönemi", 27.

278 Köse, "Zeyd b. Ali".

279 İsa Doğan, "Zeydiyye Mezhebi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1989), 85-86.

280 Atçeken, "Abbâsî Propagandası Sürecinde Hişâm b. Abdülmelik Dönemi", 25-26.

çıkmışlardı.[281] Bu süreçte yukarıdaki rivâyet gibi pek çok rivâyet propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Rivâyette Emevî Devleti'nin yıkılacağı ve Abbasiler'in hilâfeti devralacakları, bu durumdan da Hz. Peygamber'in memnun olduğu algısı toplum içinde yayılmaya çalışılmıştır.

1.7.1. Velid b. Abdülmelik'in Rüyası

Ali b. Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib, Abdülmelik b. Mervan'ın yanında çok değerli ve itibar gören bir kişiydi. Ancak Abdülmelik eşi Ebîha bnt. Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Talib'i boşayınca Ali b. Abdullah onunla evlendi. Ali b. Abdullah'ın bu evliliği üzerine Abdülmelik'in ona karşı olan tutumunda bir değişme meydana geldi. Ona dil uzatır ve "Onun namaz kılması gösterişten başka bir şey değildir." derdi. Velid b. Abdülmelik bu sözleri babasından duyduğu için halife olduğu zaman da Ali b. Abdullah'a karşı düşmanca bir tavır sergiledi. Onu kötüler, işlemediği suçları ona yüklerdi. Hatta onu dövdürmüş ve sürgüne göndermiştir. Velid her fırsatta Ali b. Abdullah'ı kötüleyip ona sövüyordu. Bir gün gece rüyasında babası Abdülmelik b. Mervan'ı gördü. Babası; "Be adam! Sen Ali b. Abdullah'tan ne istiyorsun? Ona zulmettin. Vallahi işinizi bozup devletinizi elinizden alacak olanlar onun neslindedir." demişti.[282]

1.7.2. Ali b. Abdullah'ın Rüyası

Ali b. Abdullah b. Abbas (öl. 118/736), Velid b. Abdülmelik (öl. 96/715)[283] tarafından iki kez dövdürülmüştü.[284] Bunun üze-

281 İhsan Arslan, "Abbâsî Devleti'nin Kurucu Unsurlarından Olan Abdullah b. Ali'nin İdarî, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/2 (2022), 262.

282 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/76,78.

283 Mevlüt Koyuncu, "Velîd I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

284 Nahide Bozkurt, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları,

rine Humeyme'ye giderek oraya yerleşti ve Abbasî İhtilali'nin kıvılcımını orada ateşledi. Abdullah b. Ali'nin rüyasında yılanlarla dolu bir ev gördüğü, siyah bir yılanın Abdullah b. Ali'nin annesinin altından çıktığı ve onu yediği, Ebû Cafer'in annesinin altından da ateş çıktığı, siyah yılanı yaktığını gördüğü rivayet edilir. Ali b. Abdullah, rüyasının te'vilini şu şekilde yapmıştır. Filan kişi ki Ümmü Abdullah benden bir çocuk doğuracak ve bu çocuk ümeyyeoğullarını öldürecek, Ümmü Ebî Cafer de saltanata hâkim olan bir sultan melik doğuracak, Ümeyye Oğullarının katiliyle mücadele edecek ve onu öldürecek.[285]

Rivayette görüldüğü gibi tamamen tarihi gerçeklere uygun bir içerik mevcuttur. Abdullah b. Ali, Zap Suyu kenarında Mervan b. Muhammed ile karşılaşmış ve Emevî ordusunu bozguna uratmıştı. Sonrasında Mervan b. Muhammed Mısır'a kaçmış Busir kasabasında yakalanarak öldürülmüştü. Ebû'l-Abbas es-Seffâh Abbasi halifesi oldu ve biatleri aldı ancak Ebû'l-Abbas ölüp yerine Ebû Ca'fer el-Mansûr (öl. 158/775)[286] halife olduğu zaman Abdullah b. Ali kendisinin veliaht olduğunu söyleyerek[287] Mansûr'a karşı bir mücade başlattı.[288] Mansûr, Ebû Müslim el-Horasânî'yi kullanarak bu tehlikeyi bertaraf etti. Aile efradının araya girmesiyle Mansûr, Abdullah b. Ali'ye eman vermişti.[289] Daha sonra bu tehlikeden tamamen kurtulmak istiyordu. İyi bir strateji ile Abdullah b. Ali'yi öldürme işini Îsâ b. Mûsâ'ya verdi. Çünkü Halife Ebü'l-Abbas es-Seffâh ölmeden önce kardeşi Mansûr'u birinci, yeğeni Îsâ

1999), 17.

285 Mechûl (anonim), *Ahbâru'd-devleti'l-Abbasiyye* (Beyrut: Dâru'l-Teliyye, ts.), 138.

286 Nahide Bozkurt, "Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

287 Arslan, "Abbâsî Devleti'nin Kurucu Unsurlarından Olan Abdullah b. Ali'nin İdarî, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", 264.

288 Hüseyin Güneş, "Kutsal Değerlerin Siyasete Alet Edilmesi Bağlamında Abdullah b. Ali İsyanı", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 77.

289 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/152.

b. Mûsâ'yı ikinci veliaht tayin etmişti. Plan gerçekleşirse Îsâ b. Mûsâ, Abdullah b. Ali'nin katili olacak ve aile içinde bir değeri kalmayacaktı. Ancak Îsâ b. Mûsâ bu tuzağa düşmedi. Bunun üzerine Muhalleb b. Ubeysir'e Abdullah'ı öldürme görevi verildi. Muhalleb'in Abdullah b. Ali ve cariyesini önce havasızlıktan öldürdüğü sonra bir evin içine aynı yatağa ikisini koyduktan sonra üzerlerine evi yıktırdığı söylenir.[290] Mansûr ve taraftarları Abbasi Devleti'nin kurulmasında büyük katkısı olan Abdullah b. Ali'nin öldürülmesinin ilahî takdir olduğunu ortaya koymak için bu tarz rivayetler uydurmuşlardır.

Abbasi İhtilali'nin önemli isimlerinden birisi olan Ebû Müslim de Horasan'a İmam İbrahim tarafından gönderilmeden önce bir rüya görmüştü. Bu rüyasını Horasan'a emir olacağı şeklinde yorumlamıştı.[291]

1.7.3. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Talib ve Rüyası

Emevî saltanatının sonlarına doğru Muhammed b. Abdullah'ın bir rüya gördüğü dile getirilmiştir. Rüyasında, kendisini Resûlullah'ın mescidinde bulduğunu, başını yukarı kaldırınca mescit duvarının üzerindeki süslemenin kitabesinde Halife Velid b. Abdülmelik'in emriyle bu süslemenin yapıldığının yazılı olduğunu, bu arada birisinin Hâşimoğulları'ndan Muhammed adında bir kişinin bu yazıyı sileceğini ve yerine kendi adını yazacağını söylediğini duymuştur. Rüyasının devamında o adama "Ben Hâşimoğulları'ndanım ve adım da Muhammed'dir." dediğini sonrasında Muhammed'in kimin oğlu olduğunu sorduğu zaman "Abdullah" cevabını alınca "Ben Abdullah'ın oğluyum" dediğini, Abdullah kimin oğlu-

---

290 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/153.
291 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 4/280.

dur diye sorduğu zaman "Muhammed" cevabını aldığını, ben Muhammed'in oğluyum dedikten sonra Muhammed kimin oğludur diye sorduğu zaman "Ali" cevabını aldığını, kendisinin Ali'nin oğlu olduğunu söyleyerek Ali kimin oğludur? diye sorduğunu "Abdullah" cevabı üzerine; ben Abdullah'ın oğluyum dediğini ve Abdullah kimin oğludur diye sorunca "Abbas" cevabını aldığını söylemiştir. Sohbetin sonu Abbas'a dayanmasaydı bu işin kendisinde olacağından şüphe etmeyeceğini dile getirmiştir.[292]

Abbasî ihtilalinde Abbasoğulları, Hz. Ali taraftarları ve Mevâli ortak hareket etmiş nihayetinde Emeviler ortadan kaldırılmıştı. Hz. Ali taraftarları, Ali soyundan gelen birisinin halife olmasını istemekteydiler ancak Abbasiler, Hz. Ali taraftarlarına da sert davranmışlar ve onları saf dışı bırakmışlardır. Bu mücadeleler esnasında Hz. Ali soyundan gelen bir kişinin yukarıdaki şekilde gördüğü bir rüya da politika malzemesi olarak kullanılmıştır. Çünkü hilâfetin İlahî irade ile kendilerine teslim edildiğini kanıtlayan bir rüyadır.

1.7.4. Mansûr'un Rüyası

Mansûr rüya gören bir insanın gördüğü gibi kendisini Kâbe'nin etrafında görmüştür. Kâbe'nin içinden bir ses "Ebû'l-Abbas" diye çağırmıştır. Ebû'l-Abbas Kâbe'ye girmiş ve elinde kısa bir direğin başında sancak olduğu halde geçip gitmiştir. Sonra Kâbe'den "Abdullah" diye bir ses duyulmuştur. Mansûr ve Abdullah b. Ali kalkıp Kâbe'ye girmek için acele etmeye başlamışlardır. Kâbe'nin merdiveninde Mansûr Abdullah b. Ali'yi itmiş ve Kâbe'ye kendisi girmiştir. Girdiğinde karşısında Hz. Peygamber'in oturduğunu görmüştür. Kendisi için uzun bir

---

292 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 5/256-257.

direğe uzun bir sancak bağlamış ve "Al onu eline, deccâl ile savaşıncaya kadar senin elinde kalsın" demiştir.[293]

Rüya'nın mahiyetinde tamamen tarihi gerçeklere uygun olaylar anlatılmıştır. Abdullah b. Ali, Büyük Zap Suyu Savaşı'nda Emevî ordularını bozguna uratmıştır.[294] Daha sonra Ebû Cafer el-Mansûr onu Ebû Müslim el-Horasanî'yi kullanarak öldürtmüştür.[295] Daha sonra da Ebû Müslim el Horasanî'yi kendisine tehdit olarak görmüş ve ilk fırsatta öldürmek istemiştir. Bu gaye ile onu yanına çağırmış, ona iyi davranmış ve bulduğu ilk fırsatta onu öldürtmüştür. Öldürdükten sonra cesedi bir çuval veya bir serginin içine konularak bir köşeye konulmuştur. Bu esnada İsmâil b. Ali, Ebû Müslim'in öldürüldüğünden haberi olmadan Mansûr'un yanına gelmiş ve "Ey müminlerin emiri, bu gece rüyamda sanki senin Ebû Müslim'i öldürmüş olduğunu gördüm ve sanki ben onu ayaklarımla çiğniyordum." demesi üzerine Mansûr, "Kalk ve rüyanı gerçekleştir. İşte orada serginin içindedir." demiştir. İsmâil b. Ali onu ayaklarıyla çiğnemiş ve ayaklarındaki mestleri çıkarıp atmış; "Onlarla bir müşriki ezdim, artık giymeyeceğim." şeklinde bir söz söylemiştir.[296]

Fadl b. Rebî babasından aktardığına göre Rebî; Mansûr'un vefat ettiği hac yolculuğu sırasında onun yanındaymış. Mansûr bu yolculuğu sırasında gördüğü bir rüyadan bahsetmiştir. Mansûr rüyasında, Kâbe'nin çatladığını, sonra bir ip getirip Kâbe'yi onunla bağladığını, çatlağın sonunda bir araya geldiğini, sonra ipi kölelerinden birisine verdiğini görmüştür. Mansûr,

---

[293] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/198.
[294] İsmail Yiğit, "Zap Suyu Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/126-127; Murat Akkuş, "Emevi Halifelerinin Ölüm Sebepleri", *İSTEM* 20 (2012), 241.
[295] Ethem Ruhi Fığlalı, "Abdullah b. Ali b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/82-83.
[296] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/205-206.

Rebî'ye "Sen bu kölenin kim olduğunu biliyor musun?" diye sormuştur. Rebî "Hayır" cevabını vermiştir. Mansûr, "O, sensin fakat ben bunu sana söylemeyi uygun görmedim. Allah'tan kork ve Mehdi'ye (öl. 169/785) olan itaatine dikkat et." demiştir. Rebî, Mansûr vefat edince odadan çıkarak Beni Abbas ve diğerlerinden olanların yanına gitti ve "Mü'minlerin emiri, Mehdi'ye ola biati yenilemenizi emrediyor." demiştir. Bunun üzerine Îsâ b. Mûsâ, bu emri bizzat müminlerin emirinden duymak istediğini söylemiştir. Rebî, Mansûr'un yanına girmiş ve sonra çıkarak "Mü'minlerin emirinin yanında ailesi var. O, ailesini amcası Îsâ b. Ali'den saklamaz. O kalksın ve yanına girsin. Size bildirdiğimi ondan alıp size bildirsin." demiştir. Îsâ b. Ali kalkıp Mansûr'un yanına girmiştir. Rebî ona müminlerin emirinin vefat ettiğini, vefat etmeden önce Mehdî'ye (öl. 169/785) olan biatin yenilenmesini emrettiğini söylemiştir. Îsâ b. Ali hemen dışarıya çıkarak Îsâ b. Mûsâ'ya "Mü'minlerin emiri biatini yenilemeni istiyor." demiştir. Bunun üzerine Îsâ b. Mûsâ, Mehdi'ye biat etmiş ve oradaki insanlar da biatlerini yenilemişlerdir.[297]

1.7.5. Halife Mehdî'nin Rüyası

Harun'un (öl. 193-809)[298] anlatımıyla; "Babam halife Mehdî rüyasında kardeşim Hâdî ve bana iki ağaç dalı vermiş. Hâdî'ye verilen dalın sadece uç kısımlarında yapraklar çıkmış, bana verilen dalın baştan sona yapraklandığını görmüş ve bu ağaç dallarından ikimizin de halife olacağı, Hâdî'nin hilâfetinin kısa süreceği, benim halifeliğimin ise uzun ve bu sürecin en iyi günler olacağı şeklinde yorumlamış."[299] Mehdî'nin ölmeden önce

---

[297] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/272-273.

[298] Nahide Bozkurt, "Hârûnürreşîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/258-261.

[299] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 5/267.

bu şekilde bir rüya gördüğü ve rüyasına uygun olarak veliaht atadığına dair bir rivayet söz konusudur.

Halife Hâdî (öl. 170/786) ile veliaht Harun (er-Reşid) arasında bir mücadele söz konusuydu.[300] Rüyanın içeriğine bakarsak daha Hâdî halifeliği esnasında, kısa süren bir halifeliğinin olacağı algısı oluşmaktadır. Hâdî'nin şüpheli ölümünü[301] de dikkate alırsak bu tarz bir rivayet ile Hâdî'nin vefatı kaderdir, ilahî takdir algısı oluşturulmuştur.

Halife Mehdî'nin oğlu Hâdî'ye bir nasihatında da gördüğü rüyadan bahsettiği kaydedilir. Bu rüyaya göre; Mehdî rüyasında dedesi Abbas'ı gördüğünü, kendisine iki ilâha tapan gruplarla savaşmak üzere iki kılıç kuşattığını anlatmıştır.[302]

1.7.6. Halife Me'mûn'un Rüyası

İslam toplumunda Felsefî ilimlerin ortaya çıkması ve kabul görmesi ile ilgili olarak Halife Me'mûn'un rüyasından bahsedilir. Halife Me'mûn rüyasında; buğday tenli, alnı geniş, kaşları çatık, başı kel, gözleri şelha güzel görünümlü birisini taht üzerinde görmüştür. Me'mun bu kişinin görüntüsünden etkilenmiş ve ona sen kimsin diye sormuştur. O da "Aristotales" cevabını vermiştir. Ey bilge kişi sana bir şey sormak istiyorum demiştir. Aristo da sor demiştir. Me'mun; "Ben, güzel nedir? dedim. O 'Akla guzel gelendir.' dedi. Sonra nedir? dedim. 'Şeriatta guzel olandır.' dedi. Sonra nedir? dedim. 'Cumhura guzel gelendir.' dedi. Sonra nedir? dedim. 'Sonrası yok.' dedi. Daha söyle! dedim. O da 'Sana Allah'ın birliğini tavsiye ederim.' dedi."[303]

Halife Me'mûn'u felsefî eserleri tercümeye iten sebep olarak

---

300 İhsan Süreyya Sırma, *Abbasiler Dönemi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013), 67.
301 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 5/268.
302 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 5/272.
303 Muhammed b. İshak İbn Nedim, *el-Fihrist* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu BaşkanlığıYayınları, 2019), 788.

bu rüya gösterilse de bu pek inandırıcı görünmemektedir. Daha veliahtlığı döneminde Merv'de Helenistik bir atmosferde eğitim görmüş olması, çevresinin genelde Mu'tezilî kişilerden oluşması ve kendisinin ilme düşkün olması asıl etkendir.[304] Rüya motifi kullanılarak Me'mûn'un bu faaliyetlerinde ilâhi bir işaret olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmış ve toplumun felsefî ilimleri benimsemesi amaçlanmıştır.

1.7.7. el-Mütevekkil'in Rüyası

Ca'fer b. Muhammed Mütevekkil Alellah (öl. 247/861)[305] halife olmadan önce rüyasında gökten bir şekerin indiğini, bu şekerin üzerinde 'el-Mütevekkil Alellah' ibaresinin yazılı olduğunu görmüştü. Bu rüyasını arkadaşlarına anlattığı zaman, arkadaşları bunun hilâfet işareti olduğunu ve kendisinin halife olacağını söylediler.[306]

Mütevekkil'in Vasık tarafından hapse atılmasının sebebi olarak bu rüya geçmektedir. Mütevekkil mihne dönemini kaldırarak toplumun gözünde bir kahraman oldu. Dolayısıyla bu tarz rivayetler ile Mütevekkil'in halifeliğini ilâhî bir yön kazandırılmak istenmiştir.

1.7.8. Ebû Abdillâh el-Muktefî-Liemrillâh

Ebû Abdullah halife olmadan altı gün önce Hz. Peygamber'i rüyasında görmüştü. Resûlullah kendisine "Sen halife olacaksın, bana tabi ol, benim yolumdan ilerle" buyurmuştu. Bu sebeple kendisine tabi olan anlamında "el-Muktefî" denilmiştir.[307]

---

304 Nahide Bozkurt, *Mutezile'nin Altın Çağı Me'mûn Dönemi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 132.

305 Mahmut Kırkpınar, "Mütevekkil-Alellah, Ca'fer b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/212-214.

306 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 6/110.

307 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 9/78.

1.8. Gazneli Devleti

Cürcanî Tabakat'ında Gazneli Mahmud'un doğumundan bir saat önce babası Sebük Tegin'in gördüğü bir rüyadan bahsetmektedir. Sebük Tegin'in rüyasında evindeki ocaktan bir ağaç çıkarak büyümeye başlamış ve bütün dünyaya gölgesi altında bıraktığını görmüştür. Uykusundan uyandığında bu rüyanın ne anlama gelebileceğini düşünürken bir haberci gelerek bir oğlan çocuğu olduğu müjdesini vermiştir. Buna çok sevinen Sebük Tekgin, Allah'a hamd ve şükür için oğluna "Mahmud" ismini vermiştir.[308] Rüyayı bir tabircinin yorumladığı ve Sebük Tegin'in fatih bir oğlu olacağını bildirdiği de söylenir.[309]

Bu rivâyeti iki şekilde değerlendirebiliriz birincisi; Gazneli Devletinin kurucusu sayılan Sebük Tegin ölmeden önce oğlu İsmâil'i veliaht olarak bırakmıştı. Sebük Tegin'in diğer oğlu Mahmud (Mahmud Gaznevî) bu durumu kabullenmeyerek kardeşine karşı iktidar mücadelesine girmiş ve başarılı olarak 998 yılında Gazne'de devletin başına geçmişti.[310] Sultan Mahmud'un hem babasının tayinine, hem de veliaht olarak devletin başına geçmiş kardeşine karşı isyancı konumda görünmemesi, İlahî desteğin onun yanında olduğu, doğumunda tıpkı Hz. Peygmaber'in dedesinin rüyasında kendisinden bir ağaç veya zincir çıktığı gibi Gazneli Mahmud'un da doğumunda benzer bir menkıbe anlatılmıştır.

İkincisi; İlk Müslüman Türk Devletleri olarak kabul edilen Karahanlılar, Sâmânîler, Gazneliler ve Selçuklular arasında bir hâkimiyet mücadelesi vardı. Gazneliler özellikle Hora-

---

308 Mevlana Minâhacüddîn Ebû Ömer Osman Cüzcânî, *Tabakât-ı Nasırî*, çev. Major H.G. Raverty (New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1970), 1/76.

309 Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 7.

310 Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 12-13; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993), 36.

san bölgesini koruyabilmek adına Karahanlılar ile mücadele etmekteydiler.[311] Gazneli Devletinin kuruluşu ile ilgili bu rivâyet Müslüman Türk Devletleri arasındaki mücadelede testek amaçlı anlatılmıştır.

Sultan Mahmud Gaznevî 1000 yılından 1027 yılına kadar Hindistan üzernine onyedi sefer düzenlemiştir. Özellikle Somnât Seferi ile Sünnî İslam dünyasının kahramanı olmuştur. Çünkü Şii Fatımîler ile hiçbir şekilde irtibata geçmemeye gayret etmiş ve ülkesinde onların faaliyette bulunmalarına izin vermemiştir. Abbasi halifesinin de övgüsünü almış, halife tarafından "Nizâmü'd-Dîn" ve "Nasırü'l-Hakk" unvanları kendisine verilmiştir. Böyle bir kişinin ölümünden sonra da hakkında menkıbelerin oluşması kaçınılmazdır. Sultan Mahmud'un ölümünden yüz yıl sonra Horasan meliklerinden biri onu rüyasında bütün kemikleri dökülmüş ve sadece gözleri hareketli halde görmüştür. Bu rüya, Sultanın memleketinin yabancıların elinde olması ile yorumlanmıştır.[312]

1.9. Zengiler Devleti

El-Matarî, Tarihu'l-Medîne adlı kitabında Zengi'ye Hz. Peygamber'in gecede üç defa ve her seferinde "Ya Mahmud bu iki şahıstan beni kurtar!" dediğini ve sarışın iki şahsı gösterdiğini ifade etmiştir. Rivayetin devamında, hemen uyanmış olan Nureddin Mahmud Zengi vezirini çağırıp "Bu Medine'de olan bir iştir." demiştir. Vezir, Hz. Peygamber için Nureddin'den başka kimsenin olmadığını söylemiştir. Hemen bin deve, onlara eşlik

---

311 Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 131; Ahmet Turan Yüksel, "İlk Müslüman-Türk Devletlerinin Siyasî, Kültürel Ve Medeniyet Tarihi Üzerine", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (2001), 74.

312 Halime Çavuşoğlu, "Gazneli Mahmud Hikâyelerine Bir Bakış Ve Gazneli Mahmud'un Menkıbevi Kişiliğine İlişkin Bazı Tespitler", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 63 (2019), 387.

eden at ve bir miktar malzeme alıp aceleyle yola çıkmışlardır. Halkın bilgisi dışında şehre girmşler ve halka hayır talebinde bulunup, ertesi gün herkesin toplanmasını söylemişlerdir. Endülüs ehlinden iki kişi hariç herkes gelmiştir. Sultan aradığı kişileri bulamayınca kimlerin gelmediğini sormuş ve hemen titizlikle arayarak onları bulmuştur. Hz. Peygamberin kabrine yakın, bugün Daru'l-Aşra olarak bilinen evin içine girildiği zaman evin içinde büyük bir tünel kazılmış ve tünelin ucu da Ravza-i mutahhara'ya iyice yaklaşmış olduğu görülmüştür. Sultan bu iki kişiyi sorgulamıştır. Sorgulamanın sonunda bu iki şahıs Hıristiyan olduklarını kabul etmişlerdir. Boyunları vurularak ve cesedleri de yakılarak cezalandırılmışlardır. Sultan Nureddin Zengi bundan sonra böyle hainler zarar vermesinler diye, Ravza-i Mutahhara'nın etrafına su gelinceye kadar hendek kazdırırmıştır. Bu hendek epeyce geniş olarak yapılmış ve buraya kurşun eritilip dökülerek kalın bir duvar haline getirilmiştir. Böylece Ravza-i Mutahhara emniyet altına alınmıştır.[313]

Nureddin Mahmud Zengi'nin Haclılar ile başarılı mücadeleleri, Urfa'yı haçlıların elinden kurtarması, II. Haclı Seferine katılan askerlerin bölgedeki diğer Haclılar ile birleşerek Dımaşk'i kuşatması üzerine abisi Seyfeddin Gazi ile beraber yardıma gitmesi ve Haclılar'ın Halep üzerine yüremek istemesi üzerine Yağra'da onları bozguna uratması, Mısır'ı Haclılar'dan kurtarması ve başkumandanı Selahaddîn Eyyübî'den Mısır'da hutbeleri artık Abbasi Halifesi adına okutmasını istemesi onun sünnî İslam dünyasında sevilmesinin en önemli sebeplerindendir. Adaleti, hayırseverliği ve dindarlığı ile ön plana çıktığı için "el-Melikü'l-âdil", hep cihat faaliyetlerinde bulunup şehit olmak istemişinden dolayı "Şehid" lakabıyla anılmıştır.[314] Zengi'nin

---

313 Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986), 6/380-381.

314 Bahattin Kök, "Nûreddin Zengî, Mahmud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklo-*

gördüğü rüyalarda Hz. Peygamber ile sohbet ettiği, yapacağı fetihlerde veya herhangi bir işinde gördüğü rüya ile hareket ettiğine dair rivâyetler de mevcuttur.[315]

Nureddin Mahmud Zengi'nin ahiretteki durumu ile ilgili olarak da şu şekilde bir rivâyet geçmektedir; Salih bir kişi rüyasında Nureddin Mahmud Zengi yani 'Şehîd'i görmüş, ona "Allah sana ne yaptı?" diye sorunca, Zengi; "Urfa (Edessa)'yı fethettiğim için beni bağışladı." demiştir.[316]

Her kahramanın ölümünden sonra hakkında pek çok menkıbevi tarzda anlatımların olması mümkündür. Hayatı boyunca İslam Dini için hizmet etmiş, Nureddin Zengi için de bu kaçınılmazdır. Ahiretteki durumu da "Cennet'te" olarak rüya motifi kullanılarak tescillenmiştir. Böyle bir rüya görülmemiştir, uydurmadır demek yanlış olur. Çünkü insanlar bu tarz kahramanların ahiretteki durumunu merak etmektedirler. Bilinçaltı koşullanması buna imkân sağlamaktadır.

1.10. Selçuklular Devleti

İlk Müslüman Türk Devletleri arasındaki rekabetten daha önceden bahsedilmişti. Selçuklular da İslam Coğrafyasında liderliği ele geçirmek isteyen devletlerden birisidir. Selçuklu Devletinin kuruluşu ile ilgili olarak da kuruluş motifi olarak isimlendirebileceğimiz rüya motifi kullanılmıştır.

Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi'nde Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Selçuk Bey'in babası olan Dukak'ın gördüğü bir rüyadan bahsetmektedir: "Dukak rüyasında göbeğinden üç ağacın çıktığını, her tarafı saran dallarının göklere

pedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/259-262.

315 Ebü'l-Kâsım Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Makdisî Ebû Şâme, *er-Ravzateyn fî ahbâri'd-devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 2/143.

316 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 9/133.

yükseldiğini görmüş ve bunun üzerine Korkut Ata da kendisine evlatlarının cihan padişahı olacağını müjdelemiştir."[317]

Dukak için anlatılan bu rüya motifinin bir benzeri destana göre babası Toksırmış için de anlatılmıştır. Toksırmış Ici göbeğinden kökü kuvvetli ve dalları çok, üç ağaç biterek göğe doğru yükseldiğini görmüştür. Bu rüyasını Miran Kâhin'e anlatınca Miran Kâhin " Bu düşü kimseye söyleme, senin üç oğlun da sultan olacaktır" şeklinde yorumlamıştır. Toksırmış çadırcılıkla uğraşan yoksul bir kişidir. Hemen iki üç çadır yapıp satmış ve elde ettiği para ile koyunlar alıp etini sadaka olarak dağıtmıştır.[318]

Selçuklu Devleti ile ilgili başka bir anlatımda ise Selçuk Bey'in gece rüyasında ateşe işediğini ve kıvılcımların dünyanın doğusuna ve batısına saçıldığını gördüğü şeklindedir.[319]

1.11. Osmanlı Devletinin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nin kurucusu kabul edilen Osman Bey'in, Şeyh Edebalı'nın evinde gördüğü rivâyet edilen bir rüya vardır. Aşıkpaşazâde'de olay şu şeklide anlatılmaktadır; "Osman Gazi niyaz etti ve bir lahza ağladı, uyku galip geldi, yatı ve uyudu. Kendilerinin arasında aziz bir şeyh vardı, hayli kerameti zuhur olmuştu ve bütün halkın mutemedi idi. (Kendisine itimat ederlerdi.) Dervişlik batnında idi. Dünyalık nimeti ve çok sayıda davarı vardı. Sahib-i çerağ-ı âlem idi. (İnsanların yolunu aydınlatan bir rehberdi.) Her zaman misafiri gelir, misafirhanesi boş kalmazdı. Kimi zamanlar Osman Gazi de bu dervişe konuk olurdu. Osman Gazi düşünde gördüğü bu azizin kuşağından bir ay

---

317 Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2003), 103.
318 Faruk Sümer, *Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler*, ts., 379.
319 Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı Devleti'nin Kurulşunda Dervişlerin Rolü", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000), 46.

doğar gelir Osman Gazi'nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç biter dahi gölgesi âlemi tutar (kapsar). Gölgesinin altında dağlar var, her dağın dibinde sular çıkar bu sulardan kimi içer ve kimi bahçeler sular ve kimi çeşmelere akıtır. Osman Gazi gelir şeyhle gördüğü rüyayı haber verir. Şeyh ey oğul padişahlık senin ve senin nesline mübarek olsun. Benim kızım "Malhun Hatun" senin helalin oldu dedi ve hemen nikâhlarını kıydı."[320] Başka bir anlatıma ise olay şu şekilde geçmektedir; "Osman bir gece bir Müslüman sofîsinin-yâni Şeyh Edebalının evinde misâfir kalır. Uyumadan evvel ev sahibi bir kitab getirerek bir raf üstüne koyar. Osman, bunun nasıl kitap olduğunu sorunca Kur'ân olduğunu söyler. Mündericâtı hakkındaki suâle ise " Peygamber vasıtasıyla dünyaya gönderilen Tanrı kelâmıdır" cevabını verir. Osman bunun üzerine kitabı eline alarak sabaha kadar ayakta okur. Sabaha karşı uykuya dalar. Rüyâsmda bir melek görünerek gösterdiği bu hürmetten dolayı kendinin ve neslinin aziz ve mükerrem olacağını tebşir eder."[321]

Kitab-ı Cihannuma'da ise; Osman Gazi'nin bir gece köy imamının evine konuk olup oturduğu esnada arkasında duran pencere kenarına bir Kur'an-ı Kerim konmuştu. Ev sahibi "Küstahlık olmasın. Keremünden, eğil ardında bir nesne var alayım" demiştir. Osman Gazi nesnenin ne olduğunu sormuş ev sahibi "Nebimiz, ahir zamn peygamberi Muhammed Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme inen Kelâmullah var" dedi. Daha sonra ev sahibi uykuya dalıp ortalık sakinleşince Osman Gazi abdest aldı. Mushaftan yana dönerek sabaha kadar el kavuşturup saygı ile oturdu. Sabaha doğru uygu galip geldi ve uykuya daldı.

---

320 Aşıkpaşazâde, *Aşıkpaşazâde Tarihi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332), 6; Mehmet Altay Köymen - Faik Reşit Unat, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949), 83.

321 Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 6.

Rüyasında gördü ki, Allah tarafından kendisine "Ey Osman, sen benim kelâmıma hürmet ve saygı gösterip izzetü ikram eyledin. Ben dahi seni ve senin evladını, etbaını, eşyaını âlemde ebedî, muazzez-ü mükerrem-ü muhterem kıldım." denildi.[322]

Osman Bey'in rüyasında karnından çıkan ağacın çınar ağacı,[323] gür bir ağaç[324] olduğu ifade edilmiştir. Aşıkpaşazâde, Oruç Bey ve Neşrî'nin tarihlerinde Şeyh Edabali için "İlm-i rüya-yı hûb bilirdi" denilmektedir.[325] 16. Yüzyılda kaleme alınan Taşköprülüzade onun Şam'da Şam âlimlerinden fıkıh, tefsir, hadis ve usul ilim tahsil ettiğinden bahsetmektedir.[326]

Bu anlatımların tamamen efsane, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yüz yıl sonra ortaya çıktığı ve hayal ürünü olduğu şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.[327]

Rüyayı görenin Ertuğrul Gazi olduğu, Sultan Alâeddin'in veziri Abdülaziz'in Osman Gazi'ye Sultan'ın elli kadar deve ve elli kadar katır ile gönderdiği hediyelerini Osman Gazi'ye getirdiği zaman " Ey oğul! Baban Ertuğrul'un gördüğü düş bu idi ki, Şeyh Edebali o düşü tabir etmişti." Sonrasında rüyanın detayını anlatmıştı. Bu rüyanın mahiyeti şu şekilde idi; Osman Gazi dünyaya gelmeden önce bir gece Ertuğrul garip bir düş gördü. Düşünü düşünerek uyandı ve Allah'ı zikretti. Sabah namazını kıldıktan sonra doğru Konya'ya hareket etti. Konya'da rüya tabir eden itibarlı bir şeyh vardı. Kemal sahibi ve rüya ilmini

---

322 Köymen - Unat, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, 73,75.

323 Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Kuruluşunun Efsanevî Yanı", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000), 26.

324 Taner Timur, "Kurucu Efsaneler ve Devlet", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000), 32.

325 Köymen - Unat, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, 83.

326 Ahmed Efendi Taşköprülüzâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye (Osmanlı Alimleri)*, ed. Derya Örs, çev. Muhammed Hekimoğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu BaşkanlığıYayınları, 2019), 24; Ocak, "Osmanlı Devleti'nin Kurulşunda Dervişlerin Rolü", 79.

327 Ocak, "Osmanlı Devleti'nin Kurulşunda Dervişlerin Rolü", 32.

iyi bilen bir kişiydi. Kerameti gözükmüş ve zengin bir kişiydi. Sultan Alâeddin dahi ona inanmıştı. Ertuğrul elbise değiştirip Şeyhin huzuruna geldi ve gördüğü rüyayı anlattı. Rüyanın içeriği yukarıda Osman Gazi için anlatılan rüya ile aynıdır. Yorumunda ise; "Ey yiğit düşünün tabiri budur. Bir oğlun ola, adı Osman ola. Benim de Rabia adlı bir kızım ola, benim kızımı oğlun Osman'a vereler. O kızdan Osman'ın birçok oğlancıkları ola ve onun nesli babadan oğula padişah olalar. Müjdeler olsun sana ve nesline padişahlık verildi."[328]

Ögel, Türk Devletlerinin kuruluşuyla ilgili olarak; "Büyük bir imparatorluk kurulurken, devletin kuruluş felsefesini böyle bir rüyaya dayandırma ve böylece manevi bir güç kazanma Türk devletlerinde bir gelenek halindedir" demektedir.[329]

Özellikle Müslüman Türk Devletlerinde kuruluş efsaneleri genelde Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in gördüğü rüya ile ilgili rivâyetler esas alınarak kurgulanmıştır.

1.12. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili olarak da diğer Türk Devletlerinde olduğu gibi kuruluş motifi kullanılmıştır. II. Abdülhamid döneminde Şeyhülislamlık yapmış olan Şeyh Rahmi Baba (öl. 1935/1936) şeyh ve halife arkadaşlarını gizlice Anadolu'nun bir kasabasına davet eder. Kahhariye okunacak Mustafa Kemal Paşa'nın ve rejiminin yokolup gitmesi için dua edilecektir. Gizlice toplanmaya karar verirler. Toplanıp kahhariye okunacak toplantı sabahına birkaç saat kala Şeyh Efendi şu şekilde bir rüya görür; Bir dünya haritası ve ortasında Türkiye vardır. Türkiye'nin rengi yeşil etrafı simsiyahtır. Hayli kalın ama alçak bir duvarla çevrilidir. Hz. Peygamber Efendimiz bu

---

328 Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Kervan Kitapçılık A.Ş., 1972), 24-25.
329 Ögel, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, 2/23.

haritanın başında ve insanları gözü önünde dünyayı yeniden taksim etmektedir. Şurayı şuna, burayı buna verin diye emir vermektedir. Etrafındakiler de gereğini yapmaktadırlar. Mustafa Kemal Paşa, Trakya bölgesi gibi bir yerde durmaktadır. Yüzü Hz. Peygamber'e dönük değildir. Anlaşıldığı kadarıyla biraz mahcup ve tedirgin bir durumdadır. Sıra Türkiye'nin kime verileceğine geldiği zaman Şeyh Efendi tüm dikkatiyle izlemeye başlamıştır. Peygamber Efendimiz yüzünü çevirmeden yalnız eliyle işaret ederek "burayı şuna verin" buyurmuştur. Burası dediği yer Türkiye'dir. Şu dediği kişi de Mustafa Kemal'dir. Şeyh Efendi kan ter içinde uyanır. Niyetiyle gördüğü rüya arasında düşünmeye başlar. (Tasavvuf ve tarikat kültüründe rüya doğrudan bilgi kaynaklarından biri olduğu için) Abdestini alıp namazı kılmak için çıkar ve toplanan arkadaşları ile namazı kılarlar. Sonrasında herkes kahhariye okumak için beklerken o rüyasını anlatmaya başlar.[330]

Rüyanın görüldüğü saat, Şeyh Efendi'nin durumu "Salih bir rüya" değerlendirilmesi yapılır ve şu şekilde yorumlarlar; "Türkiye yeşil renkte olduğu için hayra işarettir. Etrafının siyah olması küfür işaretidir. Türkiye'yi küfür kuşatmış vaziyettedir. Sınır duvarının kalın ve siyah olması tedirginlik vericidir. Ancak duvarın alçak olması kısa zamanda bu durumun aşılabileceği şeklinde değerlendirilmiştir. Atatürk'ün durumu menfidir ancak Türkiye'yi ona veren Hz. Peygamber'dir. Bu duruma karşı çıkılamaz. Kahhariye okumaktan vazgeçerler ve memleketlerine dönerler.[331] 1930'lu yıllarda görüldüğü söylenen rüyanın içeriğine baktığımız zaman farklı semboller görmekteyiz. Bir masa, bir harita, sınırlar, Trakya Bölgesi gibi alışılmışın dışında kavramlar rüyaya dâhil olmuştur. Günümüzde dahi Cum-

---

[330] İsmail Kara, *Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2011), 15-16.

[331] Kara, *Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye*, 16.

huriyet rejimini benimsemeyen kimseleri azda olsa görmek mümkündür. O dönemde bu oran çok yüksektir. Belli bir grubun da kafaları karışıktır. Bu tarz rüyalar dilden dile dolaşırsa insanlar Cumhuriyet rejimine karşı daha ılımlı olacaklardır. Rüyadaki kavramlara dikkat edersek, rüya motifinde kullanılan sembollerin çağın kültür ve yaşantısına uygun olarak değişim gösterebileceği anlaşılmaktadır.

2. SAVAŞLARDA RÜYA MOTİFİ

Tarihte insanları yakından etkileyen önemli savaşların arkasından muhakkak bir rivâyet silsilesi oluşmuştur. İslamî literatürde bunlara "Menâkıb" denilmektedir. Sözlükte "övünülecek güzel iş, hareket" mânasına gelen menkabe kelimesinin çoğulu olan menâkıb bu anlamıyla ilk defa, hicrî III. (IX.) Yüzyıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak "Kitâbü'l-Menâkıb" kullanılmaya başlanmıştır.[332] XIX. Yüzyıl ile beraber özellikle tasavvufun yayılması ile birlikte hârikulâde olaylar anlamında kerâmetleri nakleden küçük hikâyeler anlamında kullanılmaya başlanmıştır.[333]

2.1. Bedir Savaşı

Atike bnt. Abdülmuttalib gördüğü bir rüyadan[334] dolayı korkuya kapılmıştı. Bu rüyasını kardeşi Abbas b. Abdülmuttalib'e anlatmıştı. Rüyasında Kureyş'in Bedir Harbine çıkmasından önce bir adam deve üzerinde gelmiş ve Abtah mevkiinde du-

---

332 Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/112.

333 Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 27.

334 Atike'nin rüyası üzerine yapılan bir değerlendirme için bkz. J.M.B. Jones, "İntihal Açısından İbn İshak ve Vâkıdî'ye Göre Âtike'nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi", çev. Kasım Şulul, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 309-328.

rarak yüksek bir sesle "Ey Guder ailesi! Üç gün içinde öldürüleceğiniz yerlere koşun!" demişti. Bu sözü üç kez tekrarlamıştı. İnsanlar onun etrafında toplanmışlardı. Sonra bu adam Mescid-i Haram'a girmiş ve insanlar da onu takip etmiştir. Devesi onu Kâbe'nin yüzeyine çıkarmıştı. Sonra devesi onu Ebû Kubeys Dağına çıkarmış ve aynı sözleri üç kez daha tekrarlamıştı. Daha sonra Ebû Kubeys'ten bir kaya parçası alıp aşağı yuvarlamıştır. Taş yuvarlanıp dağın altına kadar gelmiş ve parçalanmıştır. Bu taşın parçaları Mekke'deki bütün evlere veya avlularına girmişti.[335] Abbas "Bu bir rüyadır önemseme." demiştir ancak düşünceli bir şekilde evden çıktıktan sonra Velîd b. Utbe b. Rebîa (öl. 2/624) ile karşılaşmış ve rüyayı ona da anlatmıştı. Gizli tutmasını söylemişti ancak kısa sürede Mekke'deki herkesin bu rüyadan haberi olmuştu. Abbas bir öğle vakti Kâbe'yi tavaf ederken Ebû Cehil (öl. 2/624), Kureyşten bir grup ile oturmuşlar ve Atike'nin rüyasını konuşuyorlardı. Ebû Cehil, "Atike rüya görmemiştir, yalan söylüyor" demiştir. Sonrasında "Ey Abdülmuttaliboğulları! Sizin erkeklerinizin peygamberlik iddialarına razı olduk da şimdi kadınlarınız da mı bu işe el attı? Atike şöyle bir rüyadan bahsediyor. Üç gün bekleyeceğiz şayet dedikleri çıkmazsa Arapların en yalancıları olarak sizi ilan edeceğiz" demişti… Bu rüyadan üç gün sonra Damdan b. Amr Mekke'ye gelmişti. Onu Ebû Süfyan göndermişti. Kureyş'in kervanını korumak için savaşa çağırıyordu. Kureyşliler hemen hazırlığa başladılar. Ebû Leheb hariç soyluların hepsi de hazır idi.[336]

Ebû Leheb'in Lat ve Uzza'ya yemin ederek "ne çıkarım ne

---

[335] el-Vâkıdî ve İbn Sa'd'da; Hâşim ve Zühreoğullarının evleri hariç Mekke'deki bütün evlere girdiği ilavesi vardır. el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 1/29; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/44-45.

[336] el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 1/29; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/609-610; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/44-45; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/428-430; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/19; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/13; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fünûni'l-megâzî ve'ş-şemâ`il ve's-siyer*, 1/282-283.

de yerime birini gönderirim" dediği belirtilir. Ebû Leheb'in bu şekilde davranmasının sebebi Atike'nin görmüş olduğu rüyaya bağlanmıştır.[337] Ebû Leheb'in yerine As b. Hişâm b. Muğire'yi gönderdiği, As b. Hişâm'ın Ebû Lehebe dört bin dirhem borcu olduğu ve ödeyemediği, Ebû Leheb'in kendi yerine As'ı göndererek onun borcunu sildiği, Ebû Leheb'in As b. Hişam ile kumar oynayarak onu yendiği ve alacaklı olduğu, alacağının karşılığına onu gönderdiği de rivâyet edilmiştir.[338]

Bedir Savaşı öncesi Cüheym b. Salt da bir rüya görmüştü. Kureyş ahalisi Cuhfe'de[339] konakladığı zaman Cüheym uyku ile uyanıklık arasında atının üzerinde bir adamın geldiğini ve yanında devesinin bulunduğunu sonrasında Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia, Zem'a b. Esved, Ebû'l-Bahterî, Ebû'l-Hakem, Ümeyye b. Halef ve Nevfel b. Hüveylid'in öldürüldüğünü ayrıca bazı isimler daha saydığını, Süheyl b. Amr'ın esir alındığını, el-Haris b. Hişam'ın da kaçtığını söylemiştir. Bu haber Ebû Cehil'e ulaştığı zaman "Bu da Muttaliboğullarından başka bir nebidir. Eğer yarın bir karşılaşırsak kimin katledileceğini görür." demiştir. Ebû Cehil, şeytanın Cüheym ile dalga geçtiğini söylemiştir. Cüheym'in rüyasında gördüğü adam devesinin boynuna vurmuş ve askerlerin arasına salmıştır. Devenin kanının bulaşmadığı çadır kalmamıştır. [340]

---

337 el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 1/33; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/44-45.

338 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/609-610; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/292; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 2/99-100.

339 Medine'den Mekke'ye giden yol üzerinde büyük bir köydür. Suriye ve Mısır halkından Medine'ye uğramadan hac yapmak isteyenlerin mîkât yeridir. Hz. Peygamber'in "Allah'ım Medine'yi bize Mekke'yi sevdirdiğin gibi veya daha fazla sevdir, onun sınırlarını bize uydur, bereketli kıl, sıcaklığını da Cuhfe'ye ulaştır." demiştir. Asıl adı Melyea'dır. Benî Akîl kabilesi buraya yerleşmiş, bir gece sele maruz kalmışlar ve malları sürüklenip gitmiştir. Bu yüzden buraya Cuhfe adı verilmiştir.Ebû ʿAbdullâh Yâḳût b. ʿAbdullâh er-Rûmî Yâḳût el-Ḥamevî, *Muʿcemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Ṣâdır, 1995), 2/111; Mustafa L. Bilge, "Cuhfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/82-83.

340 el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 1/42; benzer anlatımlar için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-*

Kur'an-ı Kerim'de Enfâl Suresi 43. ayette "Allah rüyanda onları sana az olarak göstermişti, eğer onları sana çok gösterseydi korkup çekinirdiniz, savaşma konusunda anlaşmazlığa düşerdiniz; fakat Allah korudu. Şüphe yok ki O, kalplerin gizlediğini eksiksiz bilmektedir."[341] Şeklinde buyrulmaktadır. Bedir Savaşı öncesinde Hz. Peygamber'e karşı tarafın azlığı gösterilmişti. Peygamber Efendimiz bunu ashabına yorumlamadan olduğu gibi anlatmış onları cesaretlendirmişti. Hz. Peygambere rüyasında görünüşteki çokluklarından ziyade hakikatteki zayıflıkları gösterilmişti.[342] Hz. Peygamber ve Müslümanların savaş öncesinde düşmanın sayısının az gösterilerek cesaretlendirilmesini Müslümanların savaşı kazanmalarının sebebi olarak kabul edenler olmuştur.[343] Ayetten de anlaşılacağı üzere düşman sayısı Hz. Peygamber'e rüyasında az gösterilmiştir. Allah öncelikle peygamberini savaşa moral ve psikolojik açısından hazırlamış onun önderliğinde ashabının da motivasyonunu canlı tutmuştur.

Her büyük başarı arkasından bir menkıbe silsilesini getirir. Mekke'de Müslümanların maruz kaldığı baskılar bir kısmının Habeşistan'a, daha sonra evlerini, eşyalarını bırakarak Medine'ye hicreti ve sonrasında ilk kez ciddi bir savaşta karşı karşıya gelmeleri ki müşriklerin sayısı Müslümanların sayısının en az üç katı idi. Müslümanlar Allah'ın manevi yardımı ile bu savaşı kazanmışlardır.[344] Bu savaş Müslümanların müşriklere karşı ilk büyük zaferidir. Bazı rivâyetler tümdengelim mantığı ile savaşın sonucuna göre, kimlerin öleceği, kimlerin esir alı-

Nebeviyye, 1/618; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/292; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/17.

341 Enfâl, 8/43.

342 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/260-261.

343 Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyaları*, çev. Tuğba Erkmen (Kabalcı Yayınevi, 2005), 18.

344 Ayrıntılı bilgi için bakınız İsrafil Balcı, "Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivâyetlerin Kur'ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği", *İSTEM* 13 (2009), 122.

nacağı ve hatta kimlerin savaş alanından kaçacağına kadar ilk siyer ve tarih kitaplarına girmiştir.

2.2. Uhud Savaşı Öncesi Hz. Peygamber'in Rüyası

Hz. Peygamber, Uhud Savaşı öncesinde hayırlı bir rüya gördüğünü söylemiştir. Rüyasında bir öküz, kılıcının keskin tarafında bir kırık ve elini sağlam bir zırhın içine soktuğunu görmüş ve bu zırhı Medine ile te'vil ettiğini söylemiştir. İbn Hişâm ilim ehlinden bir kişinin kendisine şöyle dediğini ifade etmiştir; "Resûlullah şöyle dedi; Bana ait olan bir öküzün kesildiğini gördüm. Buyurdu ki; öküze gelince o ashabımdan birtakım kişilerdir ki öldürülürler. Kılıcımın ağızında gördüğüm kırığa gelince bu ehl-i beytimden katl olunacak bir adamdır."[345]

Uhud Savaşı öncesinde müşrikler güçlü bir ordu ile Mekke' den yola çıkmışlardı. Peygamberimizin amcası Abbas, Mekkelilerin hazırlıkları ve ordularının güçleri hakkında Hz. Peygambere bir mektup yazmıştı. Peygamber Efendimiz gözcüler göndererek bu ordunun hareketlerini izlemeye başlamıştı. Cuma gecesi Allah Resûlü kendisinin sağlam bir zırh içinde olduğunu, kılıcı Zülfikar'ın keskin tarafından kırıldığını, sığırların boğazlandığını ve bir koçu kendi terkisine aldığına dair bir rüya gördü. Bu rüyayı ashabına anlattı ve şöyle yorumladı. "Zırh Medine anlamına gelmektedir. Kılıcın kırılması, bana uğrayacak bir musibete, boğazlanan sığırlar ashabımdan bazılarının öldürüleceğine, koç ise inşallah düşmanın ileri geleninin Allah tarafından öldürüleceğine işarettir."[346] İbnü'l-Esîr'de de İbn Hişâm'ın rivâyetine benzer bir anlatım vardır. İlaveten Hz. Peygamber'in ashabına "Eğer sizler de uygun görürseniz Medine'de kalalım, onların dışarda kalması hayırlarına olmaz, üzerimize gelecek

---

[345] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/62.
[346] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 2/34; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/314.

olurlarsa da onlarla savaşırız." demiştir. Sahabe'nin bir kısmı şehirde kalmayı savunurken, Bedir'e katılamayan gençler ve Hz. Hamza meydan savaşı istemişlerdir. Hz. Peygamber savaş için hazırlıklarını tamamlamış ve silahını kuşanmış olarak çıkmıştı. Bu arada sahabeden meydan savaşı isteyenler 'biz Resulullah'ı fazla zorladık, hoşuna gitmediği bir şeyi yapmaya zorladık' diye düşünerek ondan özür dileyip istediğini yapmasını söylediler ancak Allah Resûlü "Hiçbir peygambere zırhını giydikten sonra savaşmadan çıkarmak yaraşmaz" buyurmuşlardır.[347]

Rivâyetleri bir değerlendirmemiz gerekirse;

–Hz. Peygamber savaş öncesi bir rüya görmüş ve bu rüyasını yorumlayarak sahabenin fikrini sormuştur.

–Hz. Peygamber güçlü zırhı, Medine olarak yorumlamış ve savunma savaşı yapmayı uygun görmüştür.

–Kılıcının hasar almasını kendisine gelecek bir zarar, başka bir anlatımda Ehl-i Beyt'imden birisinin öldürülmesi

–Kesilen sığırları; ashabından bazılarının öldürülmesi ile

–Kendisinin peşine düştüğü koç ise, müşrik ordusunun elebaşlarından birisi olarak yorumlamıştır.

Özellikle Bedir Savaşına katılamayan gençler ve Hz. Hamza, Sa'd b. Ubâde (öl. 14/635), Nu'man b. Mâlik (öl. 3/625),[348] Evs ve Hazreç'ten bir grup savunma savaşı yaparlarsa düşmanın cesaretleneceğini, kendilerinin korktuklarını sanacaklarını söylediler. Hz. Peygamber gördüğü rüyaya rağmen ashabının çoğunluğunun fikrine uyarak meydan savaşı yapmaya karar verdi. Peygamber Efendimiz bir rüya görmüştü, rüyayı da yorumlamıştı ancak istişareden çıkan sonuca göre hareket ettiği görülmektedir.

---

347 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/40-41; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fünûni'l-megâzî ve'ş-şemâʾil ve's-siyer*, 2/8-9.

348 Ebu'l-Hasan Alî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî maʿfireti's-sahâbe* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 5/321.

2.3. Ninova Savaşı

Kisra Hüsrev'in oğlu Perviz (öl. 628), Behram ile mücadele esnasında Rum iline gitmiş ve Bizans Hükümdarı Morik ile anlaşarak onun desteğini almıştı. Onun desteği sayesinde Behram'ı ortadan kaldırmıştı. Bu esnada Rumlar, Morik'i tahtından indirdiler ve bir oğlu hariç bütün varislerini öldürdüler. O oğlu da kaçarak Kisra Perviz'in huzuruna gelmişti. Perviz, Rumların Morik'e yaptıklarını kabullenmedi ve üç değerli komutanını Rumlar üzerine gönderdi. Remizyan, Suriye Bölgesine, batı bölgesinin Fazusban'ı Şahin'i Mısır bölgesine, Şehribaraz rütbesindeki üçüncü komutanı Fürrehan'ı da Konstantiniyye üzerine göndermişti. Bu üç komutan da gittikleri bölgeleri yakıp yıktılar. Rumlar Morik'in yerine geçirdikleri Kofa'yı da öldürerek yerine Herakleious'u (d.575-öl.641) tahta çıkarmışlardı. Herakleious, Farslıların Rum memleketlerine yaptıklarını görünce Allah'a memleketini Farslılardan kurtarması için dua etmişti. Rüyasında üzerinde güzel bir elbise bulunan iri cüsseli, yüksek rütbeli bir adamın yanında oturduğunu gördü. Başka bir adam içeriye girerek iri cüsseli adamı aşağıya atmış ve Herakl'a "Şişman adamı sana teslim ettim." demiştir. Herakl uykusundan uyandığında rüyasını kimseye anlatmadı. İkinci defa rüyasında, iri cüsseli adamı yüksek bir yerde oturmuş vaziyetteyken, ikinci adam elinde uzun bir zincir ile gelerek şişman adamın boynuna atmış ve Herakl'a onu yakalama imkânı vermiş; "Ben sana Kisra'yı ölü olarak teslim ediyorum, Kisra ile savaş ona galip geleceksin" dedi. Herakl bu rüyayı tekrar görünce durumu bilge kişilere açmıştır. Onlar da zafer kazanacağını, Kisra'nın üzerine yürümesi gerektiğini söylemişlerdir.[349]

Müşrikler, Hz. Peygamber'in ashabı ile karşılaştıkları za-

[349] Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/175-182; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/431; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 2/318-319.

man "Siz kitap ehlisiniz, Hıristiyanlar da, biz ümmiyiz, İranlı kardeşlerimiz de, bizim İranlı kardeşlerimiz sizin ehli kitap kardeşlerinize galip geldiler. Bizimle savaşırsanız mutlaka size galip geliriz." demişlerdi.[350] "Rumlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler. Eninde sonunda Allah'ın dediği olur. O gün müminler Allah'ın yardımı sebebiyle sevinecekler. O dilediğini muzaffer kılar. O çok güçlüdür, engin merhamet sahibidir."[351] Ayetleri nazil oldu.[352] Bu ayetlere inanan Hz. Ebû Bekir "Allah sizin gözlerinizi aydınlatmayacak, Peygamberimiz haber verdi. Vallahi Rumlar bıd'ı sinin icinde Farisilere karşı mutlak galip gelecekler." Buna karşı Übey b. Halef (öl. 3/625) "yalan söylüyorsun, haydi aramızda bir müddet tayin et seninle bahse girelim" dedi bunun üzerine on deve ve üç yıl süre ile bahse girdiler.. Ebû Bekir durumu Resûlullah'a bildirdi. O da; " 'bıd'ı', üç ile dokuz arasıdır. Miktarı arttır ve süreyi uzat" buyurdu, bunun uzerine Ebû Bekir çıktı yolda Übey'e rast gelince o, "galiba pişman oldun" dedi; Hz. Ebû Bekir "Hayır, miktarı yüz deve, süreyi dokuz yıl yapalım" dedi.[353] Tirmizî'nin Süneninde "Tefsir" kitabında Rum Suresini Tefsiri Babında konu ile ilgili hadisler nakledilmiştir.

Bizans'ın kazandığı bu zafer sonrasında Hz. Ebû Bekir, Übey b. Halef ile girmiş olduğu iddianın gereği olarak yüz deveyi

---

350 Muhammed İlyas Abdurrahman Fâlûze Ebu İbrahim, *el-Mevsûatü fî sahîhi's-sîreti'n-nebeviyye* (Mekke: Matâbiu's-Safâ, 1423), 434.

351 Rum, 30/2-5.

352 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Tefsîr", 31 (3194).

353 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/184-185; eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 2/426-427; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/475; Cevat Ali, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm* (Beyrut: Dârü's-Sâkî, 2001), 7/176-177; Muhammed b. Muhammed b. Süveylim Ebû Şühbe, *es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne* (Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1427), 1/389-390.

Übey'in varislerinden almış ve Hz. Peygamber'e getirmiştir. Peygamber Efendimiz "bunu tasadduk et" buyurmuştur.[354]

Herakleious önce Avarlar ile bir antlaşma yaparak bir tehlikeyi bertaraf etmiş, sonarasında Paskalya Bayramının ikinci gününde kilisenin finansal desteği ile ve dini bir törenle Sasaniler'e karşı harekete geçmiştir. Sasaniler'e karşı 622 yılında büyük bir başarı elde etmiş ve Sasaniler'in elinde bulunan ve Zerdüşt'ün Gence şehrinde bulunan Ateşgedesi'ni tahrip etmiştir.[355]

Hakkında ayet inmiş bu mücadele ilgili de rüya motifi kullanılmıştır. Herakleious'un rüyasında aldığı ilahî bir emirle hareket ettiği söylenmiştir. Kur'an'ın bir mucizesi vuku bulduğu için Müslümanlar bu savaşa da önem vermişerlerdir. Ehl-i kitabın Allah tarafından desteklendiğini ortaya koymak için bu tarz anlatımlar yayılmıştır.

2.4. Hudeybiye Antlaşması

İbn Hişâm, Hudeybiye Antlaşması'nı anlatırken Resûlullahın ashabının fethin olacağından hiç şüphe etmedikleri halde çıkmış olduklarını bunun da sebebinin Hz. Peygamber'in gördüğü bir rüyadan dolayı olduğunu belirtir. Yapılan barış antlaşmasının şartları özellikle de Süheyl b. Amr (öl. 18/639) ile antlaşma yazıldıktan sonra Süheyl'in oğlu Ebû Cendel (öl. 18/639) ayağına pranga vurulmuş olarak getirilmişti. Ebû Cendel koşarak Müslümanların tarafına geçmişti. Süheyl oğlunun Müslümanların tarafına geçtiğini görünce ona doğru kalkmış ve ona tokat atmıştır. Daha sonra yakasından tutarak "Ya Muhammed, bizimle sizin aranızda bu adamın gelmesinden önce hüküm tamamlanmıştır." Peygamber Efendimiz de "Doğru söyledin." demiştir. Süheyl oğlunun yakasından çekerek Kureyş tarafına

354 eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 2/427.

355 Muhittin Çeken, "VII. Yüzyılda Bizans-Sasani Hâkimiyet Mücadelesi Arasında Kalan Mukaddes Bir Şehir: KUDÜS", *Yeni Fikir Dergisi* 11/22 (2019), 64-65.

götürürken Ebû Cendel yüksek sesle Müslümanlardan yardım istemiştir. Buna şahit olan Müslümanların sıkıntıları artmış ama ne yapacaklarını bilememişlerdir. Hz. Peygamber, Ebû Cendel'e sabretmesini, Allah'ın o ve onun gibi zayıf kişilere bir kapı açacağını söylemiştir.[356]

Fetih Suresi 27. ayetinde; "Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi."[357] Gerçekten de Hudeybiye antlaşması Müslümanlar için bir zafer olmuştur. İki yıl gibi bir sürede Müslümanlar sayılarını kat ve kat arttırmıştır. Peygamber Efendimiz Hudeybiye'ye bin dörtyüz kişi ile çıkmış iken iki yıl sonra Mekke'nin fethine on bin kişi ile gitmiştir.[358]

2.5. Sakif Kuşatması Esnasında Hz. Peygamber'in Rüyası

Peygamber Efendimiz, Sakif Kuşatması esnasında bir rüya görmüştü. Bu rüyasını Hz. Ebû Bekir'e anlatmıştır. Peygamberimiz rüyasında, kendisine içi kaymak dolu bir kadehin verildiğini, bir horozun onu gagalayarak döktüğünü söylemiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamberin bu rüyasını şu şekilde te'vil etmiştir. "Bugün onlardan istediğimizi alacağımızı zannetmiyorum." Peygamber efendimiz de Hz. Ebû Bekir ile aynı fikirde olduğunu söylemiştir.[359]

Bu kuşatma esnasında kale duvarı çok kalın olduğu için aşılamıyordu. Kuşatma da yirmi günden fazla sürmüştü. Taifliler

---

356 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/318.

357 Fetih, 48/27.

358 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/322.

359 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/484; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 3/84-85; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*, 7/263; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 4/401; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 4/123.

de teslim olmadılar. Hz. Peygamber bir netice alınamayınca kuşatmayı kaldırmaya karar verdi. Rivâyete baktığımız zaman Hz. Peygamber gördüğü rüyayı Hz. Ebû Bekir'e yorumlatmıştır. Allah Resulü kendisi de bu rüyanın yorumunu bilmektedir. Ancak bu net bir işaretten daha ziyade tabir edilmesi gereken bir rüyadır. Hz. Peygamber kendisi de gördüğü rüyadan bir sonuç çıkarmıştır ancak durumun daha netleşmesi için Hz. Ebû Bekir'e de yorumlatmıştır.

2.6. Hz. Peygamber'in Müseylemetü'l-Kezzab ve Esvedü'l-Ansî İle Alakalı Rüyası

Hz. Peygamber bir gün insanlara hutbe okurken, kadir gecesinde gördüğü bir rüyadan bahsetmiştir. Rüyasında iki kolunda altından iki bilezik olduğunu, onlardan hoşlanmadığını, onlara üfleyince de uçup gittiklerini görmüştür. Ashabına bunları iki yalancı kişi ile tevil ettiğini, birincisinin Yemen sahibi ikincisini Yemâme sahibi olarak yorumladığını söylemiştir.[360] Onlardan ümmetine bir şey gelmeyeceğini de eklemiştir.[361] Süheylî ilaveten Ebû Hüreyre'den, "Peygamber olduğunu iddia eden otuz tane sahtekâr çıkmadıkça kıyamet kopmayacaktır" hadisini de eklemiştir.[362]

Ebû Hüreyre: "Resûlullah buyurdular ki: "Biz öne geçen sonuncularız. Ben uyurken bana arzın hazineleri getirildi. Elime altından iki bilezik kondu. Bunlar benim nazarımda büyüdüler ve beni kederlendirdiler. Bana: "Bunlara üfle" diye vahyedildi. Ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, çıkacak olan

---

[360] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/599; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 3/186; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 4/18; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 4/236; İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 2/47.

[361] İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîne*, 2/576; et-Taberânî, *el-Muʿcemü'l-kebîr*, 12/439; Tüveycirî, *Kitâbu'r- rüyâ*, 123.

[362] Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*, 7/498.

ve aralarında bulunduğum iki yalancı olarak te'vil ettim: Birisi San 'a'nın lideri, diğeri de Yemâme'nin lideridir."[363] Bu hadis Tirmizi'de sahih hasen garip olarak nitelenmiştir.

Burada dikkat çekilmesi gereken nokta; Hz. Peygamber'in gördüğü bir rüya, tabir eden kendisi olmasına rağmen içerik gayet sade, ne bir isim, ne bir tarih var, genelde rüya motifi kullanılan rivâyetlerde olaylar gerçeklere uygun olarak dizayn edildiği için çok detaylı olmaktadır.

2.7. Kadisiye Savaşı

Sasani ordusunun başkumandanı Rüstem, astrolojiye ilgisi olan, yıldız falına bakıp ondan manalar çıkaran birisiydi. Kisra Yezdicerd kendisine Müslümanlarla savaşması yönünde bir mektup gönderdi. Rüstem savaş işinin aceleye getirilmemesi gerektiğine inanıyordu. O, gece rüyasında gökten bir meleğin indiğini gördü. Bu Melek askerlerin arasına dalmış, silahları mühürlemiş[364] ve Farslıların elindeki bütün silahları toplamıştı. Daha sonra bu silahları Resulullah'a vermiş o da onları alıp Hz. Ömer'e vermişti.[365]

Kadisiye zaferi[366] Müslümanlar için büyük bir başarıdır. Müslümanlar savaş alanında net bir galibiyet almışlar ve Sasani ordusunu bozguna uğratıp, başkumandanını da öldürmüşlerdi. İslam'ın bölge halkı tarafından kabul görmesi, kendi komutanlarının gördüğü bir rüya ile motifleştirilmiş, herşeyin Tanrı tarafından belirlendiğini, bunu kendi komutanlarının da

363 Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Rüya", 4 (2274); İbn Mâce, *Sünen*, "Kitabü Ta'birü'r-Rüya", 10 (3922); Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rüya", 10 (2292).

364 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 3/505,509; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 5/170.

365 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/295; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 7/45.

366 Hayrettin Yücesoy, "Kādisiye Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

kabul ettiğini anlatmanın en uygun yolu bu tarz anlatımların yaygınlaşması ile mümkündür.

2.8. Fesâ ve Darabcird'in Fethi

Sâriye b. Züneym b. Abdillah ed-Düelî (öl.650-651)[367], Fesâ ve Darabcird'e doğru yola çıkmış ve yakın bir yerde karargâh kurarak muhasarayı başlatmıştı. İran kürtleri de düşman ordusuna katılmış ve İran'ın her tarafından düşmana takviye birlikler gelmeye başlamıştı. Hz. Ömer savaştan bir gece önce rüyasında öğle vakti Müslüman askerlerin İranlılar'la savaşa tutuşmuş olduğunu görmüştü. Ertesi gün Müslümanları topluca namaza çağırmış ve rüyasında gördüğü saati bekleyerek bir hutbe irad etmek üzere minbere çıkmıştı. Savaş alanında ise Sariye b. Züneym (öl. 30/650-51) yanındakilerle birlikte kuşatılabileceği bir ovada toplanmışlardı. Yakınlarında bi dağın eteklerine sığınıp savaşa devam ederlerse tek cepheden savaşılabilirdi. Minberde bu iki ordunun karşılaştığını gördüm onların halini size anlatayım dediği sırada "Ey Sariye! Cebel, cebel" diye seslenmiş ve hutbesine devam etmişti. "Allah'ın nice askerleri vardır ki Yüce Allah onlara yapılan çağrıyı ulaştırsın." Sariye ve yanındakiler Hz. Ömer'in sesini duymuşlar ve ona göre savaş pozisyonu almışlar ve sonuçta Müslümanlar galip gelmişti. Sariye savaştan sonra durumu haber vermek için bir haberciyi Hz. Ömer'e göndermişti. Haberci Medine'ye geldiği zaman şehir halkı savaş esnasında ses duyup duymadıklarını sormuşlar, adam da "evet duyduk, Ey! Sariye! Dağın eteğine, dağın eteğine!" diye bir ses işittik demişti.[368]

---

367 Adem Apak, "Sâriye b. Züneym", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/158.

368 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 4/326; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 7/147-148.

2.9. Kıbrıs'ın Fethinin Müjdelenmesi

Enes b. Mâlik'den gelen bir hadiste; Resûlullah, teyzem Ümmü Haram bnt. Milhân'ın[369] (öl. 28/648) evine girerdi, o kendisine yemek yedirirdi. O sırada Ümmü Haram, Ubâde b. Sâmit'in (34/654) nikâhı altındaydı. Yine bir gün Rasûlullah, Ümmü Harâm'ın ziyaretine geldi. Teyzem ona yemek ikram etti ve Rasûlullah'ın başını tarayıp temizledi. Hz. Peygamber bir miktar uyuduktan sonra gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram "Yâ Resulullah niçin güldünüz?" diye sormuştu. Hz. Peygamber "Rüyamda ümmetimden bir kısım insanların, engin deniz üstünde padişahların tahtlara kurulduğu gibi gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine giderken gösterildi. Ona gülüyorum." buyurdu. Ümmü Haram "Yâ Resulullah, benim de o deniz gazilerinden biri olmak içi dua buyurun" dedi. Hz. Peygamber bunun üzerine dua etti. Resulullah başına yastığa koyarak bir süre daha uyudu ve gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram "Yâ Resulullah niçin gülüyorsun?" diye sorduğunda Hz. Peygamber "Bu defa da ümmetimden bir kısmının, kara üzerinde, debdebeli bir şekilde gazaya gittikleri gösterildi." buyurdu. Ümmü Haram kendisinin de onlardan olması için Hz. Peygamberden dua etmesini isteyince Peygamber Efendimiz; "Sen öncekilerdensin, sonrakilerden değilsin." demiştir.[370]

Ümmü Haram, Hz. Osman'ın izin vermesi ile Muaviye'nin düzenlediği Kıbrıs Seferine katılmıştır. Adaya ilk ayak basanlar-

---

369 Ümmü Haram bnt. Milhan b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündüb b. Âmir el-Ensâriyye. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Beyrrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 8/319-320; M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Harâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/321-322.

370 Buhârî, *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*, "Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer", 3 (1240), 3 (2788); Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "el-İmare", 49/160 (1912).

dan olup atının ürkmesi ile düşerek şehit düşmüştür.[371] Ümmü Haram el-Ensariyye'nin kabri Kıbrıs'tadır.[372] Halîfe b. Hayyât bu olayı h. 28 yılı içinde zikretmektedir. Miladî takvime çevirdiğimiz zaman 648'e tekabül etmektedir.[373] Belâzurî'nin "Sâlih Kadın Türbesi" diye meşhur olduğunu haber verdiği onun bu kabri etrafında sonradan inşa edilen türbe ve külliye, bugün Kıbrıs'ın Rum kesiminde Larnaka şehrinin güneyindeki Tuz Gölü'nün yakınında yer almakta ve "Hala Sultan Tekkesi" adıyla bilinmekte ve ziyaret edilmektedir.[374]

Hz. Peygamber gördüğü bir rüya üzerine deniz seferini müjdelemiştir. Fethin yapılacağı Kıbrıs'ın ismi geçmemektedir. Sadece Ümmü Haram'ın bu sefere katılacağını söylemiştir. Genel olarak Hz. Peygamber'den sahih olarak gelen hadislerde içerik gayet sade ve detay olmadığı görülmektedir.

Azimli bu rivâyeti; "Hz. Peygamber'in ileri görüşlü biri olarak ve toplumuna moral aşılama ve azmini kamçılama çabası içinde verdiği bazı moral destekleri vardır. Ancak bu tip teşvik amaçlı söylenmiş sözler gelecekten haber verme noktasına kadar sürüklenmiş ve bağlamından koparılmıştır." şeklinde değerlendirmiştir.[375]

---

371 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/469-470; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 6/248-249, 7/172; Hüseyin Algül, "Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Mânevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987), 37-42; Maulvi Mohammad Inayat Ahmad, *The Authenticated Miracles of Mohammad* (New Delhi: Award Publishing House, ts.), 22.

372 Ahmed b. Yahya b Câbir b. Dâvud Belâzurî, *Futuhul Buldan* (Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1988), 154; Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. İshâk İbn Mende, *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-maʿrife* (Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve Şuûni'l-İslâmiyye, ts.), 2/558; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 5/288; Zehebî, *Târîh*, 3/317.

373 Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât*, 160.

374 M. Baha Tanman, "Hala Sultan Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/225-227; Ali Aksu, "Emeviler ve Abbasiler Döneminde Kıbrıs", *Tarihte Kıbrıs I* (İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2017), 82.

375 Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak -3 Hz.Osman* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 42-43.

3. İSLAM DİNİNE GİRME İLE İLGİLİ RÜYALAR

3.1. Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam

Hz. Osman ve Talha b. Ubeydullah, Zübeyir b. Avvam'ın arkasından Hz. Pegyamber'in yanına gelmişlerdir. Resûlullah kendilerine İslam'ı arzetmiş ve onlara Kur'an okumuştu. Resûlullah İslam'ın kurallarını bildirdi, Allah'ın kendilerine vereceği ihsanları anlattı. Bunun üzerine, hepsi birlikte iman ettik dediler. Hz. Osman: "Yâ Rasûlallah! Maân ile Zerkâ arasında bir yerde idik. Uyku ile uyanıklık arasında iken; 'Ey uyuyanlar! Uykudan kalkınız! Mekke'den Ahmed çıktı.' diye seslendi. Mekke'ye girince de seni işittik."[376]

Halifeliği döneminde İslam tarihinde ilk gruplaşmanın başlaması ve evinde şehit edilen Hz. Osman'ın İslam'a girişi ile ilgili olarak nakledilen rivâyette; Hz. Osman'ın gruptan söz alarak uyku ile uyanıklık arasında kendilerine seslenildiğinin dile getirilmesi dikkat çekicidir. İslam'a girişlerinde ilahî bir mesaj ve çağrı söz konusu olduğuna vurgu yapılmıştır. Ancak Hz. Osman'ın rivâyette geçen olaydan önce Müslüman olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Rüya motifinin kullanıldığı rivâyetlerde genelde raşit halifeler üç olarak yansıtılmaya çalışılmış, Hz. Ali'den pek bahsedilmemiştir. Bahsedilen rivâyette de ip kopmuş tekrar ulanmış gibi bir tasvir kullanılmıştır. Daha önceki başlıklarda rivâyete yer verilmişti.

Bu rivâyet incelendiği zaman diğer kaynaklarda "rüya" unsurundan bahsedilmemektedir. Çoğunluğun görüşü; Osman b. Affân, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdurrahman b. Avf, Hz. Ebû Bekir'in vesilesiyle Hz. Peygamber'in yanına gelerek İslam'ı kabul etmişlerdir.[377]

---

376 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/40.

377 İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 140; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/317; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, 5/77; İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 18/348; İsmail b. Ali b. Mahmud Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer* (Matbaatü'l-Hüseyniyeti'l-Mısriyye, ts.), 1/116; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/39.

3.2. Amr b. Mürre el-Cühenî

Amr b. Mürre, cahiliye döneminde bir grup arkadaşı ile beraber haccetmek için yola çıktıklarını, Mekke'de iken bir rüya gördüğünü, bu rüyasında Kâbe'den yayılan bir nurun Yesrib Dağı ile Cüheyne Kabilesinin Eş'ar Dağını aydınlattığını, bu nurun içinden "Karanlıklar giderildi, aydınlıklar saçıldı, Peygamberlerin sonuncusu gönderildi" diye bir ses işittiğini, sonrasında başka bir ışığın önünü aydınlattığını, Hire ve Medâin'in beyaz saraylarını gördüğünü, bu nurun içinden de "İslâm ortaya çıktı, putlar kırıldı, sıla-i rahim sağlandı." Şeklinde bir ses duyduğunu ve dehşet içinde uyandığını söylemiştir. Arkadaşlarına yakında Kureyş içinde önemli bir olay olacak demiştir. Beldesine vardığı zaman "Ahmed" adında birinin peygamber olarak gönderilmiş olduğu haberini aldığını ve derhal Allah Resulü'nün yanına gelerek rüyasını anlattığını ve Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra da Hz. Peygamberin elçisi olarak kavmini İslam'a davet etmiştir.[378] Bu rivâyet İbn Kesîr'den başka bir kaynakta geçmemektedir.

Bu rivâyetti tahlil edecek olursak;

–Amr b. Mürre rüyasında etrafı kaplayan bir nur görmüştür.

–Bu nurun içinden islamın temel kuralları ve "Hatemü'l-Enbiya"nın gönderildiği şeklinde bir ses duyulmuştur.

–Hire ve Medâin saraylarının göründüğü dile getirilmiştir.

–Amr korkarak dehşet içinde uyanmıştır.

–Memleketine döndüğü zaman "Ahmed" isminde bir peygamberin gönderildiğini haber almıştır.

–Hemen Allah Resulü'nün yanına gelerek Müslüman olduğu ve kavmini de Allah Resûlünün Elçisi olarak İslam'a davet ettiği söylenmektedir.

---

[378] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/390; Ebu'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmet b. Ali b. Abdülkadir Makrîzî, *İmtâü'l-esmâ Bimâ li'n-Nebî mine'l-ahval ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 4/10.

İslam öncesi dönemlerde pek çok menkıbede "beyaz ışık" motifi rüya ile beraber kullanılmıştır. İslâmî dönem ile birlikte bu motif "nur" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yüzeysel olarak bu rivâyeti okuyan birisinin aklına doğrudan Hz. Peygamber'in annesi Amine'nin görmüş olduğu rüya akla gelir. Orada bu nur "Busra'dan başlayarak Şam Saraylarını aydınlatan bir nur"[379] olarak geçmektedir. İlk islam fetihlerine baktığımız zaman Şuriye bölgesinde Busra'nın fethi ile başlayan harekât Şam'ın merkezi Dımaşk'in fethi ile sonuçlanmıştır. Yine aynı şekilde Irak bölgesinde de Mezar, Velece ve Hire'nin fethiyle devam eden harekât Sasaniler'in başkenti Medâin'in fethi ile tamamlanmıştır. Amr b. Mürre bireysel olarak bir rüya görmüş ve Hz. Muhammed'in de peygamber olarak ortaya çıktığını duyunca rüyasını buna yorumlayarak Müslüman olmuştur. Rivâyetin detaylarındaki, nur, nurun içinden gelen ses, Hire ve Medâin saraylarının görünmesi gibi detaylar sonuçtan[380] sonra dâhil edilmiş olma ihtimali gözardı edilmemelidir. Bu tarz rivâyetleri değerlendirirken amacamız tenkit etmek değil bilakis dönemin şartları gözönüne alındığı zaman günümüzde basın, medya, kamuoyu ne ise o dönemde de bu rivâyetler bu misyonu yürütmekteydi. Önemli olan sadece kılıçla bölgeyi fethetmek değil aynı zamanda bölge insanının İslam dinini benimsemelerini, bölgelerinin fethinin İlahî irade doğrultusunda olduğunu kabul etmeleri için bu motiflerin kullanılması gerekliydi. Bunun için de en uygun unsur "rüya motifi"dir.

3.3. Hâlid b. Saîd b. As'ın Rüyası

Hâlid b. Sa'îd (öl. 14/635), Hz. Peygamber, risalet ile görevlendirilmeden önce bir rüya görmüştü. Gördüğü rüyaya göre,

---

[379] Amine'nin rüyasının ayrıntılı tahlili için bkz. Öztürk, "Rüya Motifinin Siyer Yazıcılığındaki Yeri", 141-147.

[380] Sonuç'tan kasdedilen, Ecnadeyn Savaşı (634), Fihl Savaşı (635), Yermük Savaşı (636) Nihavent Savaşı (642) bölgenin fethedilmiş olmasıdır.

Mekke'yi siyah bir bulut kaplamış ve hiçbir yer görünmüyordu. Sonrasında sabahyıldızının ışığı gibi bir ışığın Zemzem kuyusundan çıkmış, yükseldikçe güçlenmiş ve her yer çok net bir şekilde görünmeye başlamıştı. Işığın içinden " Sübhâneh, Süphâneh… Şeytan, Ezruh ile Ekame arasındaki kum tepeciğinde helak oldu. Bu ümmet mutlu oldu. Ümmîlerin peygamberi geldi. Yazılan müddet sona erdi. Bu köy onu tekzib etti. İki kez azab görecek. Üçüncüsünde tövbe edecek. İkisi doğuda birisi batıda olmak üzere üç şey kaldı." diye bir ses işitmişti. Bu rüyasını kardeşi Amr b. Sa'îd'e anlatmış o da ışığın zemzem kuyusundan çıkmasından dolayı bu işin Benî Abdülmuttalib'te olacağı yorumunda bulunmuştur.[381]

Hâlid b. Saîd b. As rüyasında kendisini bir ateşin kenarında durduğunu, babasının sanki kendisini ateşe attığını, Allah Resûlü'nün düşmesin diye kendisini tuttuğunu gördü. Bunun üzerine korkup uykusundan uyandı ve rüyasının hak olduğunu düşündü. Rüyasını Hz. Ebû Bekir'e anlattı. Hz. Ebû Bekir ona Allah Resûlü'ne tabi olmasını böylece İslam'a gireceğini ve ateşe düşmesine engel olan şeyin İslam olduğunu ancak babasının oraya düşeceğini yani Müslüman olmayacağı şeklinde yorumladı. Hâlid, Ecyad'da Hz. Peygamber ile buluşup İslam dinine girmiştir.[382] Babası kendisine baskı yapmış hatta hapse atmış, sopa ile dövmüş aç ve susuz bırakmıştır. Hâlid hiçbir şekilde İslam dininden çıkmayacağını beyan ederek bir fırsatını bulup kaçmış ve Habeşistan'a hicret eden ikinci gruptan olmuştur.[383] Hâlid b. Saîd ilk Müslümanlardan birisidir. Onun beşinci Müslüman olan kişi olduğu da söylenir.[384]

---

381 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/139-140.

382 Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, 3/301 (5148).

383 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 4/88-89; Benzer anlatımlar için bkz. Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/428; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/44.

384 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/429.

Hâlid b. Saîd ile ilgili olarak anlatılan başka bir rivâyet ise şu şekildedir; Hâlid rüyasında Zemzem'den çıkan bir ateş görmüştür. Bu ateş iki ufku kaplamıştır. Sonra bir adamın "Lât ve Uzzâ helak oldular" demiştir. Bu rüyadan sonra Hâlid, Hz. Peygamber'in yanına gelmiş ve rüyasını ona anlatarak Müslüman olmuştur.[385]

Hâlid b. Saîd islama ilk giren sahabîlerdedir. Babası onu yakalayarak İslam'dan vazgeçirmek için feci şekilde dövmüş, güneş altında günlerce bekleterek susuz bırakmış, kardeşlerinin kendisiyle konuşmasını yasaklamıştı. Yaptğı herşeye rağmen Hâlid dininden dönmeyince onu evinden kovmuştu. Besmele'yi ilk yazan kişi olduğu söylenir. Habeşistan'a hicret edene kadar vahiy kâtipliği de yapmıştır.[386] Hz. Peygamber'in her zaman yanında olmuş ve cihat faaliyetlerine katılmış bir sahabînin hayatı hakkında da bir menkıbe silsilesi oluşması kaçınılmazdır. Ancak rivâyetlerin içeriğinde farklılıklar olması rüya görmediği anlamına gelmez. Belki bir rüya görmüş, gördüğü rayayı da Hz. Ebû Bekir'e yorumlatmış o da onun Hz. Peygamber'e tabi olması yönünde tavsiye de bulunmuştur. Zemzem'den beyaz bir nurun çıkması, bu nurun içinden sesler gelmesi, bu seslerde rivâyetlerin birinde şeytanın, diğerinde putların hedef alınması sonradan dâhil olmuş unsurlar olabilir. Hâlid b. Saîd'in hayat hikâyesi okunduğu zaman aklıselim bir kişiliğe sahip olduğu, doğru ile yanlışı çok rahat ayırabilecek bir zekâsının olduğu açıktır. Kanaatimizce Hz. Peygamber'in davetini duyduğu zaman onun davasının doğru yol olduğunu anlamıştır. Müşriklerin pek çoğunun Hz. Peygamber'in davasının gerçekliğini bilmelerine rağmen bazen gurur, bazen arkadaşlarının alay etmelerinden çekinmeleri, bazen de dünyevi kaygı yani ticaretlerinin bozulacağı endişesi ile iman etmedikleri malumdur.

---

385 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/429.

386 M. Yaşar Kandemir, "Hâlid b. Saîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/287-288.

3.4. Hâlid b. Velid'in Rüyası

Hâlid b. Velid'in (öl. 21/642) de Müslüman olmasında gördüğü bir rüyanın etkisi olduğu ifade edilir. O, rüyasında kendisini dar, kurak bir memleketten, yeşillik ve geniş bir memlekete gittiğini görmüştü. Bu rüyasını Hz. Ebû Bekir'e anlatınca o da "görmüş olduğun darlık şirktir." demişti. Bunun üzerine Hâlid b. Velid Hz. Peygamber'in yanına gitmek için yol arkadaşı aramaya başlamış ve Osman b. Talha'yı (öl. 42/662) bulmuştu. el-Hede denilen mevkiye geldikleri zaman Amr b. Âs (öl. 43/664) ile karşılaştılar. Merhabalaştıktan sonra sohbet etmişler ve onun da niyetinin Hz. Peygamber'e giderek Müslüman olmak olduğunu öğrendiler ve hicretin sekizinci yılı Safer ayında Medine'ye varıp Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman oldular.[387]

İbn Hişâm'da da Amr b. Âs, Hâlid b. Velid ve Osman b. Talha'nın birlikte Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak Müslüman oldukları anlatılmaktadır ancak Hâlid'in rüyasından bahsedilmemektedir.[388]

Hâlid b. Velid de çok zeki ve kabiliyetli bir kişidir. Hak ile batılı ayırt edebilecek bir yapıya sahiptir. Hudeybiye'den itibaren Hz. Peygamber'i koruma altında olduğunu, davasının hak olduğu fikri zihninde uyanmaya başlamıştı. Hudeybiye'den sonra Hz. Peygamber ile beraber umreye gelen kardeşi Velid b. Velid'in mektubunu alıp Hz. Peygamber'in kendisi hakkında olumlu düşündüğünü de öğrenmişti.[389] Hâlid b. Velid bu düşünceler içindeyken bir rüya görmüştü. Zihin düşünmeye başladığı andan itibaren bilinçaltı devreye girer ve görülen rüyalar bu düşünceler etrafında olur. Hâlid b. Velid'in zihninde Hz. Peygamber ve İslam hakkında pozitif yönde bir bakış açısı gelişince bu doğrultuda rüya görmesi doğaldır.

---

387 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 5/27; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 4/272; Zehebî, *Târîh*, 2/475.

388 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/276.

389 Zehebî, *Târîh*, 2/474.

Hâlid b. Velid gibi kişiler toplum içinde önemli bir konumu ve mevkisi olan şahıslardır. Bu gibi kahramanların hakkında muhakkak bir menkıbe zinciri oluşur. Bunun için en uygun yol rüya motifidir. Bu tarz rivâyetlerin toplumsal algı üzerinde önemli bir etkisi vardır. Günümüzün basın-medyası olarak değerlendirilebilir.

3.5. Zürâre b. Kays

Yemen'den 200 kişilik bir grup Hz. Peygamber'e gelmiş ve Müslüman olmuşlardı. Onlardan Ebû Zürâre yolda gelirken gördüğü bir rüyayı Hz. Peygamber'e anlatmıştı. Rüyasında Yemen'de bıraktığı dişi bir merkebin yanakları ak benekli siyah bir oğlak doğurduğunu görmüştü. Peygamber Efendimiz, Mısırlı hamile bir cariyesini geride bırakıp bırakmadığını sordu. O da hamile bir cariyesini evinde bıraktığını belirtti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, "O cariye bir erkek çocuk doğuracak, o senin oğlundur." deyince, Zürâre "Öyleyse yanaklarına beyaz karışmış siyah renk ne anlama geliyor?" diye sormuştur. Allah Resûlü, "Bana yaklaş." dedikten sonra "Senin gizlediğin bir alaca hastalığın var mı?" Zürâre "Evet, seni hak ile gönderene yemin olsun ki senden başka bunu bilen ve buna vakıf olan hiçbir kimse olmadı." demiştir. Zürâre rüyasının devamında Numan b. Münzir'i[390] (öl. 602) iki küpeyi, pazuya ve bileğe takılan iki bileziği takmış halde gördüğünü söylemiştir. Hz. Peygamber "Bu Arapların iktidarıdır ki en güzel kılığa ve en parlak dönemine geri döndü." demiştir. Zürâre rüyasının devamında yerden saçı ağarmış bir kadının çıktığını, bir ateşin yerden çıkıp kendisiyle oğlu Amr arasında engel oluşturduğunu, ateşin "Alev, alev insanlardan bazısı gören, bazısı kördür. Bana yiyecek verin ailenizi ve

---

[390] Nu'man b. Münzir, Lahmîler'in en önemli krallarından birisi olup kendisne karşı çıkan Arap kabileleri kontrol altına alarak Hîre'de hâkimiyet kurmuştur.

malınızı yiyeyim." dediğini anlatmıştır. Hz. Peygamber, bunun ahir zamanda olacak bir fitne olduğunu söylemiştir. Zürâre fitne nedir diye sorduğu zaman Peygamber Efendimiz insanların liderlerini öldüreceklerini, bir birlerine düşeceklerini, o gün kötü kimsenin kendisini iyi bir insan zannedeceğini, müminin kanının mümin için su içmekten daha tatlı olacağını, Amr'ın Zürâreden önce ölürse Zürâre'nin fitneye yetişeceğini, Zürâre erken ölecek olursa Amr'ın fitneye yetişeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Zürâre, Peygamber Efendimize kedisinin fitneye yetişmemesi için dua etmesini istemiş ve Peygamber Efendimiz de dua etmiştir. Zürâre oğlundan önce ölmüştür.[391] Ayrıca oğlu Amr'ın Kufe'de Hz. Ali'ye ilk biat edenlerden olduğu[392] ve Hıristiyan asıllı olduğu da belirtilmiştir.[393]

Hz. Peygamber'in huzurunda meydana gelen bir olayın tek kişiden rivâyet edilmiş olması dikkate değerdir. Hicri on bir yılında yemenden gelen iki yüz kişilik bir gruptan Hz. Peygamber'e gördüğü rüyayı anlatan, Hz. Peygamber'in de bu rüyayı tabir etmiş olmasına rağmen hadis kaynaklarında zikredilmemiş olması rivâyetin güvenilirliğini azaltmaktadır.

3.6. Hind bnt. Utbe b. Rebîa

Hind bnt. Utbe b. Rebîa b. Abdimenâf b Kusayy (öl. 635)[394] üç gece üst üste rüya görmüştür. Birincisinde; karanlıklar içinde kalmış, etrafında ne bir ova ne de bir dağ yokmuş, karanlıkta yolunu kaybetmiş halde dolanırken ilerde bir ışık belirmiş ve

---

391 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/276-277; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/62; İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 46/13-14.

392 İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 46/14; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 6/70; Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali (852/1448) İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's -Sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 4/520.

393 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 2/314 (1741).

394 M. Yaşar Kandemir, "Hind bint Utbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/64-65.

Resûlullah kendisini bu ışığa çağırmıştır. Bu rüyanın tesiriyle ne olup bittiğini anlamaya çalışırken ertesi gün yine rüyasında; Hubel putu onu sağ tarafa, İsaf ise sol tarafa götürmeye uğraşırken, tekrardan Hz. Peygamber belirerek onu o ışığa yani doğru yola çağırmıştır. Hind olanlara anlam veremiyor ve gördüğü rüyaların ne anlama geldiğini düşünürken üçüncü gün rüyasında; kendisini cehennemin başında görmüş ve Hubel putu kendisine ateşe atlamasını söylüyormuş. Tam çevresindekiler kendisini ateşe atacakken arkasından Hz. Muhammed'in (sav) tuttuğunu ve kendisini kurtararak oradan uzaklaştırdığını görmüştür. Bugün yaşananlarla rüyasına artık anlam verebiliyor ve kafasındaki şüpheler tek tek yok oluyordu. Sonuçta Müslüman olmak istediğini eşine bildirmiş o da aileden birini alarak gitmesini söylemiştir. Hz. Osman ile beraber Hz. Peygamberin huzuruna gelerek Müslüman olmuştur.[395]

Bu rivâyeti İbn Asâkir'den başkası eserine almamıştır. Hind' in Muaviye'nin annesi olmasından dolayı rüya motifi kullanılarak –can korkusuyla Müslüman oldu- denilmemesi için bu tarz bir rivâyet uydurulmuş olabilir.

Hind'in İslam dinine girmek istemediği bunun üzerine Ebû Süfyan'ın ya İslam'a girersin ya da başın vurulur diyerek iki tercih sunduğu bunun üzerine Müslüman olduğu da ifade edilmiştir.[396]

Hind, Mekke'nin fethedildiği gün müslümanların Kâbe'de sabaha kadar nasıl ibadet ettiklerini seyretmiş, o güne kadar Kâbe'de Allah'a bu şekilde ibadet edildiğini görmediğini söylemiştir. Ebû Süfyan kendisine gelerek "Senin görüşün ne bu

---

395 İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 70/177-178; Ebû Bekir Muhammed İbnü'l-Bagandî, *Müsnedü Emiru'l-Mü'minîn ʿÖmer b. ʿAbdilazîz*, nşr. Muhammed ʿAvvâme (Dımaşk: Müessesetü Ulûmü'l-Kur'ân, 1404), 179; eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 5/255.

396 İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebi Süfyan* (Ankara Okulu Yayınları, 2014), 32.

Allah'tan mıdır?" diye sormuştur o da "Evet bu Allah'tandır." demiştir.[397] Müslümanlardan etkilenerek İslam'a girmeye karar vermiş olma ihtimali daha yüksektir.

3.7. Satuk Buğra Karahan

Satuk Karahan (öl. 955) bir gece rüyasında gökten inen bir adamın Türkçe olarak kendisine "Müslüman ol ki! bu dünyada ve ahirette kurtuluşa eresin" dediğini görmüştür. Satuk Karahan bu rüyasının üzerine sabah olunca Müslüman olduğunu açıklamıştır.[398] Türklerin toplu halde İslam dinini kabul etmeleri Karahanlılar döneminde olmuştur. Satuk Karahan'ın İslam'ı kabulünde de ilahî bir yönün olması, İslam dinini benimsemeleri ve diğer Türlerin de İslam'a girişlerini hızlandırması noktasında önemlidir.

Satuk Karahan'ın Karahanlılar'a sığınmış Ebû Nasr adlı Samani prensi veya İslam sufi vaizleri ile karşılaşarak onlardan etkilendiği ve İslam'ı kabul ettiği de söylenir.[399]

4. VEFAT ETMİŞ KİŞİLERİN AHİRETTEKİ DURUMLARI

Kaynaklarda vefat eden kişilerin ahiretteki durumlarıyla ilgili de sıkça rüya motifi işlenmektedir. Özellikle Cemel ve Sıffîn Savaşlarında hayatını kaybedenlerin ahiretteki durumları insanlar tarafından merak edilmiştir.

4.1. Amr b. Şürahbil Ebû Meysere

Ebû Meysere Amr b. Şürahbîl el-Hemdânî (öl. 683)[400] rüyasında sanki cennete dâhil edildiğini, dikilmiş kubbeler gördü-

[397] Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006), 2/126; Kandemir, "Hind bint Utbe", 18/64-65.

[398] İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 9/116.

[399] Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 19.

[400] Abdullah Aydınlı, "Amr b. Şürahbîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/92.

ğünü, bunların kimin için olduğunu sorunca da Zü'l-Kela (öl. 657) ve Havşeb içindir cevabını aldığını, Ammâr ve arkadaşları nerededir diye sorunca senin önündelerdir cevabını alınca, bunlar birbirlerini öldürmüşlerdi dediği zaman "Onlar Allah'a kavuştular ve onu geniş mağfiret sahibi olarak buldular." denildiğini, Nehrevan ahalisinin durumunu sorunca "Şiddetli azapla karşılaştılar." denildiğini görmüştür.[401] Bu rivâyetin farklı bir versiyonunda da Ebû Meysere'nin Zü'l-Kela ve Ammâr'ı cennet bahçesinde beyaz kubbeler içinde gördüğü, siz birbirinizi öldürmediniz mi diye sorduğu, evet ama Allah'ı çok bağışlayan olarak bulduk cevabını aldığı şeklindedir.[402]

Sıffîn Savaşı'nda Zü'l-Kela, Muaviye'nin safında yer almıştı. Ammâr b. Yâsir ise Hz. Ali'nin tarafında bulunmaktaydı. Aynı zamanda Hz. Ali'ni sancaktarıydı. Elindeki sancak ile Hz. Peygamber'in yanında üç kez savaştığını, bunun da dördüncüsü olacağını söylemiştir. Daha sonra kedisine süt (su karıştırılmış süt) getirilmesini çünkü Hz. Peygamber'in "Senin bu dünyada içeceğin en son şey bir içim süttür." buyurduğunu söylemiştir. Sütü içmiş ve ölene kadar savaşmıştır.[403] Ammâr, Sıffîn Savaşı'nda öldürülmüştür ve Hz. Ali'nin tarafındadır. Karşılarındaki grup ise Muaviye b. Ebi Süfyan ve ordusudur. Hz. Peygamber'in Ammâr için söylediği "Seni azgın bir topluluk öldürecek."[404] "Ammâr'ı azgın bir topluluk öldürecek."[405] hadisi

---

401 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/244; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/199.

402 İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 17/396.

403 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/194-195.

404 Süleyman b. Dâvud Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvud eṭ-Ṭayâlisî*, nşr. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dârü Hecer, 1999), 3/174, (1703); 3/655, (2316); Ebû Abdillah eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel* (Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 37/298, (22610).

405 Ebû Bekir Abdullah İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, nşr. Muhamed ʿAvvâme (Cidde: Dârü'l-Kıble, 1427), 21/411, (39006); Müslim, *Sahîhu Müslim*, ts., 4/2235, "Kitâbü'l-Fiten ve eşrâti's-sâ'a", 18 (2915).

mevcuttur. Bu hadis altmış beş tarikten gelmekte ve tamamı da merfu'dur. Bunların kırk yedisinin senedi sahihtir.[406]

Rivâyetlere göre Muaviye safında bulunan Amr b. Âs ve oğlu Abdullah b. Amr da bu hadisi bilmektedirler ve Muaviye'nin yanında dile getirmişlerdir. Muaviye de hadisi bilmektedir ve farklı yorumlayarak Ammâr'ın katili onu buraya getirendir demiştir. Amr b. Âs ise öldüren ve üzerini soyan kişidir gibi değerlendirmişlerdir.[407] Hadiste çok açık ve net bir şekilde "topluluk" ifadesi geçmektedir. Bu durum kafaları karıştırdığı için rüya motifi kullanılarak her iki tarafın da cennete gidebileceği noktasında algı oluşturulmuştur. Özellikle de takva sahibi ve savaşı Hz. Ali safında katılan Ebû Meysere'nin ismi kullanılarak kabuledilebilirliği arttırılmak istenmiştir.

4.2. Harre Vakasında Öldürülenlerin Durumu

Sa'id b. Âmir, Hişam'dan o da Muhammed'den naklettiğine göre rüyasında Kesîr b. Eflah'ı görmüştü. Kesîr b. Eflah (öl. 63/683), Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin (öl. 49/669) mevlasıdır. Harre günü öldürülmüştür. Kendisine "Sen öldürülmüş değil misin?" diye sormuş o da "evet ben öldürüldüm" demiştir. Ne yaptınız diye sorduğu zaman hayır yaptık cevabını almıştır. "Sizler şehitler misiniz?" diye sorduğu zaman "Hayır! Müslümanlar birbirleri ile karşılaşıp savaştıklarında öldürülenler şehit değillerdir. Ancak bizler nüdebâ[408] oluruz." cevabını almıştır.[409] Bu rivâyet ilk olarak İbn Ebû Şeybe'de (öl. 235/849) geçmektedir.[410]

---

406 Cemal Ural, *Ammar b. Yasir'in Azgın Bir Topluluk Tarafından Öldürüleceğine Dair Rivâyetin Hadis Tekniği Açısından Tahlili* (İlahiyat Kitap, 2023), 211.

407 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 3/192,197.

408 Nüdebâ: Manevi şehit.

409 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/294; benzer anlatımlar için bkz. İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 9/182-183; Ebu Hafs İbnü'l-Mülakkın Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed el-Mısri el-Vadiaşi eş-Şafii İbnü'l-Mulakkın, *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmii's-sahîh* (Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 2008), 17/458.

410 İbn Ebî Şeybe, *el-Muṣannef*, 7/483, (37408).

Medineliler Yezid b. Muaviye'yi fasık, asi ve dinsiz olarak nitelediler ve Abdullah b. Hanzale (öl. 63/683) önderliğinde biatlerini bozmuşlardı. Medine'de bulunan bütün Ümeyyeoğullarını bir evde toplamışlardı.[411] Yezid b. Muaviye, Müslüm b. Ukbe komutasındaki ordusunu Medinelilere göndererek onlara üç gün süre tanımış, üç gün sonunda biat etmezlerse savaşıldığı takdirde ordunun üç gün Medine'yi yağmalamasına izin vermişti.[412] Hicri altmış üç yılının Zi'l-Hicce ayında[413] Yezid'in ordusu Medine'ye saldırmış ve yedi yüz Kur'an hafızı,[414] üç yüzden fazla muhacir ve ensar çocuğu, yetmiş ensar öldürülmüş, kadınların karınları yarılmıştı. Medine üç gün boyunca yağmalanmış ve dört bin kişinin öldürüldüğü söylenmiştir.[415] Yağmalama sonunda insanlar Yezid b. Muaviye'nin kulu olduğunu söyletilerek biat etmeye zorlanmıştı.[416] Sayılarda tarafgirlik adına artma ve eksilme söz konusu olabilir ancak en az seksen kadar sahabe ile dört yüzden fazla Kur'an hafızının öldürüldüğü ortak kanaattir. Medine'nin yapısı dikkate alınırsa, ensarın Hz. Peygamber'e en zor zamanlarında kucak açtığı, canlarını ve mallarını onun uğrunda feda etmekten çekinmedikleri göz önüne alınırsa olayın üzerinde her türlü tartışmanın olması gayet doğaldır. Her iki taraftan da can kayıpları meydana gelmiş ve bu kişilerin ahiretteki durumları merak konusu olmuştur. Bu ortamda rüya motifi kullanılarak Nüdebâ yani

---

411 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 5/482-495.

412 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 3/214.

413 Ebû Yûsuf Ya'kūb b. Süfyân b. Cüvvân el-Fesevî, *el-Maʿrife ve't-târîh* (Beyrut: Müʾessesetü'r-Risâle, 1981), 3/326; Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât*, 250; İbn Mende, *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-maʿrife*, 3/32; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 6/17.

414 el-Fesevî, *el-Maʿrife ve't-târîh*, 3/325; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 6/262; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 8/216.

415 Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, 6/14.

416 Ebu Ali Ahmed b. Muhammed b. Yakub İbn Miskeveyh - Ebû'l-Kâsım İmâmî, *Tecâribü'l-ümem ve teâkibü'l-himem* (Tahran, 2000), 2/89.

manevi şehit kavramı ortaya çıkmıştır. Bilinçaltı koşullanmasının etkisi olarak bu tarz rüyaların görülmesi doğaldır.

Abdullah İbn Ebî Süfyan'dan gelen bir rivâyete göre; "Rüyamda Abdullah b. Hanzale'yi çok güzel bir halde gördüm. Dedim ki, "Sen Harre günü öldürülmedin mi?" O da "Evet, Rabbim beni cennetine kabul etti. Burada dilediğim yerde dolaşırım, meyvelerinden yerim. Sancağım altında toplananlar etrafımdadır."[417] Harre Vakasında ön palana çıkan Abdullah b. Hanzale olduğu için öncelikle onun durumu, sonra onunla beraber hareket eden Medineliler'in ahiretteki durumu da insanların düşündükleri konulardan biridir. Bilinçaltının devreye girmesi ile bu tarz rüyalar görülmesi de normaldir.

4.3. Saîd b. Cübeyr

Saîd b. Cübeyr (öl.94/713), İbnü'l-Eş'as'ın isyanına katılmış ve Haccâc'a (öl. 95/714) karşı gelmişti, yakalanarak Haccâc'ın huzuruna getirildiği zaman Haccâc, Saîd'e kendisine o kadar iyilik yaptığı halde neden isyan ettiğini sormuş ve öldürülmesi emrini vermiştir. Haccâc Saîd'i öldürttükten kırk gün sonra Saîd'i rüyasında görmeye başlamıştır. Rüyasında Saîd elbiselerinden tutuyor ve "Ey Allah'ın düşmanı, ne diye beni öldürdün?" diyordu. Haccâc'ın sıklıkla "Ah! Bu Saîd b. Cübeyr başıma ne getirdi böyle?" dediği belirtilir.

Haccâc'ın rüyada görüldüğü ve kendisine Allah sana ne yaptı? diye sorulduğu zaman, Haccâc'ın; "Öldürdüğüm her ölüye karşılık öldürüldüm, Saîd b. Cübeyr'in karşılığında da yetmiş defa öldürüldüm." demiştir. Saîd b. Cübeyr'in tefsir alanında en bilgili kişi olarak tarif edilir.[418]

Haccâc b. Yusuf'un zalimliği rüya motifi de kullanılarak

---

417 İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 27/432.
418 Zehebî, *Târîh*, 2/1102.

rivayete dönüştürülmüştür. Ahirette yaptıklarının cezasını çektiğine de vurgu yapılmıştır.

5. DOĞUM ve ÖLÜMLERİN ÖNCEDEN BİLİNMESİ

5.1. Hz. Osman'ın Öldürülmeden Önce Gördüğü Rüya

Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında öldürüldüğü günün sabahı şu şekilde bir rüya anlattığı rivâyet edilir; Hz. Osman rüyasında Peygamber Efendimiz kendisine "Ey Osman, Bizim yanımızda iftar et." demiştir.[419]

Hz. Osman, Cuma günü öldürülmüştü. O gün içinde bir ara uykuya dalmış ve kalktığı zaman bir şeyler söylemek istediğini ancak insanların kendisi için "Osman kuruntularını temenni etmiş" derler diye endişesinin olduğunu söylemişti. Orada bulunanlar ne istiyorsa söylemesini, insanların ne diyeceklerinin umurlarında olmadığını ifade ettiler. Hz. Osman uykusunda Allah Resûlü'nü gördüğünü ve kendisine "Gerçekten sen Cuma' yı bizim aramızda göreceksin" dediğini söyledi.[420] Farklı bir anlatımda ise Hz. Osman uyandığı zaman "Bu topluluk beni öldürecek" dediğini Hz. Osman'ın eşinin "Hayır, ey Mü'minlerin emiri" diye karşılık verdiğini ve Hz. Osman'ın bunun üzerine "Gerçekten ben Allah Resûlü'nü, Ebû Bekir'i ve Ömer'i gördüm. 'Bu akşam bizim yanımızda ifatar et!' veya 'Sen bu akşam mutlaka bizim yanımızda iftar edeceksin" dediği şeklindedir.[421]

Hz. Osman öldürüldüğü gün oruçlu olarak sabahlamıştı. Sabah adamlarına "Ben maktülüm" demişti. Adamları bu nasıl olur diye sordukları zaman rüyasında Hz. Peygamber'i, Ebû Bekir ve Ömer'in rüyasına geldiğini ve "Yarın akşam bizde iftarını aç ey Osman" dediklerini söylemişti.[422]

---

419 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/71.
420 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/71.
421 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/71.
422 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/573.

Abdullah b. Selam'dan gelen bir anlatım ise şu şekildedir; "Hz. Osman kuşatma altındayken yanına vardım. Hz. Osman "Merhaba kardeşim, bu gece Resûlullah'ı gördüm. Bana "Ey Osman seni kuşattılar mı?" dedi. Ben de "Evet, Ey Allah'ın Elçisi" dedim. Bana "Seni susuz mu bıraktılar?" dedi. Ben de "Evet Ey Allah Resûlü dedim. Resûlullah bana bir kova uzattı, kanıncaya kadar ondan içtim. Ben şu anda o suyun serinliğini iki memem ve omuzlarım arasında hissediyorum. Sonra Resûlullah "Eğer istersen iftarını bizim yanımızda aç. Eğer istersen onlara karşı yardım olunursun" dedi. Ben onun yanında iftar açmayı tercih ettim."[423]

Kesîr b. Salt el-Kindî'den gelen bir rivâyette ise olay şu şeklide geçer; Hz. Osman öldürüleceği Cuma gününde uykuya dalmış ve uyandığı zaman "Bu uykumda Resûlullah'ı gördüm. Bana "Sen bugün Cuma'da bizim yanımızda olacaksın" dedi."[424]

Nafî'dan gelen bir rivâyette ise Hz. Osman'ın öldürüleceği günün gecesinde bir rüya gördüğü, Hz. Peygamber'in kendisine gelerek "Yanımızda iftarını aç ey Osman" dediği ve Hz. Osman'ın oruçlu iken[425] doksan, seksen sekiz veya 82 yaşında öldürüldüğü belirtilmektedir.[426]

Hz. Osman yumşak huylu, insanlara karşı nazik ve cömert bir kişiliğe sahipti. İnsanların bir birleri ile kavgası ve bir kişinin yaralanması onu üzerdi. Bu yüzden yanındakilere ve kendisine yardım teklif edenlere karşı çıkmış kılıç kullanmamaları noktasında söz almıştı. Çünkü isyancılar Medine'de kendilerine karşı toplanacak bir güç ile vuruşmayı gözealabilecek durumdaydılar. Ancak güçlü ve kalabalık bir ordu yardıma gelirse belki çarpışma olmaz ve isyancılar kendiliğinden dağılırlar düşüncesi ile valiler-

423 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/573.
424 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/574.
425 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/574.
426 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 6/206; Ebû Abdillâh Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ʿale's-Sahîhâyn* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 3/102.

den yardım istediği kanaatindeyiz. Sahabenin çoğunluğu da işin halifenin katline kadar varacağını düşünmemişti. Hz. Osman'na su verilmeme haberi Hz. Ali'ye geldiği zaman "İş o raddeye vardı mı?" demesinden onun da bu olanları beklemediği anlaşılmaktadır. Hz. Osman kendi isteğiyle halifelikten çekilebilirdi ancak bu durumda bir gelenek başlatma ihtimali vardı. Bundan sonraki süreçte insanlar başlarındaki emiri istemedikleri zaman sıkça bu yola başvurabilirlerdi. Karşı koysa kendisi yüzünden birileri yaralanabilir veya hayatını kaybedebilirdi. Hz. Osman'ın kaderine razı bir şekilde beklemesinde gördüğü rüyanın etkisi varmıdır bilinmez ancak içinde bulunduğu şartlar düşünülürse uyukladığı zaman rüya görme ihtimali yüksektir. Gördüğü bir rüyayı öldürüleceği yönünde tabir etme ihtimili de yüksektir. Zaman içinde rüyanın aktarımı noktasında bir takım eklemeler ve çıkartmalar da olmuş olabilir.

5.2. Hz. Ali'nin Şehit Edileceğini Görmesi

Hz. Ali'nin olğu Hz. Hasan babasının öldürüldüğü gece ile ilgili olarak şu şekilde bir rivayette bulunmuştu; Babam bana "Ey oğlum, ben bu geceden sonra akrabalarımı terketmek üzere geceleyeceğim. Ben bu gece gözlerimi kapatıp uykuya daldım. Resûlullah gelerek bana yaklaştı. Kendisine 'Ya! Rasûlullah, ümmetinden düşmanlık ve sıkıntı bakımından neyle karşılaştım?' diye sorunca bana "En kötüsü doğrudan sapmak ve husumettir" dedi. Sonra "Onlara dua et!" diye seslendi. Ben de "Yâ Rabbi! Beni onlardan hayırlı insanlarla karşılaştır ve onları da benden daha şerli bir kimseyle baş başa bırak." Daha sonra sabah ezanı okunmaya başladı. Babam namaz kılmak için gitti. Benden arkasından gittim İbn Mülcem yolda ona vurup ölümüne sebep oldu.[427]

---

[427] İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut:

Hz. Hasan'ın ismi kullanılarak bu şeklide bir rivayet uydurulmuştur. Rivayetin söylenme sebebi Hz. Ali'den sonra hilâfet işinin Muaviye'ye kalmasıdır. Bu durumda Muaviye şerli bir kimse olarak tanımlanmıştır. Allah Resûlü Hz. Ali'ye rüyasında gelerek ümmetin geneline dua etmesini istemiştir. Hz. Ali ise biraz bedduayı[428] andıran bir duada bulunmuştur. Suikastten sonra yaralanmış halde iken bile kendi katiline işkence edilmemesini vasiyet eden Hz. Ali için rüya motifi kullanılarak uygunsuz bir yakıştırma yapılmıştır.

5.3. Hz. Hasan'ın Vefatı

İmrân b. Abdullah b. Talha rüyasında Hz. Hasan'ın iki gözü arasında "Gul hüvallahü ehad." yazılı olduğunu görmüştür. Bu rüyasını Hz. Hasan'a ve ehl-i beytine müjdelemiştir. Onlar rüyayı Sa'id b. el-Müseyyeb'e anlatmışlardır. Sa'id, "Eğer rüya doğruysa Hasan'ın kalan ömrü az demektir." Şeklinde yorumlamıştır. Bu rüyadan birkaç gün sonra da Hz. Hasan vefat etmiştir.[429] Rüyayı Hz. Hasan'ın kendisinin gördüğü, ailesinin bunu hilâfet ile yorumladığı ancak Saîd b. Müseyyeb'e anlatıldığı zaman "Kur'an haktır. Bu durum, Hakk'a yürüyüşü ifade eder." demiştir. Hz. Hasan üç gün sonra vefat etmiştir.[430] Benzer bir rivâyette de; "Hz. Hasan'ın rüyasında iki gözünün arasında "De ki: O, Allah birdir." yazılı olduğunu gördü ve buna sevinde. Saîd'e haber verildi. Saîd; "Eğer bu rüyayı görmüşse ona ecelinden ne kaldığını söyle." demiştir.[431]

Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997), 2/737-738.

428 Beddunın hükmü; dinin zulüm ve haksızlık saydığı geçerli sebeplere dayanması şartıyla beddu etmek caizdir. Ancak sabretmesi daha hayırlıdır. Beddua kavramının ayrıntılı tahlili için bkz. Nesrişah Saylan, "Kur'ân'da Beddua", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/1 (2016), 125-135.

429 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/386.

430 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 3/60.

431 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 8/46.

Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'ın gördüğü rüya bireysel gibi görünmekle beraber Saîd b. Müseyyeb'in isminin kullanılması, Hz. Hasan'ın hilâfet ile yorumladığı ancak onun Hz. Hasan'ın öleceği şeklinde yorumlaması dikkate değerdir. Emevi taraftarları Hz. Ali taraftarlarının çıkardığı isyanlarla uğraştıkları için Hz Hasan'ın ölümünü kadere bağlamak niyetiyle bu şekilde bir rivâyet ileri sürmüş olabilirler mi? sorusu akla gelmektedir. Çünkü Emeviler'in yaptıkları pek çok olumsuz işte "Allah dilemeseydi biz bunları yapmazdık…" gibi işi kadere bağladıklarını daha önceki başlıklarda belirtmiştik. Hz. Hasan da zehirlenerek öldürülmüştü. Hz. Hasan x Muaviye mücadelesinde Muaviye'nin tecrübesiyle galip gelmesi normal karşılanabilir ancak Hz. Hasan x Yezid karşılaşmasında Hz. Hasan yaş ve tecrübesiyle Yezid'e karşı galip gelebilirdi. Bu ihtimali düşünenler Hz. Hasan'ı bir şekilde ortadan kaldırıp, suçu kadere yüklemiş olabilirler mi?

5.4. Ziyâd b. Ebîhi'nin Ölümü

Kasım b. Amr el-Absî babasından naklettiğine göre Ziyâd, Hz. Ali'ye lanet ederek insanların ondan uzaklaşmasını istemiştir. Amr el-Absî bir ara uyukladığında rüyasında siyahî bir adam görmüştür. Kim olduğunu sorduğu zaman "Ben en-Nakkâd Zu'r-Rakabe'yim. Şu küfürbaz, er-Rahabe'nin sahibinin canını almak için gönderildim" demiştir. Uyandığında Ziyâd'ın elçisinin gelerek "Hükümdar hastalanmış, dağılabilirsiniz." ifadesini işitmiştir. Ziyad vebaya yakalanıp üç gün sonra ölmüştür.[432]

Bu rivâyet ilk dönem kaynaklarda Belâzurî'den başka hiçbir eserde geçmemektedir. Ziyad hem ölmüş hem de cehenneme gönderilmiştir. Çünkü canını almaya gelen melek onu direk "küfürbaz" olarak nitelemiştir. Ziyâd b. Ebîhi'nin Kufe

---

432 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/275.

ve Basra'da Hz. Ali taraftarlarını yaptıkları düşünülürse insanların bu şekilde rüya görmeleri normaldir. Çünkü düşünceleri de aynı yöndedir. Ancak içeriğine baktığımız zaman tamamen tarafgirlik adına uydurulmuş bir rüyaya benzemektedir.

5.5. Hz. Hüseyin'in Doğumu ve Vefatı

İbn Abbas'ın eşi Ümmü'l-Fadl "Ey Allah'ın Rasûlü! Rüyamda senin vücudundan bir parçanın bizim evde olduğunu gördüm." dedi. Hz. Peygamber "Hayırlı bir rüya görmüşsün, Fatıma bir çocuk doğuracak, sen ona Kusem'in sütünü vereceksin" dedi. Hz. Hüseyin doğduğu zaman Ümmü'l-Fadl onu emzirmiştir.[433]

Farklı bir anlatımda ise, Ümmü'l-Fadl rüyasında Peygamber ailesinden bir grubun evinde olduğunu gördü. Gelip rüyasını Hz. Peygamber'e anlattı. Allah Resûlü "Hayırdır inşallah! Fatıma bir erkek çocuk doğuracak, sen de oğlun Kusem'in sütüyle onu emzireceksin."[434]

Bu rivâyetlerin tarih açısından tenkitli olarak değerlendirmesini yapan Ağırman, Ümmü'l-Fadl'ın bahsi geçen tarihlerde Medine'de olma ihtimalinin olmadığını ifade etmektedir.[435]

Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Talib, Hz. Hüseyin'e bir mektup yazarak Kufeliler hakkında kendisini uyardı. Mektubunda Allah için Kufeliler ile karşılaşmamasını istiyordu. Hz. Hüseyin ona cevaben "Ben bir rüya gördüm, rüyamda Resûlullah'ı gördüm. Bana bir emir verdi. İşte ben o emri yerine getirmeye gidiyorum. Sakın ben oraya varmadan bu rüyayı kimseye haber verme" diye yazdı.[436]

---

433 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/400, 10/264; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/65.

434 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/264.

435 Rivâyetlerin değerlendirilmesi için bkz. Mustafa Ağırman, "Ümmü'l Fadl'ın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e sütanneliği yapması konusundaki rivâyetlerin tarih açısından tenkidli bir değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2001), 107-122.

436 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/326; Zehebî, *Târîh*, 2/574; İbn Kesîr, *el-Bidâye*

Hz. Hüseyin Ninevâ'ya doğru giderken kafilenin yanına varınca bir ara uyuklamış ve başı öne eğilmişti. Rüyasında "Topluluk ilerliyor, ölüm de onlara doğru ilerliyor." denildiğini duymuştu.[437]

Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da katledilmesi gibi bir olayın arkasında menkıbe silsilesi oluşturması kaçınılmazdır. Rüya motifi de bu süreçte kullanılmıştır. Hz. Hüseyin'in yüceltisilmesi ve sembol haline getirilmesi için rivâyetler arttırılmış içine pek çok yalan haberler eklenmiştir.[438]

Hz. Hüseyin'in öldürüleceğini bile bile gördüğü rüya üzerine Kufe'ye hareket etmesi tamamen cebriyeci bir mantığın ürünüdür.[439]

5.6. Abdullah b. Zübeyr

Abdullah b. Zübeyr, Çarşamba günü bir rüya görmüştür. O gün mutlaka öldürüleceğini, rüyasında gökyüzünün sanki açıldığını ve oradan içeriye girdiğini söylemiştir. Sabah namazını şevkli bir şekilde Kalem Suresini tane tane okuyarak kılmıştır.[440]

Abdullah b. Zübeyr'in rüya görmese de öldürüleceğini düşündüğü, hatta öldürüldükten sonra cesedine yapılacaklardan endişe duyduğunu annesi Esma bnt. Ebû Bekir'e söylediği bilinmektedir. Bu duygu ve düşünceler içinde bu doğrultuda rüya görmesi de mümkündür. Ancak rüyanın içeriğinde şehitlik motifinin kullanıldığı görülmektedir.

---

ve'n-nihâye, 1988, 8/176.

437 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 3/175.

438 Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim b. Abdisselâm b. Abdillah İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünneti'n-nebeviyye fî nakdi kelami'ş-şîati'l-kaderiyye* (Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986), 4/556.

439 Mehmet Azimli, "Hz. Hüseyin İsyanının Gerekçeleri Üzerine Bazı Mülehazalar", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, ed. Alim Yıldız (Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010), 265.

440 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/507.

Haccâc, Abdullah b. Zübeyr'e galip gelmiş, onun cesedini asmış ve defnedilmesi için annesi Esma bnt. Ebû Bekir'e izin vermemişti. Bu sırada kardeşi Urve b. Zübeyr kaçarak Şam'a gitmiş ve Abdülmelik b. Mervan'a sığınmıştı. Haccâc bir mektup yazarak Abdülmelik b. Mervan'dan Urve b. Zübeyr'i istedi. Ancak Abdülmelik, Urve'nin kendisine biat ettiğini, ona eman verdiğini, kesinlikle ona bir şey yapmamasını ve abisi Abdullah b. Zübeyr'in cesedini de aileye teslim etmesini söyledi. Annesi Abdullah b. Zübeyr'in cesedine dokununca ceset parçalanmaya başladı. Esmâ bnt. Ebû Bekir "Rüyada bana 'Ey Ümmü'l-Mukatta' denildi. Ben onu oğlum değil torunum Münzir olarak biliyordum. Çünkü kılıçla parçalanmıştı." dedi. Bunun üzerine annesi onu parça parça yıkadıktan sonra ona misk sürdü ve defnedildi. Onun cenaze namazını Şam'dan Abdülmelik b. Mervan'ın emanıyla gelen Urve kıldırdı.[441]

6. MEHDÎLİK

Mehdi kavramı sözlükte, ilahi olarak yol gösterilen, hidayete erdirilmiş, doğru yol gösterilmiş kişi, mühdi ve hadi olduğunda ise "yol gösteren, hidayete erdiren" anlamına gelmektedir.[442] Mehdi kelimesi, İslamî terminolojide "doğru yola sevke den" anlamında kullanıldığında, gerçekten bütün mü'minleri içine alan bir anlamı ihtiva etmektedir. Ancak daha sonra Mehdi kelimesi, kıyametle ilgili bir anlam için de kullanılmaya başlamıştır. Buna göre Allah, dünyanın sonunda bir mehdi gönderecek bu mehdi, İslamı muzaffer kılacak, şeytani güçleri yok edecektir. Hatta bazı İslam bilginlerine göre dünyanın sonunda bir çeşit

---

[441] Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 7/130-131.

[442] Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 2017), 253; Ali Coşkun, *Mehdilik Fenomeni* (İz Yayıncılık, 2004), 95; Sönmez Kutlu, "Mehdi", *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü 2*, ed. Halis Albayrak vd. (Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013), 530.

milenarist tipli mesihi bir saltanat meydana gelecektir. Bu saltanat Mehdi'ye ait bir saltanattır. Dünyanın sonunda birinin gelerek, müslümanları kurtarması şeklindeki inanç, dinamik İslam düşüncesiyle bağdaşmaz. Böyle bir düşüncenin kaynağı, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Şiiliktir.[443]

Mehdilik kavramı baktığımız zaman mesih, deccal, Kali Yuga gibi kavramlarla beraber Ahir zaman tasavvuru ile iç içedir.[444] Mehdiliği günümüze kadar çıkmış olanlar; Bar Kochba (Mesih) (öl. 136), İbn Tûmert (öl. 1130), Sabbatay Sevi (öl. 1675/1676), Mirza Hüseyin Ali (Bahailik)(öl. 1892), Mirza Gulam Ahmed (öl. 1908), Abhay Charan De (öl. 1977) ve ahir zamanda çıkması beklenenler; Ameni, İsa-Mesih (Millenarianism), Mehdiyyül Muntazar (isnaaşeriye-Şia), Kalki (Vişnu'nun Avatarası), Manzren, Tısakabek (Gostdans), Quetzalcoalt, Saoşyant, Miroko (Şintoizm), Praşai Siva) Mehdi şeklinde iki kısımda değerlendirebiliriz. Hemen hemen bütün dinî inanç sistemlerinde mehdilik kavramı adı değişse de mevcuttur.[445]

Mehdilik fikriyle ilgili olarak da rüya motifi sıkça işlenmiştir. Özellikle tasavvufta "Rüya-Keşf" anlayışı İslâm'ın esasları arasında yer almayan bu inanç dini argümanlarla süslenip bir nevi manevi lider görünümlü bazı şahıslar tarafından cahil halka özellikle rüya marifeti ile sunulup birçok insanın dini duyguları istismar edilmiş böylelikle barış, doğruluk, adalet ve hikmet dini olan İslâm dininin müntesipleri olan Müslümanlar, Mehdîlik üzerinden adeta uyutulmuşlardır.[446]

Muhammed b. Hanefiyye'yi (öl. 81/700) "Mehdî"[447] olarak

---

443 Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, 483.

444 Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 20.

445 Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*.

446 Faruk Gün, "Mehdîlik İnancı Üzerine Bir İnceleme", *Artuklu Akademi* 4/1 (2017), 125.

447 Hüseyin Güneş, "Muhtâr es-Sekafî Hareketi Karşısında Muhammed b. Hanefiyye'nin Yeri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 75 (2015),

isimlendirmesi, kendisinin de Hz. Hüseyin'in intikamını almak için Allah tarafından görevlendirildiğini söyleyerek Kufe'de kısa sürede on binleri bulan taraftar kitlesi toplaması ve Hazir Savaşı'nda Emevi ordusunu bozguna uğratmasından[448] dolayı Muhtâr es-Sekafî önemli bir isimdir.

6.1. Muhtâr b. Ebi Ubeyd es-Sekafî

Muhtâr'ın babası Ebû Ubeyd b. Mes'ud es-Sekafî[449] bir gece rüya görmüştür. Rüyasında birisi ona "Devme ile evlen, o, asillerin büyüğüdür, kınayıcının kınamasını onda bulamazsın." demiştir. Bunun üzerine Devme bnt. Amr b. Vehb ile evlenmiştir. Devme Muhtâr'a hamile kalınca rüyasında bir kişi kendisine "Müjde sana, bir çocuğun olacak, bu çocuk aslandan daha şiddetli. Bir beldeye galip gelmek konusunda insanlar sıkıtıdayken, onun için en haklı pay vardır. (onun ise orada aslan payı olacaktır)" demiştir. Çocuk dünyaya geldiği zaman da "Senin oğlun büyümeden önce ve gelişip serpildikten sonra tabileri çok, korkusu az, hızlı ve takvasız birisi olacak. Yaptığının cezasını çekecek" denilmiştir.[450]

Ebû Ubeyd b. Mesud, Cisr Savaşı'nda şehit düşmüştü. Bu savaş öncesinde Muhtâr'ın annesinin rüyasında elinde cennetten kadeh olan bir adamın gökten inerek Ebû Ubeyd ve ehline de içmeye zorladı. Bu rüya Ebû Ubeyd'e haber verilince, o da bunu şehitlik ile yorumlamıştı.[451]

Muhtâr, Muhammed b. Hanefiyye'nin imamı olduğunu, kendisine vahiy geldiğini ve gaybı bildiğini iddia etmektedir. Hz. Ali tarafından kendisine Keysan lakabı takılmıştır. Onun ta-

188.

448 Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât*, 263.

449 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 6/201; Zehebî, *Siyer*, 4/504.

450 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 6/375.

451 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 3/456.

raftarlarına bu yüzden Keysaniye denilmiştir.[452] Hz. Hüseyin'in intikamını almış olmasından dolayı Muhtâr pek çok kişinin zihninde bir kahraman olarak yer etmiştir. Bu tarz kişilerin hayatları hakkında her zaman menkıbevi tarzda rivayet silsilesi oluşmaktadır. Muhtâr'ın doğumundan önce annesine müjdelenmesi, doğacak çocuğun vasıflarının bildirilmesi bir nevi Muhtâr'ı Hz. Peygamber'e benzetme amacı ile yapılmıştır.

6.2. Mirza Gulam Ahmed

Mehdîlik firkiyle ortaya çıkan Gulâm Ahmed'in hareketinde rüyanın çok önemli bir yeri vardır. XIX. yüzyılda Hint Kıtası'nda ortaya çıkan Ahmedîyye veya Kâdıyânîlik hareketinin lideri Mirza Gulâm Ahmed Kâdıyânî (öl. 1908), içinde yaşadığı coğrafyanın buhranlı ve sıkıntılı dönemini iyi değerlendirmiş, insanların kendilerini bu durumdan kurtaracak bir lider arayışında olduklarını gözlemlediği için "kurtarıcı" fikri üzerinde yoğunlaşmıştır. Kendisini Müslümanlar için "Mehdî", Hıristiyanlar için "Mesih", Hindular için de "Krişna avatara"[453] olduğunu söylemiş ve taraftar toplamaya çalışmıştır. Gulam Ahmed'in taraftar toplama çabası içinde rüya motifini de kullandığını görmekteyiz. Kendi eserinde anlatığına göre bir gün rüyasında kalabalık bir Hindu grubuyla karşı karşıya geldiğini, topluluktan biri, "Krişna Ci nerede?" diye sorduğunu, başka birisinin de Gulam Ahmed'i göstererek "Krişna bu" diye cevap verdiğini görmüştür. Benzer şekilde binlerce seçkin kişinin rüyasında Hz. Peygamberi görerek Gulam Ahmed'in iddiasını doğruladığını dolayısıyla bu kişilerin kendisine biat ettiğini söylemiştir.[454]

---

452 Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, 5/131.

453 Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Kutlutürk, *Hinduizm'de Avatara İnancı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

454 Ghulam Ahmad Qadian, *Tadhkirah*, çev. Chaudhry Muhammad Zafrullah Khan (India: Nazarat Nashro Isha'at, 2019), 518-519; Ġulām Aḥmad, *The Essence of Islam. 5* (Tilford: Islam International, 2007), 3.

İKİNCİ BÖLÜM
GÜNDELİK HAYATLA İLGİLİ RÜYALAR

İslam toplumunda gündelik hayatta görülmüş rüyalar da mevcuttur. Bu rüyaların bir kısmında rüya motifi kullanılmıştır ancak herhangi bir siyasi yönü veya meşrulaştırma aracı bulunmayan bireysel rüyalardır. Bu tarz rüyalar bu başlık altında ele alınacaktır.

1. EVLİLİKLERDE RÜYA

Mü'minlerin anneleri, Peygamber eşlerinin Resûlullah ile evlilikleri öncesi gördükleri rüyalar da kaynaklarda yer almıştır.

1.1. Hz. Hatice'nin Rüyası

Hz. Hatice bnt. Hüveylid b. Esed (ö. 620)[455] rüyasında büyük, nurlu ve parlak bir güneşi görmüş, ışıkların en büyüğü, en güzeli ve en parlağı Mekke semasından inerek evine girmiş, ışığı etrafı kaplamıştır. Hemen amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e gitmiş ve gördüğü rüyayı anlatmıştır. O da Hz. Hatice'ye "Parlayan güneş, zamanı gölgede kalan ve çıkma zamanı yaklaşan bir

---

[455] M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/465-466.

peygambere işarettir. O ışığın senin evine girmesi ise senin onunla evleneceğinin bir delilidir." demiştir.[456]

Hz. Hatice rüyasında evine, gözleri kamaştıran, herşeyi kaplayan bir nur indiğini görmüş ve bu rüyanın etkisiyle uyanmıştı. Bu düş, hayatının tamamını doldurmuş, gecesini aydınlatmıştı. Korku ve ümit arasında uyanmış olmasına rağmen o görüntüyü yeniden görmeyi çok arzuladı. Gördüğü güneş evin her tarafını hatta tüm dünyasını nuruyla ışıklandırmıştı. Hz. Hatice çok etkilendiği bu rüyanın ne anlama geldiğini öğrenmek için hemen Varaka b. Nevfel'e gitmiştir. Varaka, "Müjdeler, müjdeler olsun ey amcamın kızı! Şüphesiz bu rüya Allah'ın sana olan ikramıdır. Allah senin evine giren bir nur ile ki Allah doğrusunu bilir, o nübüvvet nurudur, onunla seni şereflendirecektir.[457]

Âşık Paşa'nın Garipnâmesi'de geçen beyitlerde Hz. Hatice'nin bir gece rüyasında gökten Ay'ın üstüne indiğini ve Tanrı'dan bir dost geldiğini, ışığı yeri ve göğü kaplayan Ay'ın en süslü şekliyle, güzel bir dolunay biçiminde gelip yakasından koynuna girdiğini sonra boynundan çıktığını görmüştür. Hz. Hatice uyandığı zaman bu duruma hayret eder ve içini aşk kaplar. Hemen bir muabbire gizlilik içinde rüyasını anlatır. Tabirci, cihanın kendisiyle övündüğü peygamberin gelmesinin yakın olduğunu, onun dininin şüpheden uzak olduğunu, ahir zaman peygamberi olan bu kişiyle evleneceğini, onun hanımı olacağını, ümitsizliğe düşmeden Mekke'ye giderek Abdülmuttalib'in oğlunun alnındaki nura bakmasını, o nurun bu işin şahidi olduğnu söyler.[458] Tamamen Âşık Paşa'nın hayal gücünün çalıştırılarak,

---

456 Hâlid el-Hammûdî, , *Ümmü'l-Mu'minîn Hatîce bnt. Huveylid* (Dâru'l-Kâsım, ts.), 9.

457 Muhammed Abduh Yemânî, *Ümmü'l-Mu'minîn Hatice bnt. Huveylid Seyyidetün fî Kalbi'l-Mustafa* (Beyrut: Müessesetü Ulûmü'l-Kur'ân, 2010), 26.

458 Sarıkaya, *Eski Türk Edebiyatında Rüya*, 280.

tarihi gerçeklere uygun bir şekilde Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evlenmesi anlatılmıştır.

İlk dönem İslam Tarihi kaynaklarında bu rivâyetler mevcut değildir. Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Aişe, Ümmü Habibe, Safiyye ve Sevde ile ilgili rüya unsuru içeren anlatımlar mevcuttur. Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in ilk eşi olması itibarıyla onun hakkında da bu tarz bir rivâyetin kullanılması, bir eksikliğin tamamlanması gibi düşünülmüş olmalıdır.

Yukarıdaki anlatımlarda rüya motifinde en fazla kullanılan "Güneş" ve "Ay" figürünü görülmektedir. Genelde "Güneş" veya "Ay" gelir, annenin karnına girer ve anne çok önemli bir kişiye hamile kalır veya "Ay" gelir kişinin kendi evine girer yani o kişi Müslüman olur ki Hz. Ebû Bekir ile ilgili de "Ay" figürünün çalıştırıldığı bir rüya anlatımı mevcuttur. Varaka b. Nevfel'in de ismi kullanılarak, Hz. Hatice'nin Peygamber Efendimizle evlenmeden önce gelen teklifleri geri çevirmesinden yola çıkılarak kurgulanmıştır.

Bu rivayetlerle ilgili farklı bir değerlendirme de yapılabilir; Tasavvuf ehli mübarek bir zatın Hz. Hatice ile ilgili gördüğü bir rüyayı sohbetinde anlatması, dinleyenler tarafından sahih rüya olarak değerlendirilmesi ve dilden dile aktarımı ile kaynaklara girmiş de olabilir. Çünkü Hz. Peygamber ile ilgili bir mucize dile getirilse, bu mucize gerçekleşmemiş olsa bile Peygamberimiz için hak olur anlayışı hâkimdir.

1.2. Sevde bnt. Zem'a'nın Rüyası

Sevde bnt. Zem'a b. Kays b. Abdişems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik (öl. 644) daha öncesinde Sekran b. Amr ile evliydi.[459] Sevde bir gün rüyasında Peygamber Efendimiz'in yürüyerek

459 İbn İshak, *Kitâbu's-siyer ve'l-megâzî*, 254; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 11/600; İbn Hazm, *Cevâmiü's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 26; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 5/315.

gelip kendisinin boynuna vurduğunu gördü. Bu rüyayı eşine anlatınca eşi "Şayet rüyan sadık çıkarsa gerçekten ben öldükten sonra sen, Resûlullah ile evleneceksin demektir." Şeklinde rüyayı yorumladı. Sevde de "Allah korusun!" dedi. Sevde bir süre sonra başka bir rüya daha gördü. Rüyada kendisi uzanmış olduğu halde gökten Ay'ın inip üzerine çullandığını gördü. Bu rüyasını da eşine anlattı. Eşi "Baban ölmeye senin! Baban hakkı için söylüyorum, şayet rüyan doğru çıkarsa ben çok geçmeden öleceğim ve sen de başkasıyla evleneceksin." Daha sonra eşi es-Sekrân hastalığa yakalandı ve çok geçmeden öldü.[460]

Havle bnt. Hakîm, Hz Peygamber'e gelerek Hz. Hatice'den sonra durumunun zor olduğunu söyleyerek evlenmek isteyip istemediğini sormuştur. Allah Resûlü de kiminle diye cevap vermiştir. Havle, "bakire istersen bakire, dul istersen dul ile" demiştir. Hz. Peygamber, Havle'yi Hz. Ebû Bekir'e ve Sevde'ye göndermiştir.[461] Havle durumu Sevde'ye bildirdiği zaman Sevde cevaben "önce babama söyle" demiştir. Babası kabul edince de küçük çocukları olduğunu bunlar ile Hz. Peygamber'i rahatsız edebileceğini söylemiştir. Hz. Peygamber, çocuklarının olmasının bir sıkıntı olmadığını söylemiş ve evlenmişlerdir. Havle ile Sevde arasında geçen konuşmalarda Sevde'nin gördüğü rüya ile ilgili bir anlatımı yoktur.[462] Hz. Peygamber'den teklif gelince "Ben bu evliliği daha önce rüyamda görmüştüm." Gibi bir şey söylememesi dikkate değerdir.

460 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/57; Ebû Câfer Muhammed b. Habîb Bağdâdî, *el-Muhabber* (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.), 79-80; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/407; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 11/600.

461 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 3/16-17; Zehebî, *Târîh*, 1/643; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/162; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 3/126.

462 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2001, 42/501 (25769).

1.3. Hz. Aişe ile Hz. Peygamber'in Evliliği

Hz. Peygamber, Aişe'ye "Seni iki kez (üç kez) rüyamda gördüm. Bir adam (Melek) seni ipek bir kumaşa sarıp gizlemiş halde getirerek, 'Bu senin eşindir.' diyordu. Ben de kumaşı açınca o kimsenin sen olduğunu gördüm. Sonra 'Şayet bu Allah katından ise kabul ettim.' dedim."[463] Bu rivâyet Buhârî'de iki tarikten gelmektedir. Birincisinde, bir adam tarafından iki kez gösterildiği şeklindedir.[464] İkincisinde, bir melek tarafından gösterildiği belirtilmiş ancak sayı verilmemiştir."[465] Müslim'de de bir melek tarafından üç kez gösterildiği şeklindedir.[466]

Allah Resûlüne evleneceği bir kişinin rüyasında gösterilmesi pek tabi mümkündür. Halkarasında insanların bazılarında evleneceği kişileri birebir olmasa bile saç rengi, göz rengi vs. özellikleri ile rüyalarında gördüklerine dair anlatımlar mevcuttur.

1.4. Ümmü Habibe'nin Rüyası

Remle bnt Ebî Süfyân b. Harb (öl. 44/664), Ubeydullah b. Cahş ile evlenmişti. Habibe isimli bir kızları oldu.[467] Bu yüzden Ümmü Habîbe diye künyelenmiştir. Ubeydullah ve eşi Ümmü Habîbe, ikinci Habeşistan hicretine katılarak Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Habeşistan'da Ümmü Habibe rüyasında eşinin kötü bir şekle girdiğini ve çirkinleştiğini gördü. Sabah eşi Ubeydullah b. Cahş kendisi için en hayırlı dinin Hıristiyanlık olduğunu söyleyerek Hıristiyanlığa girmiştir. Ümmü Habibe rüyasından

---

463 İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 240; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/64; Ebu Abdillah Muhammed b. İshâk İbn Mende, *Ma'rifetu's-sahâbe* (Matbûât Câmiati'l-İmârâti'lArabiyyeti'l-Muttehide, 2005), 944; Zehebî, *Siyer*, 3/429; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*, 7/28.

464 Buhârî, *Buhârî*, "Nikâh", 9 (5078).

465 Buhârî, *Buhârî*, "Nikah", 36 (5125).

466 Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Fazâilü's-Sahâbe", 13 (2438).

467 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 11/605; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 5/210-211.

bahsetmiştir ancak eşi onu dikkate almamıştır. Ubeydullah kendisini tamamen içkiye vermiş ve bu şekilde ölmüştür. Ümmü Habibe bir gün uykudayken rüyasında ölmüş eşi Ubeydullah, ona "Ey Mü'minlerin annesi!"[468] diye seslenmiştir. Başlangıçta korkmuş olsa da sonrasında Hz. Peygamber ile evleneceğine tevil etmiştir.[469]

1.5. Safiyye bnt. Huyey b. Ahtab

Hz. Safiye, İsrâiloğulları'ndan Hz. Harun'un soyundan gelmiştir.[470] Benî Nâdir'in reisi Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye, Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber ile evlenmiştir. Hz. Peygamber, Hayber esirleri arasında bulunan[471] Safiyye'yi azat etmiş ve azatlığını mehir yapmıştır.[472] Daha önce Sellâm b. Mişkem'le evlenmiş onun ölümünden sonra Kinâne b. Rebî b. Ebü'l-Hukayk en-Nadrî ile evlenmiştir.[473] O da Hayber savaşında öldürülmüştür. Peygamber Efendimiz, Safî hakkı olarak Safiyye'yi almış ve Müslüman olmayı kabul edince onunla evlenmiştir. Hz. Peygamber, Safiyye'nin yüzünde gözüne yakın bir bölgede morarma olduğunu görmüş ve ne olduğunu sormuştur. Safiyye "Ya Rasûlallah! Rüyamda bir Ay gördüm. Yesrib tarafından geldi ve benim odama (kucağıma düştü, girdi) girdi. Ben de bunu kocam Kinâne'ye anlatınca, o da 'Sen Medine'den

---

468 İbn Hacer'de "Ya! emiri'l-mü'minin" şeklinde geçmektedir. Kanaatimizce baskı hatası söz konusu. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/140.

469 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/95; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/438.

470 İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 1/138; Abdurrahman b. Amr b. Abdillah Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî* (Dımaşk: Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye, ts.), 492; Muhammed b. Ali b. Muhammed İbn Umrânî, *el-Enbâ fi Tarihi'l-Hülefâ* (Kahire: Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 2001), 46; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 5/234.

471 Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât*, 82.

472 İbn Mende, *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-maʿrife*, 2/477.

473 Bağdâdî, *el-Muhabber*, 90.

gelen kralın eşi mi olmak istiyorsun?' diyerek yüzüme vurdu." demiştir.[474]

Safiyye, "Rüyamda kendimi ve kendisini Allah'ın elçisi olarak gönderdiğini iddia eden şu kimseyi, bir meleğin kanadıyla örttüğünü gördüm." demiştir.[475]

Bu tarz rivâyetler bireyseldir. Bir meşrulaştırma veya sosyal bir kulanım mevcut değildir. Sadece görülen rüyanın içeriğinde "Ay" motifi kullanılmıştır.

1.6. Hz. Ömer'in Atike bnt. Zeyd İle Evlenmesi

Rivâyete göre; Rebî'a b. Ümeyye rüyasında Hz. Ebû Bekir'in öldüğünü ve Hz. Ömer'in onun yerine geçtiğini, daha sonra Hz. Ömer'in evlenmeyen kadına[476] nikâh teklif ettiğini ve evlendiğini, gerdek günü onların kapısına uğradığı zaman kapılarında büyük bir halkanın olduğunu görmüştü. Rebî'a bu rüyasını Hz. Ömer'e anlatmış o da "Ağzına taş değsin, bilakis Allah onu yaşatacak ve bizi onunla faydalandıracaktır. Şu kadınla evlenmemize de bir sebep yoktur." demiştir.[477] Daha sonra Hz. Ebû Bekir vefat etmiş Hz. Ömer halife olmuştur. Hz. Ömer, Âtike'ye haber göndermiştir. "Allah'ın sana helal kıldığını nefsine haram kıldın. Malı, Abdullah'ın yakınlarına geri ver ve evlen." Âtike, Hz. Ömer'in dediğini yapmıştır. Hz. Ömer kendisine evlenme teklif etmiş ve evlenmişlerdir. Gerdek günü Rebi'a Hz. Ömer'in huzuruna girmek için izin istemiş ve

---

474 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/336; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/117; Belâzurî, *Futuhul Buldan*, 33-34; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 3/14; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, 5/14.

475 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/118.

476 Âtike bnt. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Abdullah b. Ebû Bekir ile evliydi. Abdullah, Taif Savaşında ölmüştü. Abdullah kendisinden sonra evlenmemek şartıyla Âtike'ye bir miktar mal bırakmıştı. Bu yüzden kimseyle evlenmiyordu.

477 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/253; Tabakât'ın Kütübü'l-İlmiyye baskısında; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 8/209.

girdiği zaman Hz. Ömer'in kapının üzerindeki büyük halkaya bakmakta olduğunu görmüştür.[478]

Yukarıdaki rivâyette görüldüğü gibi rüyanın içeriği tamamen tarihi gerçeklerle uyuşmaktadır. Âtike bnt Zeyd b. Amr (öl. 660), İslamiyet'i ilk kabul eden kadın sahabîlerden biridir. Mekke'den Medine'ye hicretten sonra Abdullah b. Ebî Bekir ile evlenmişti. Güzelliği ve cazibesiyle Abdullah'ı çok etkilediği ve sorumluluklarını yerine getirmesine engel olduğu için Hz. Ebû Bekir, Abdullah'a onu boşamasını söylemişti. Abdullah kendisinden sonra evlenmemesi şartı ile topraklarının bir kısmını ona vermişti. Bu yüzden Âtike hiç kimse ile evlenmiyordu.[479] Hz. Ömer kendisine evlenme teklifinde bulunmuş ve Abdullah'ın şartlı bıraktığı malı varislerine iade etmesini istemişti. Hz. Ömer, İslam halifesi olarak toplumsal yaşamın her alanı ile ilgilenen bir halifedir. Abdullah'ın ve Âtike'nin bu davranışı diğer insanlara örnek olabilir ve halk arasında yaygınlaşabilirdi. Kanaatimizce Hz. Ömer bu durumun önüne geçebilmek adına Âtike ile evlenmiştir.

Rüyayı gördüğü iddia edilen Rebî'a b. Ümeyye ile ilgili başka da rüya unsuru içerin rivâyetler mevcuttur. Rebî'a, Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştu. Bir rüya görmüş ve bu rüyasını Hz. Ömer'e anlatmıştır. Rüyasında, sanki çimenlik bir vadide olduğunu görmüş sonra oradan çıkmış ve çorak bir vadiye girmiş sonrasında çorak bir vadide olduğunun farkına varmıştır. Hz. Ömer, bu rüyayı şu şekilde yorumlamıştır; önce iman edip sonra inkâr edeceğini ve kâfir olarak öleceğini söylemiştir. Rebî'a "hiç birşey görmedim" demiştir. Hz. Ömer, Yusuf Suresinin 41. Ayetini okumuştur.[480] Bu rivâyetin farklı bir versiyonu Rebî'a'nın

---

478 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/253.

479 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 5/191.

480 Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdilber, *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 2/721-722.

bu rüyasını Hz. Ömer'e değil de Hz. Ebû Bekir'e anlattığı onun tabir ettiği şeklindedir.[481]

Rebî'a şarap içmiş ve Hz. Ömer ona hat uygulayarak Hayber'e sürgün etmişti. Rebî'a'nın oradan Rum topraklarına geçtiği ve Hıristiyan olduğu söylenir.[482] Cezaya çarptırılmamak için kaçtığı ve Rumlara sığınarak Hıristiyanlığa girdiği de iddia edilir.[483]

Rebî'a b. Ümeyye'nin içki içen bir şahıs olması, içki cezasının uygulanması veya bundan kaçması sonrasında Rumlara sığınarak orada Hıristiyan olup ölmesinden dolayı hakkında söylentilerin olması doğaldır.

2. RÜYA'DA ŞEHİTLİK ve CENNET İLE MÜJDELENME

Bu başlık altındaki ele alınan rüyaların çoğunluğu bireyseldir. Rüya motifinin en fazla kullanıldığı alanlardan birisi de bir kişinin şehit olacağını önceden görmesidir. "Şehitlik motifi" olarak isimlendirebileceğimiz bu rüyaların içeriğinde genelde yerden gökyüzüne doğru yüseliş söz konusudur. İlk ela alınacak rivâyet Bilal-ı Habeşî'nin Hz. Peygamber tarafından cennet ile müjdelenmesidir.

2.1. Bilal-ı Habeşî'nin Cennetle Müjdelenmesi

Bir gün Hz. Peygamber, Bilal'in (ö. 20/641)[484] yanına gelmiş ve "Yapıp da karşılık beklediğin en büyük amelin nedir?" demiştir. Bilal ise; "Güzel bir şekilde abdest alıp da bir gece veya gündüz vaktinde Rabbimin dilediği kadar O'nun için kıldığım namazdan daha fazla karşılığını umduğum bir amelim yoktur." cevabını vermiştir. Bunun Üzerine Allah Resûlü; "Şüphesiz ki

---

481 İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 18/52.
482 İbn Abdilber, *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb*, 2/722.
483 Salahaddin Halil b. Aybek Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât* (Beyrut: Daru İhyaü't-Türas, 2000), 16/182.
484 Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/152-153.

dün gece rüyamda cennette önümde senin ayak seslerini işittim" buyurmuşlardır.[485] Hz. Peygamber bir rüya görmüş, gördüğü rüyayı Bilal'e söyleyerek onu teşvik etmiştir.

2.2. Hz. Ömer'e Yapılan Suikastin Rüya'da Bilinmesi

Hz. Ömer bir gün Cuma hutbesini irat ettikten sonra bir rüya gördüğünü ve ecelinin yaklaşmasından başka birşeye yorumlayamadığını dile getirmiştir. Bu rüyasının mahiyeti şu şekildedir. Kendisini kırmızı bir horoz iki kere gagalamıştır. Hz. Ömer kendisi bu rüyayı şehitlik ile yorumlamış ve 'bir yabancı veya acem beni öldürecek' demiştir. Bu rüyasını Esma bnt. Umeys'e[486] yorumlattığı, onun da bir yabancının veya acemlerden birisinin kendisini öldüreceğini söylediği ifade edilmiştir.[487]

Rüyayı görenin Havle bnt. Hakîm es-Sülemiyye olduğu, Hz. Ömer'e bunu bildirdiği, horozun üç kez gagalamasını da bir acem tarafından üç kez bıçaklanacağı şeklinde tabir ettiği de ifade edilmektedir.[488]

Hz. Ömer'in gördüğü kötü bir rüyayı Cuma hutbesinde insanlara anlatması Hz. Peygamber'in hadislerine[489] ters düşmektedir. Cünkü Hz. Peygamber kötü bir rüya görenin bunu hiç kimseye anlatmamasını buyurmaktadır. Hz. Ömer'in şehit olmayı arzuladığı, ölümden korkmadığı anlaşılmaktadır. Normal bir şahıs için kötü gibi görünen bir rüya Hz. Ömer için bir müjde gibi algılanmış olabilir.

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (öl. 42/662-663) bir gün rüyasında kendi-

---

485 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/189.

486 Ümmü Abdillah Esmâ bnt. Umeys b. Ma'bed el-Has'amiyye (ö. 661)Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995).

487 İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîne*, 3/895; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/310-311; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 5/500; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 5/394; Tüveycirî, *Kitâbu'r- Rüyâ*, 143-144.

488 İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîne*, 3/890.

489 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bir", 3 (6985); Müslim, *Sahîhu Müslim*, 1991, "Rü'ya", 6 (2263).

sini birçok caddenin başında bulmuştur. Bunlardan bir tanesi hariç diğerleri gözünün önünden kaybolmuştur. Daha sonra o tek yolu takip ederek dağın tepesine çıkmıştır. Birden Allah Resûlü'nün yanında Hz. Ebû Bekir ile beraber o dağın tepesinde durduğunu, Hz. Ömer'e işaret ederek onun gelmesini istediğini görmüştür. Ebû Mûsâ uyandığı zaman kendi kendisine "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn" diyerek "Hz. Ömer vefat etmiştir" demiştir. Enes b. Mâlik kendisine bu rüyayı Hz. Ömer'e yazmayacak mısın? diye sormuş, o da "onun ölüm haberini kendisine duyuracak değilim." demiştir.[490] Halk arasında da insanlar rüyalarında vefat etmiş bir yakınının kendisini ziyaret ettiğini görseler, bunu ölüm zamanının yaklaştığı şeklinde yorumlamaktadırlar. Bu tarz rüyalar bireysel olduğu için fazla üzerinde durmaya gerek yoktur.

2.3. Hanzale b. Ebî Amir'in Şehit Olacağı

Hanzale b. Ebî Amir Amr b. Safyî el-Ensârî el-Evsî (öl. 625),[491] Uhud Savaşı'ndan önce Cemile bnt. Abdullah b. Übey b. Selül ile evlenmişti. Evlendiği günün sabahında Uhud Savaşı'na gideceğinin gecesinde onunla zifafa girmişti. O gece zifafa girme noktasında Allah Resûlü'nden izin istemişti o da izin vermişti. Sabah kalkıp yıkanıp, namazını kılıp Hz. Peygamber ile birlikte Uhud Savaşı'na çıkmak isteyince Cemile onu geri çevirdi ve tekrar birlikte oldular. Cemile akrabalarından dört kişiye de gizlice haber salmıştı. Cemile, Hanzale'nin kendisiyle birlikte olduğuna onları şahit tutunca neden böyle bir şeye ihtiyaç duyduğunu sordular. O da "Ben rüyamda gökyüzünde bir kapı açılıp Hanzale'nin o kapıdan girdiği-

---

[490] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/308; Sıbt İbn Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*, 5/394.

[491] Kamil Çakın, "Hanzale b. Ebû Âmir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/51.

ni sonra da o kapının kapandığını gördüm ve kendi kendime, 'Bu, şehadet müjdesidir' dedim." Hanzale, Peygamber Efendimiz'e ve Uhud ordusuna yetişmek için yıkanmamış ve Uhud Savaşı'nda şehit düşmüştü. Hz. Peygamber, Hanzale ile alakalı olarak "Meleklerin yerle gök arasında, yağmur suyuyla ve gümüşten kaplarla Hanzale'yi yıkadıklarını gördüm." buyurmuştur. Sahabeden Ebû Saîd es-Saîdî, Hanzale'nin cesedinin başına geldiği zaman onun başından suların damladığını görmüştü. Hemen durumu Hz. Peygamber'e haber vermişti. Hanzale'nin eşine biri gönderilerek durumu sorulmuş o da yıkanmadan evden çıktığını söylemişti.[492] Bu olay sebebiyle Hanzale'ye "Gasîlü'l-Melâik" denilmiştir.[493] Hz. Peygamber, Uhud Savaşı'nda şehit düşmüş Hanzale için melekler tarafından guslettirildiğini söylemiştir. Böyle bir sahabî için bir menkıbe silsilesinin oluşması kaçınılmazdır. Hanzale'nin eşi Cemile'nin gördüğü rüyayı değerlendirmek gerekirse; Uhud Savaşı'nın yapılacak olması, yeni evlendiği kişiyi kaybetme duygusu gibi sebeplerden dolayı bilinçaltının etkisi, rüyanın içeriğine yansıyabilir. Rüyada şehitlik motifinin kullanıldığı görülmektedir. Yerden göğe doğru yükseliş, gökyüzünde bir kapı veya bir çatlağın oluşması ve yeryüzüne bir ip sarkıtılıp ona tırmanma şehitlik için kullanılan bir rüya motifidir.

2.4. Tufeyl b. Amr'ın Rüyası

Hz. Peygamber'in vefatından sonra irtidat hareketleri başlayınca Tufeyl b. Amr b. Tarif el-Ezdî (öl. 633),[494] Tüleyha b.

492 el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 1/273-274; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 4/291-292; Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen DiyarBekirî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 1/427.

493 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/75; Halîfe b. Hayyât, *Târihu Halîfe b. Hayyât*, 70; Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 2/522; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*, 5/320.

494 Zekeriya Güler, "Tufeyl b. Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstan-

Hüveylid (öl. 642) ile Necid topraklarında yapılan savaşlara katılmıştı. Daha sonra diğer Müslümanlarla beraber Yemâme'ye geldi. Yanında oğlu Amr b. Tufeyl (öl. 636)[495] de vardı. Rüyasında; saçlarının tıraş edildiğini, ağzından bir kuşun çıktığını, bir kadına rastladığını bu kadının kendisini fercine idhal ettiğini, sonra oğlunun arzulu bir şekilde kendisini aradığını ve oğlunun kendisinden men olunmuş olduğunu görmüştü. Bu rüyasını anlatmış ve nasıl tevil ettiğini de söylemiştir. Başının tıraş edilmesini, savaşta başının yere düşeceğine, ağzından çıkan kuşu, kendisinin ruhuna, kadını ise yer (toprak) olarak yorumlamış ve yerde bir çukur kazılarak oraya gömüleceğine yorumlamıştır. Oğlunun da şehit olmaya gayret edeceğini ancak olamayacağını söylemiştir. Tufeyl, Yemâme'de şehit düşmüş, oğlu Amr yaralanmış ancak hayatta kalmıştır.[496] Daha sonra oğlu, Hz. Ömer zamanında Yermük Savaşında şehit olmuştur.[497]

Hz. Peygamber'in ashabı şehitliği herzaman arzulamaktaydı. Gördükleri rüyayı şehitlikle tabir etmeleri doğaldır. Ağızdan kuş çıkması da şehitlik motifi olarak kullanılmaktadır. Bu tarz rüyaların toplumsal bir yönü bulunmayıp bireyseldirler.

2.5. Muhriz b. Nadle

Muhriz b. Nadle el-Ahrem (öl. 627)[498] rüyasında dünya semasının yarılmış olduğunu ve yarıktan girdiğini, yedinci kata kadar gittiğini oradan Sitre-i Münteha'ya[499] ulaştığını ve "Burası senin

---

bul: TDV Yayınları, 2012), 41/323-324.

495 İsmail Lütfi Çakan, "Amr b. Tufeyl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/93.

496 Ebu Nu'aym İsfehânî Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk, *Ma'rifetü's-sahâbe* (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998), 3/1562; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 3/77; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/125.

497 İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 25/15; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 7/18.

498 Mehmet Efendioğlu, "Muhriz b. Nadle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/45.

499 Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, "Sidretü'l-Müntehâ", *Türkiye Diyanet*

konağındır." denildiğini görmüş, bu rüyasını Hz. Ebû Bekir'e anlatmıştı. Çünkü Hz. Ebû Bekir rüya tabirinde insanların en yeteneklisiydi. Hz. Ebû Bekir, Muhriz'in rüyasını şehit olacağı yönünde yorumladı. Ertesi gün Gâbe Gazvesinde[500] Muhriz şehit düşmüştü.[501] Bu rivayetin içeriğinde de şehitlik motifinin kullanıldığını görülmektedir.

2.6. Abbâd b. Bişr

Abbâd b. Bişr (öl. 633),[502] Yemame Savaşı'nda şehit düşmeden önce semanın adeta kendisine açıldığını ve sonra üzerine kapandığını rüyasında görmüştü. Kendisi bu rüyasını şahadeti ile yorumlamış ve arkadaşı da hayırlı bir rüya görmüşsün diye yorumlamıştır.[503] Bu rüyanın içeriğinde de şehitlik motifi kullanılmıştır.

2.7. Sıla b. Eşyem el-Adevi

Sıla b. Eşyem (öl. 681) rüyasında bir topluluk içinde bulunduğunu arkadan gelen bir adamın kime yetişirse başını kestiğini ancak başı kesilenlerin başlarını alarak tekrar yerine taktıklarını ve eski hallerine döndüklerini görmüştür. Bu adam Sıla'ya yetişmiş onun da başını kesmiştir. Sıla başını eline alıp saçlarındaki tozları silkeleyerek geri yerine koymuştur. Sıla daha sonra oğlu ile beraber bir savaşta şehit edilmiştir.[504]

Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/151-152.

500 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Algül, "Gābe Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/267-268.

501 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/89; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/195.

502 Raşit Küçük, "Abbâd b. Bişr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/12.

503 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/406-407; benzer anlatımlar için bkz. DiyarBekirî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs*, 2/215.

504 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 9/137.

2.8. Abdullah b. Selâm

Kays b. Ubad bir gün Medine Mescidi'nde iken kapıdan yüzü nurlu bir adamın girdiğini ve oradakilerin "Bu cennet ehlindendir." dediklerini ve namazdan sonra bu adamı takip ederek bu adamla konuştuğunu ve bu adamın Abdullah b. Selâm (ö. 43/663-64)[505] olduğunu belirtmiştir. Bu sohbet esnasında Abdullah b. Selâm rüyasından bahsetmiştir. Rüyasında geniş ve yeşil bir bahçe gördüğünü ve bu bahçenin ortasında ucu semaya kadar yükselen bir direk olduğunu kendisine "O direğe çık." denildiği zaman gücünün yetmeyeceğini söyleyince kendisine bir hizmetçi gelerek yardımcı olduğunu ve o direğe çıkarak ucundaki kulpa tutunduğunu anlatmıştır. Rüyasını Hz. Peygamber'e söylediği zaman Peygamber Efendimiz'in "Bahçe İslam bahçesi, direk İslam direği, kulp sağlam bir kulp ve sen ölünceye kadar İslam dinine bağlı kalacaksın" şeklinde tabir ettiğini ifade etmiştir.[506]

Bu rivâyetin farklı bir versiyonunda ise; Abdullah b. Selâm kendisine doğru gelen bir adam görmüş ve kendisini büyük bir yola sokmuştur. Yolda yürürken birden sol tarafından bir yol açıldığını o yola girmeye niyetlenince o adamın kendisine sen o yolun yolcusu değilsin dediğini sonra sağ tarafından bir yol açıldığını buraya girdiğini, kaygan bir yol olduğunu, adamın elinden tutarak yürüdüklerini, birden kendisini bir dağın zirvesinde bulduğunu, ayakta zor durduğunu, tutunacak bir şey bulamadığını, aniden demirden bir direk gördüğünü ve direğin üstünde altından bir kulp olduğunu ve adamın elinden tutarak kendisini attığını ve "Kulpa tutun." dediğini ifade etmiştir. Bu rüyasını Peygamber Efendimiz'e anlattığını söyle-

---

505 Mustafa Fayda, "Abdullah b. Selâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/134-135.

506 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 5/383-384; Zehebî, *Siyer*, 4/64; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 6/251; İbn Asâkir, *Tarîhu Dımaşk*, 29/122.

miştir. Resûlullah da hayırlı bir rüya olduğunu, o büyük yolun mahşer, sol taraftan çıkan yolun cehennem, sağ taraftan çıkan yolun cennet, kaygan dağın şehitlerin evi, tutunduğu kulpun İslam kulpu olduğunu, cehennem ehlinden olmadığı şeklinde tabir etmiştir.[507] Abdullah b. Selâm'ın rüyası bireysel de olsa Hz. Peygamber tarafından tabir edildiği için hadis kaynaklarında geçmesi gerekmektedir. Hadis kaynaklarına bakıldığı zaman Buharî ve Müslim'de Abdullah b. Selâm'ın Cennet ile müjdelendiği ve yukarıda geçen rivayetler mevcuttur.[508]

3. AHİRETTEN HABER

Kaynaklarda vefat eden kişilerin ahiretteki durumlarıyla ilgili de sıkça rüya motifi işlenmektedir. Halk kültüründe de sıkça karşımıza çıkan bir durumdur. İnsanlar sevdikleri kişilerin akıbetini merak ettikleri için, bilinçaltının da etkisiyle rüyalarında sevdikleri kişileri görürler.

3.1. Zeyd b. Amr b. Nufeyl

Zeyd b. Amr b. Nufeyl el-Adevî el-Kureşî (öl. 606),[509] Hz. Peygamber'in risâletine yetişemeden vefat etmiştir. Yahudilik, Hıristiyanlık, putlara ve taşlara tapmaktan nefret eden bir kişi olduğu kaynaklarda ifade edilmiştir. Bir gün Âmir b. Rebîa ile karşılaştığı zaman ona "Ya Âmir! Ben kavmime muhalefet ederek İbrahim'in dinine uydum. Onun ve İsmâil'in, İsmâil'den sonra gelenlerin ibadet ettikleri Allah'a ibadet ediyorum. Onlar bu kıbleye doğru namaz kılarlardı. Ben İsmâil'in evladından

---

[507] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 5/385; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *Mu'cizâti'n-Nebî* (Mektebetü'l-Tevfikıyye, ts.), 315; eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, 10/231-232.

[508] Buhârî, *Buhârî*, "Menâkıbü'l-Ensâr", 19 (3812, 3813, 3814); Müslim, *Sahîhu Müslim*, ts., "Fazâilü's-Sahâbe", 33 (2483, 2484).

[509] Halit Özkan, "Zeyd b. Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/316-317.

gönderilecek bir peygamber bekliyorum. Ancak ona yetişeceğimi sanmıyorum. Ben ona inanıyor, onu tasdik ediyor ve onun peygamber olduğuna tanıklık ediyorum. Eğer ömrün uzar da ona yetişirsen, benden kendisine selam söyle." demiştir. Âmir durumu şu şekilde anlatmaktadır; Resûlullah Efendimiz peygamberliğini ilan edince, kendisine gelerek Müslüman oldum, Zeyd b. Amr'ın söylediklerini ve selamını ilettim. Resûlullah da onun selamını alıp ona rahmet dileyerek "Ben onu rüyamda, Cennet'te elbiselerini çekmiş bir şekilde, yürürken gördüm." dedi.[510] Bu rivâyetin biraz daha detaylı şekli de mevcuttur. Gelecek Peygamber'in isminin Ahmed olduğu, kavminin onu kovacağı ve Yesrib'e hicret edeceği gibi ayrıntılar vardır.[511]

Zeyd b. Amr'ın Medine'deki haniflerden olduğu düşünülürse, ehl-i kitaptan haberdar olduğu da gözönünde bulundurulursa elbette ki bir peygamberin geleceğini beklemesi muhtemeldir. İsminin "Ahmed" olduğunu söylemesi de mümkündür. Geçmiş peygamberlere kıyasla kavminin ona karşı çıkacağı ve hicet etmek zorunda kalacağını söylemesi de biraz detay gibi görünse de ihtimal dâhilindedir. Peygamber Efendimiz'in de onu cennette gördüğünü söylemesi Zeyd'in yukarıda saydığımız özelliklere sahip olduğunu gösterir.

3.2. Hz. Peygamberin Varaka Hakkında Gördüğü Rüya

Varaka b. Nevfel b. Esed el-Kureşî (öl. 610),[512] Hıristiyanlık dini üzere yaşıyordu. Rahip diye çağrılırdı. Peygamber Efendimiz risâlet ile görevlendirildiği zaman Mekke'de bir yolda giderken Peygamber Efendimiz ile karşılaştı ve ona "Ey Mu-

---

510 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/352; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/299.

511 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/647.

512 Bünyamin Erul, "Varaka b. Nevfel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/517-518.

hammed! Gönderilen hiçbir peygamber yoktur ki bir ayet ve alameti olmamış olsun. Seninki nedir? Bunun üzerine Hz. Peygamber, Semure ağacını çağırdı, ağaç yeri yara yara geldi. Varaka, Hz. Peygamber'e şayet savaşla emrolunursa onunla beraber savaşacağını ve sonuna kadar yardım edeceğini söylemiştir. Daha sonra Varaka vefat etmiştir. Hz. Peygamber, Varaka'nın ahiretteki durumuyla ilgili olarak rüyasında Varaka'yı yeşil bir elbise içinde ve cennete çalımlı çalımlı yürürken gördüğünü söylemiştir.[513]

Hz. Aişe "Rasûlullah'a Varaka'dan sorulmuştu, Hatice onun için şöyle demişti: O seni tasdik etmişti fakat sen kendini ortaya koymadan önce vefat etmişti. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: Rüyamda bana Varaka gösterildi üzerinde beyaz bir elbise vardı. Eğer Cehennemliklerden olsaydı başka bir elbise olurdu."[514] demiştir. Tirmizi'de garib hadis olarak nitelenmektedir.

Bu hadiste Hz. Peygamber'in Varaka'nın elbisenin renginin beyaz olmasından dolayı rüyayı hayırlı olarak tabir ettiği görülmektedir. "gösterildi" ifadesinden bu rüyanın mahiyetinin farklı olduğu da anlaşılmaktadır.

3.3. Ebû Leheb'in Durumu

Peygamber Efendimiz ile ilgili anlatılan rüyalardan birisi de doğduğu zaman ona sütanneliği yapmış olan Ebû Leheb'in (öl. 624) cariyesi Süveybe (öl. 628)[515] ile ilgilidir. Rüyanın mahiyeti şu şekildedir. Ebû Leheb'in akrabalarından birisi bir gece rüyasında onun kötü bir halde olduğunu görmüştür. Ebû Leheb'e nelerle

---

513 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/106-107.

514 Tirmizî, *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*, "Rü'ya", 10 (2288); Zehebî, *Târîh*, 1/119; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 3/14.

515 Levent Öztürk, "Süveybe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/183.

karşılaştın diye sormuş o da "Sizden sonra bolluk görmedik, ancak Süveybe'yi özgürlüğüne kavuşturduğum için başparmağı ile işaret parmağı arasından bana su verdi." demiştir.[516] Peygamber Efendimiz Mekke'de iken Süveybe'yi ziyaret eder ona ikramda bulunurdu. Hz. Hatice annemiz onu azat etmek için satın almak istemiş ancak Ebû Lehep bunu kabul etmemişti. Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman Ebû Lehep onu azat etmişti. Peygamber Efendimiz ona yiyecek ve giyecek gönderir halini hatırını hep sorardı.[517]

Hz. Peygamber'e düşman olan ve hakkında Tebbet Suresi nazil olan Ebû Leheb'in bile Süveybe'yi azat emesinden dolayı ahirette bu iyiliğinin karşılığını gördüğü, dolayısıyla Hz. Peygamber'in davasının büyüklüğü ve kutsallığına vurgu yapılarak, Ebû Leheb gibilere güzel bir mesaj içermektedir. Özellikle de Ebû Leheb'in bir akrabasının bu rüyayı görmesi olayın kabuledilebilirliğini arttırmak amaçlıdır.

3.4. Hz. Ömer

Hz. Ömer'in durumu ile ilgili olarak şu şekilde bir anlatım mevcuttur; Hz. Abbas'ın Hz. Ömer'i çok sevdiği ve yaralanıp vefat edince Allah'a onu görmek için bir yıl dua ettiği ve bir yıl sonra rüyasında Hz. Ömer'i terini siler bir vaziyette gördüğü, "Ne yaptın?" diye sorduğu, Hz. Ömer'in "Bu benim boş zamanımdır. Eğer son derece merhamet ve şefkat sahibi olarak Allah'a, kavuşmamış olsaydım, evim başıma yıkılırdı." dediği rivâyet edilmiştir.[518]

İbn Ömer'in de benzer bir rüya gördüğü ifade edilir. İbn

---

516 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/87-88; Zehebî, *Târîh*, 1/45; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 2/332.

517 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/88; Zehebî, *Târîh*, 2/445; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/417.

518 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/348-349.

Ömer rüyasında bir köşk gördüğünü, köşkün kime ait olduğunu sorduğu zaman "Ömer b. Hattab'a aittir." cevabını aldığını, babasının köşkten çıktığını, sanki yıkanmış da yeni giyinmiş gibi bir hali olduğunu, "Durumun nasıldır?" diye sorduğunu, "İyi, eğer Rabbimin af ve mağfiretiyle karşılaşmasaydım işim bitikti." cevabını aldığını söylemiştir. Sonrasında Hz. Ömer, "Sizden ayrılalı kaç yıl oldu?" diye sormuştur. İbn Ömer "On iki sene oldu." cevabını verince Hz. Ömer, "Henüz hesaptan kurtulabildim." demiştir.[519]

Hz. Abbas'ın (öl. 653) bir yıl sonra rüyayı gördüğü Abdullah b. Ömer'in (öl. 693)[520] ise rüyasından anlaşılan babasının ölümünden on iki sene sonra rüyayı gödüğüdür. Bu tür rüyalar bireysel olup halk arasında da pek çok kişiden benzer şekilde vefat etmiş bir yakınını gördüğünü duyarız. Kişinin merakı, bilinçaltı koşullanması gibi pek çok sebep buna neden olabilir. Yine de her iki rüyanın ortak noktası adaletiyle tanınmış Hz. Ömer'in bile Allah'ın mağfireti olmasa durumunun kötü olacağıdır. Tüm yöneticiler için bir mesaj içirmektedir.

Buhârî'de de Hz. Peygamber'in cennette altın bir köşk gördüğü, bu kimindir dediği, Kureyş'ten bir adamındır cevabını aldığı şeklinde bir hadis mevcuttur.[521]

3.5. Avf b. Mâlik el-Eşcaî

Muhallim b. Cessâme b. Kays,[522] Ebû Katâde el-Ensârî (öl. 54/674)[523] ile beraber Batn-ı İdam[524] denilen yere Hz. Peygamber

---

519 Ebû Nuaym Ahmed b Abdullah b İshak İsfahani Ebû Nuaym İsfahani, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya.* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1974), 1/54.

520 M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/126-128.

521 Buhârî, *Buhârî*, "Tabir", 31 (7024).

522 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/584.

523 İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/667.

524 Ahmet Önkal, "Batn-ı İdam Seriyyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/202.

tarafından yönlendirilmişlerdi. Orada iken Âmir b. el-Adbat el-Eşcaî uğrayarak İslamî usule uygun olarak selam vermişti. Bu sebepten kendisine bir şey yapmaktan geri durmuşlardı. Ancak Muhallim b. Cessâme onun üzerine hamle yaparak onu öldürmüş ve devesi ve eşyalarını almıştı. Hz. Peygamber'in yanına döndükleri zaman Nisa Suresinin 24. Ayeti nazil oldu. "Ey iman edenler, siz yeryüzünde Allah yolunda cihad ederken iyice araştırınız ve size selam verenlere, 'Sen mü'min değilsin' demeyiniz."(Nisa, 4/94)[525] Hz. Peygamber, Huneyn'de bir ağacın gölgesinde otururken Uyeyne b. Bedr ayağa kalkarak Hz. Peygamber'in yanına geldi ve Âmir b. el-Adbat'ın kanını dava etti. Bu sırada el-Akra b. Hâbis, Muhallim'i savundu. İkisi Hz. Peygamber'in huzurunda tartışmaya başladılar. Uyeyne, Muhallim'i kısasla öldürerek kabilesindeki kadınları kederlendireceğini çünkü kendi kabilesindeki kadınların Âmir'in öldürülmesiyle üzüldüğünü söylüyordu. Hz. Peygamber "Sen diyet kabul eder misin?" diye sordu. Uyeyne "Hayır" cevabını verdi. Hz. Peygamber "Siz diyeti kabul edeceksiniz, şimdilik elli deve, Medine'ye varılınca elli deve olmak üzere yüz deve fidye olarak verilecektir." dedi. Bir miktar daha tartışmalar devam etti. Sonunda diyeti kabul ettiler. Muhallim'in etrafındakiler kalkıp Hz. Peygamber'in yanına gitmesini ve kendisi için Allah'tan mağfiret dilemesini ondan rica etmesini istiyorlardı. Muhallim iki gözünden yaşlar aktığı halde Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek "Ey Allah'ın Resûlü! Sana iletilen durumumdan dolayı Allah'tan mağfiret dilemek istiyorum" dedi. Hz. Peygamber senin adın nedir diye sordu. O da söyledi. Resûlullah "Sen onu İslam'ın bidayetinde silahınla öldürdün." dedi. Halkın duyabileceği şekilde yüksek bir sesle "Allah'ım onu bağışlama!" dedi. Allah Resûlünden üç kez mağfiret dilemesini istedi. Ancak

[525] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/626; el-Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 2/696-697; Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Müessesetü'r-Risâle, 2000), 9/73.

Hz. Peygamber her üçündede "Allah'ım Muhallim'i bağışlama.! dedi. Orada bulunanlardan Mumeyre es-Sülemi olup bitenleri anlatırken, "Biz kendi aramızda konuşurken, Allah Resûlü'nün dudakları onun için mağfiret dilemekle kıpırdanmaktaydı. Ancak insan kanının Allah katında ne kadar önemli olduğunu insanlara öğretmek için onu üç kez reddetmişti." demiştir. Muhallim b. Cessâme vefat edeceği sırada yanına gelen Avf b. Mâlik el-Eşcaî ona "Ey Muhallim! Bize dönebildiğin takdirde, gördüğünüz ve karşılaştığınız şeyleri anlatırsın." dedi. Bu olaydan bir yıl sonra Avf rüyasında Muhallim'i görmüştü. Rüyasında Muhallim'e nasıl olduğunu sormuş o da cevaben, iyi olduğunu, Rabbizimizi çok merhametli bulduğunu ve kendilerini bağışladığını söylemişti. Avf hepinizi mi diye sorunca "Ahrâd'ın dışında hepimizi" cevabını aldı. Ahrâd dediğin kimdir diye sorunca "Onlar, çok şerli olduklarından parmakla gösterilen kimselerdir." Cevabını aldı. Muhallim sözlerine şöyle devam etmişti. "Allah'a yemin ederim ki, Allah benden neyi infak etmemi istemişse, ben muhakkak onun ecrini almış bulunmaktayım. Hatta aileme ait bir kedinin yaşlılığından dolayı evimizde ölmesinden dolayı bile mükâfatlandırıldım." demişti. Avf bu rüyanın sadık bir rüya olup olmadığını anlamak için Muhallim'in ailesinden böyle ölmüş bir kedilerinin olup olmadığını soracağını söyledi ve aileyi ziyarete giderek sordu. Ölmüş bir kedilerinin olduğunu öğrendi.[526]

4. DOĞUM VE ÖLÜMLERİN RÜYADA GÖRÜLMESİ

4.1. Hz. Aişe'nin Rüyası

Hz. Aişe rüyasında üç Ay'ın kendi odasına düştüğünü görmüş, bunu babası Hz. Ebû Bekir'e anlatmıştır. O da "Hayırdır inşallah" diyerek, Hz. Aişe'ye nasıl tevil ettiğini sormuştur. Hz. Aişe Hz. Peygamber'den bir oğlan çocuğu ile tevil ettiğini

---

[526] İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 5/123-126.

söylemiştir. Hz. Ebû Bekir başka bir konuşma yapmamıştır. Allah Resûlü vefat edince nereye defnedileceği istişare edilmiş ve vefat ettiği yere yani Hz. Aişe'nin odasına defnedilmesi kararlaştırılmıştı. Hz. Ebû Bekir Hz. Aişe'ye rüyasında gördüğü üç Ay'dan en hayırlı olanın odasına götürüldüğünü söylemiştir. Daha sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de vefat edince Hz. Aişe'nin odasına defnedilmişlerdir.[527]

Hz. Aişe'nin ara ara Allar Resûlü'nün kabrinin üzerine uzandığı, bir gün rüyasında Hz. Peygamber'in kabirden çıktığını gördüğü için bu alışkanlığından vazgeçtiği ifade edilir.[528]

Hz. Aişe rüyasında semadan düşen bir Ay'ın odasına girdiğini, sonra bir başka ayın odasına girdiğini, sonrasında bir başkasının daha düşüp odasına girdiğini görmüştü. (üç ayın kucağına düştüğü şeklinde de geçer) Rüyasına babası Ebû Bekir'e anlattığında Hz. Ebû Bekir, "Senin evine, yeryüzünün en hayırlıları olan üç kişi defnedilecektir" şeklide tevil etmiştir. Resûlullah vefat edince Âişe'nin evine defnedildi. Ebû Bekir, "Bu senin üç aylarından birisidir. O en hayırlısıdır." dedi.[529]

Birinci rivâyet olayların akışına daha uygun görünmektedir çünkü Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'den bir çocuk beklemesi, gördüğü rüyayı bu şekilde ta'bir etmesi, Hz. Ebû Bekir'in ise sessiz kalması ve olaylar meydana geldiği zaman Hz. Aişe'ye rüyasını hatırlatması daha uygun düşmektedir.

4.2. İbrahim et-Teymiye

Haccâc b. Yusuf es-Sekafî (ö. 95/714), İbrahim en-Nehai'yi (öl. 95/714) tutuklamak için bir adam gönderdi. Bu adam İbrahim et-Teymî'ye (ö. 92/710-711) gelerek "İbrahim'i arıyorum."

---

527 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 2/256.
528 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 2/272.
529 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/572-73; Zehebî, *Târîh*, 1/831; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 5/288.

demiştir. İbrahim et-Teymî adamın aslında İbrahim en-Nehaî'yi aradığını biliyordu. Ancak görevliyi en-Nehaî'ye yönlendirmek istemedi. "İbrahim benim." dedi. Görevli onu alarak Haccâc'a götürdü. Haccâc zindana atılmasını emretti. Zindan şartları çok kötü idi. İbrahim et-Teymî'nin kimyası bozulmuştu. Bu şartlar altında İbrahim vefat etti. Haccâc rüyasında birinin şöyle dediğini gördü; "Bu gece burada Cennet ehlinden bir adam öldü." Haccâc sabah olunca Vasıt'ta kim öldü diye sordurdu, zindanda bulunan İbrahim et-Teymi'nin öldüğü söylendi. Haccâc bu rüya şeytanın vesvesesinden ve kışkırtmasından herhalde diyerek cesedin çöplüğe atılmasını emretti.[530]

4.3. El-Hasan b. Ebû Hasan (Basri)

Bir adamın rüyasında sanki bir kuşun mescitteki en güzel çakılı aldığını görmüş ve bu rüyasını İbn Şîrîn'e anlatmıştır. "İbn Şîrîn eğer rüyanda sadık isen el-Hasan öldü demektir" şeklinde yorumlamıştır.[531]

4.4. Halife Mansûr'un Rüyası

Abdülaziz b. Müslim bir gün Mansûr'un yanına girmiş ve dalgın olduğunu görmüştü. Hemen dışarıya çıkmak istemiş ancak halife kendisine bir rüya gördüğünü ve bir adamın kendisine şunları söylediğini ifade etmiştir: " Kardeşim! sıkıntını azalt, senin günün geldi. Zaman sana tüm tasarrufunu gösterdi. Eksik ve zavallı birini görmek istersen o sensin. Yeterince saltanat sürdün, artık saltanat senden başkasınadır." Üzüntüm ve kederimin sebebi gördüğüm bu rüya ve duyduğum seslerdir. Abdülaziz her ne kadar Mansûr'u teselli etmeye gördüğü rüyanın hayırlı olduğunu söylese de Mansûr bu rüyasını eceli

---

530 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 8/402.
531 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 9/174.

ile yorumlayarak hemen hac için hazırlık yapmış ve Mekke'ye doğru yola çıkmıştır.[532]

4.5. Harun er-Reşid'in Rüyası

Cebrâil b. Bahtiyeşû, Harun Reşid'in yanına girdiği bir esnada halifenin üzgün ve kederli olduğunu görmüştü. Sebebini sorunca halife bir rüya gördüğünü söyledi. Bu rüyanın içeriği şu şekilde idi; Harun er-Reşid tahtının üzerinde otururken altından bir kol uzandığını ve avucunun içinde kırmızı toprak bulunduğunu görmüştü. Bu kolu tanıyordu fakat sahibini bir türlü hatırlayamıyordu. O esnada gaipten bir ses 'gömüleceğin toprak işte budur.' demişti. Bu toprak nerenin diye sorduğu zaman 'Tus şehrinin toprağıdır.' denilmişti. Cebrâil, halifeye rüyaların günlük sıkıntılardan meydana geldiğini, Horasan meselesi yüzünden halifenin kafasının karışık olduğunu söyleyerek halifeyi sakinleştirmişti. Zaman içinde rüyayı unutmuşlardı. Daha sonra Horasan'a Râfi' ile savaşmak üzere yola çıkmışlar ve yolda Harun er-Reşid hastalanmıştır ancak durmayarak Tus şehrine kadar gelmişlerdir. Halife bir köşkün bahçesinde hasta olarak yatarken birden yatağından fırlamış ve Rakka'da iken Tus şehriyle alakalı rüyayı hatırlıyor musun? Diye sormuştur. Sonra Mesrûr'a şu bahçenin toprağından biraz toprak getir demiş ve Mesrur toprağı avucunda getirince rüyamda gördüğüm el bu idi diyerek yüksek sesle ağlamaya başlamış, üç gün sonra da ölmüştür.[533]

5. DİNÎ KONULAR

5.1. Ezan'ın Rüya'da Belirlenmesi

Ezan'ın belirlenmesi ile ilgili ilk rivâyet İbn İshâk'da geçmektedir. Bu rivâyete göre Abdullah b. Zeyd el-Ensarî, Hz.

532 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 5/194.
533 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 5/387-388.

Peygamber'e gelerek uyku ile uyanıklık arasında bir durumdayken üzerinde yeşil elbise bulunan bir adam gördüğünü, bu adamın kıbleye doğru yönelerek iki defa "Allahu Ekber", iki defa "Eşhedü enne Muhammeden Resulullah", iki defa "Hayye ale's-salah" iki defa "Hayye ale'l-felah", iki defa "Allahu Ekber", bir defa "Leilehe İllallah" dediğini, bir müddet bekledikten sonra ayağa kalkarak ilk dediklerini tekarar ettiğini ve ilaheveten "Hayye ale'l-felah"den sonra "Kadkameti's-Salah, Allahu Ekber, Allahu Ekber, La ilehe İllellah" dediğini söylemiştir. Hz. Peygamber bunu Bilal'e öğretmesini söylemiştir. Bilal de öğretildiği şekilde ezanı okumuştur. O sıra Hz. Ömer gelmiş ve "Ey Allah'ın Resulü, el-Ensarî'ye gösterilenin aynısını ben de gördüm. Fakat o, sana beneden önce geldi" demiştir.[534]

Bu arada uykusunda Abdullah b. Zeyd el-Hazrecî bir rüya gördü[535], rüyasında üzerinde iki tane yeşil elbise ve elinde çan olan bir adam gördü. Abdullah adamdan elindeki çanı kendisine satmasını istedi. Adam çanı ne yapacağını sormuş Abdullah b. Zeyd de insanları namaza çağırmak için çanı satın almak istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Adam sizin için daha hayırlı bir şeyi size anlatacağım, şöyle dersin diyerek "'Allâhu Ekber, Eşhedu en lâ ilahe illallâh, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, hayye ale's-sala, hayye ale'felah, Allahu Ekber Allâhu Ekber, lâ ilahe ilellah." Abdullah durumu Hz. Peygambere bildirmiş gördüğü rüyayı anlatmıştı. Hz. Peygamber "Bu rüya hak bir rüyadır inşeallah." diyerek olanları Bilal'e anlatmasını ve Bilal'in bunu ilan etmesini istedi.[536] Bilal-ı Habeşî ezanı okuyunca Hz. Ömer, Allah Resûlü'ne gelerek benzer bir rüya gördüğünü söylemiştir. Hz. Peygamber "Allah'a hamdolsun bu daha sağlam oldu." demiştir.[537]

---

534 İbn İshak, *Kitâbu's-siyer ve'l-megâzî*, 298.
535 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 10/342.
536 İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*, 3/77-78.
537 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/508-509; İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*,

Abdullah b. Zeyd'in rüyasının mahiyeti ile ilgili farklı anlatımlar da mevcuttur. Üzerinde yeşil elbiseli iki adamın mescidin tavanında durduğu, ezan okuduğu ve bir miktar oturduktan sonra kalkıp namaz kıldığı ve Abdullah b. Zeyd'in gördüklerini Hz. Peygamber'e bildirdiği de belirtilmiştir.[538]

Ezan'ın sözleri Adullah b. Zeyd ve Hz. Ömer'e aynı gece gösterilmiştir. Hz. Ömer durumu Hz. Peygamber'e sabah bildiririm demiştir. Abdullah ise gece vakti Hz. Peygamber'e gelmiş ve gördüğü rüyayı anlatmıştır. Hz. Peygamber Bilal'i ezanı okuması için görevlendirmiştir. Bila ise sabah ezanı okurken "Namaz uykudan daha hayırlıdır." Sözünü kendisi eklemiştir. Hz. Peygamber bunu kabul etmiş ve ezan bu şekilde belirlenmiştir.[539]

Hz. Ömer'in gördüğü rüyanın mahiyeti ise şu şekildedir; Hz. Peygamber insanları namaza çağırmak için ne kullanalım diye konuyu sahabe ile görüşünce ortaya çıkan fikirlerden bir tanesi çan ile insanların namaza çağrılması olmuştur. Hz. Ömer de çan için iki tane ağaç satın almak istemiştir. Hz. Ömer uyuduğu bir esnada kendisine "Çanla bu işi yapmayınız, namaz için ezan okuyunuz." denilmiştir.[540]

Kıble kabeye çevrildiği zaman ezan da emredilmişti. Hz. Peygamber bunu önemsiyordu. İnsanların mescitlere çağrılması için sahabe bazı fikirler öne sürdü. Bu teklifler arasında "Boru üfürmek, çan çalmak" gibi fikirler de vardı. Hz. Ömer rüyasında bunların hiçbirisinin kabul edilmemesini, ezan okunmasını gördü. Hz. Peygamber'e durumu anlatmak için geldi ve Bilal'in ezan okuduğunu gördü. Rüyasını anlattığında Hz. Peygamber ona "Ey Ömer vahiy seni geçti" demiştir.[541]

1/212;3/496; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/273; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fünûni'l-megâzî ve'ş-şemâ'il ve's-siyer*, 1/235.

538 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/213.

539 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 1/213.

540 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/509.

541 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/273.

Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen sadık rüyaya güzel bir örnektir ancak onun bile anlatımında farklılıklar mevcuttur.

5.2. Mâlik b. Enes b. Mâlik

Zeyd b. Dâvûd rüyasında sanki mezarın yarılmış olduğunu, Hz. Peygamber'in oturur vaziyette bulunduğunu, insanların ise izdiham içinde iken, yüksek bir sesle "Mâlik b. Enes" diye seslenildiğini ve Mâlik b. Enes'in Hz. Peygamber'in yanına gittiğini ve Peygamberimizin ona bir şey verdiğini onun da insanlara bunu dağıttığını, dağıttığı şeyin misk olduğunu görmüştür.[542]

Mutarrif b. Abdullah'tan gelen bir rivâyete göre Bir adam rüyasında kendisine "Şu ve şu konularda Mâlik b. Enes ne diyor?" diye sorulduğunu, kendisinin de Mâlik b. Enes'in konuşmaya başlamadan önce "Mâşâallah" demeden başlamadığını pek hatırlamıyorum dediğini söylemiştir. Soruyu soran kişi "Kıldan daha ince ve küçük bir şey için dahi bunu dese, doğruyu bulur" demiştir.[543]

5.3. Gece Namazı

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber döneminde bir rüya görmüş ve rüyasında sanki elinde bir kumaş parçası olduğunu ve Cennet'ten istediği yere onu götürdüğünü ve iki kişinin kendisine gelerek ateşe götürmek istediklerini sonra o ikisin bir melek ile karşıladığını ve onları dikkate alma dediğini bunun üzerine o iki kişinin kendisinden vazgeçtiğini görmüştü. Bu rüyasını Hz. Hafsa annemiz Hz. Peygamber'e anlatmıştı. Bunun üzerine Allah Resûlü "Abdullah ne iyi adamdır, keşke geceleyin namaz kılıyor olsaydı!" Bu olaydan sonra İbn Ömer

542 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/571-572.
543 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 7/572.

geceleyin namaz kılmaya başlamıştı ve bunu çokça yapıyordu.[544] Bu rivayet hadis kaynaklarında da geçmektedir.[545]

Abdullah İbnu Ömer bir başka rivâyette şöyle demektedir: "Rüyamda, avucumda seraka denen iyi cins ipekten bir parça gördüm, cennette, her nereyi arzu etsem beni oraya uçuruyordu. Bu rüyamı Hafsa'ya anlattım. O da Resûlullah'a anlatmış. Resûlullah: "Kardeşin sâlih bir kimse" diye yormuş."

Affan b. Müslim'den gelen bir anlatıma göre Ebû Rifâ'a el-Adevi, Hz. Peygamber bana "Bakara Suresi'ni öğrettiğinden beri bu sure gözümden uzaklaşmadı, Kur'an'dan aldığımı onunla birlikte aldım, gece namazına kalkmaktan dolayı da asla sırtım ağrımadı" demiştir. Affan b. Müslim başka bir anlatımda ise bir adamın gece rüyasında "Kalk, çünkü gücü yeten kalktı" Bunun üzerine ben de kalktım ve geceleyin Ebû Rifa'a'nın namaz kılarken çıkardığı sesi işittim. Dediğini aktarmaktadır.[546]

5.4. Meymun b. Siyah

Meymun b. Siyah bir gün rüyasında dağılmaya yüz tutmuş, kokuşmuş, simsiyah bir ölü eti görmüştür. Bir adam bu cesedi baş hizasına kaldırarak "Ye!" demiştir. Meymun "Ey Allah'ın kulu! Onu neden yiyeyim?" demiş adam ise "Falan kişi senin yanında gıybet edildiği için" demiştir. Meymun "Ben onun hakkında hayır veya şer, bir şey söylemedim ki!" dediği zaman adam "Fakat sen, yanında söylenen sözleri işittin ve buna razı oldun." demiştir.[547] Kur'an-ı Kerim'de Hucurat Suresi 12. Ayetinde "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini

544 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 4/137.

545 Buhârî, *Buhârî*, "Teheccüd", 2 (1121-1122); Müslim, *Sahîhu Müslim*, ts., "Sahabenin Faziletleri", 31 (2478).

546 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 9/67.

547 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 9/153.

yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Tabii ki bundan tiksinir! Allah'a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur." buyurulmuştur. Gıybet'in kötülendiği başka da ayetler mevcuttur.[548]

5.5. Amir b. Rebia'nın Niyazda Bulunması

Abdullah b. Amir b. Rebîa, babasının rüyasında şöyle bir ses duyduğunu söylemiştir. "Kalk ve Allah'dan sâlih kullarını koruduğu fitneden seni de koruması için niyazda bulun!" O da kalkıp namaz kılmış ve niyazda bulunmuştur. Vefat edinceye kadar evden çıkmamıştır.[549]

5.6. Kalıcı Sadaka

Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye anlatıyor: "Muharcirler geldiği zaman Osman b. Maz'un'un ağırlanması bize çıktı. Bizim yanımızda hastalandı ve tedavisi ile meşgul olduk ancak vefa etti. Bir gece rüyamda; gördüm ki akan bir çeşmesi vardı. Gördüğüm düşü, Hz. Peygamber'e anlattım. Bana: "Bu onun amelidir, onun için akıyor" dedi."[550]

6. GÜNCEL HAYATA ETKİSİ

6.1. Muaz b. Cebel'in Rüyası

Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel'i (öl. 638)[551] Yemen'e fetva vermesi için göndermişti. Hz. Peygamber vefat etmiş ve Hz. Ebû Bekir halife seçilmişti. Bu süreçte Muaz b. Cebel Yemen'de görev yapıyordu. Hac zamanı gelince Hz. Ömer Mekke'ye

---

548 Hümeze Suresi, 104/1-3.
549 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/218.
550 Buhârî, *Buhârî*, "Ta'bîr", 13 (7003).
551 M. Yaşar Kandemir, "Muâz b. Cebel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005).

geldi. Muaz da Mekke'ye ulaşmıştı. Beraberinde bir arkadaşı ve hizmetçileri vardı. Hz. Ömer ona hizmetçiler kimin diye sormuş, o da benim cevabını vermişti. Hz. Ömer onlar nereden senin oluyor demiş ve onları Hz. Ebû Bekir'e göndermesi tavsiyesinde bulunmuştu. Muaz onların kendisine hediye edildiğini söylemişti. Ertesi gün Muaz, Hz. Ömer'e senin görüşünü dinleyeceğim çünkü dün gece bir rüya gördüm ve rüyamda sanki beni ateşe atıyorlardı sen de kurtarmaya çalışıyordun demiştir.[552] Rüyanın mahiyeti farklı bir anlatımında ise Muaz kendisini cehennemin kenarında görmüş ve Hz. Ömer onu arkasından tutarak cehenneme düşmesine mani olmaya çalışmıştır. Muaz hemen hizmetçilerin durumunu Hz. Ebû Bekir'e bildirmiştir. Hz. Ebû Bekir bu durumda bir sıkıntı görmediği gibi Muaz'ın borcunun geri kalanlarını da affetmiştir.[553]

6.2. Abdullah b. el-Muğaffel ve Rüyası

Abdullah b. el-Muğaffel (öl. 679)[554] bir gün rüyasında kıyametin koptuğunu ve insanların haşrolduğunu görmüştür. İnsanların bir engele doğru sevk edildiklerini, engeli aşanların kurtulduğunu, kendisinin de engeli aşmak için o tarafa doğru yöneldiğini ancak kendisine geri gitmesini, yanındakiler ile birlikte oraya giremeyeceği söylenmiştir. Korkuyla uyanmış ve hemen hanımını çağırarak rüyasını anlatmış ve bir heybe dolusu altını getirmesini söylemiş ve sabah olmadan hepsini fakirlere dağıtmıştır.[555]

---

552 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/541.
553 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/543-544.
554 İsmail Lütfi Çakan, "Abdullah b. Mugaffel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988).
555 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 5/144.

6.3. el-Misver b. Mahreme

Misver b. Mahreme (öl. 683)[556] rüyasında bir miktar yiyecek stokladığını ve akabinde güz bulutlarını görmüştür. Bunun üzerine ertesi gün çarşıya gider gitmez "kim bana gelirse şu yiyeceği maliyetinin fiyatına vereceğim." demiştir. Durum Hz. Ömer'e ulaşınca Hz. Ömer hemen Misver'in yanına gelmiş ve "Delirdin mi sen el-Misver?" demiştir. O da rüyasını anlatmış ve bu yiyecekten kâr etmek istemediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer ona "Allah seni hayırla ödüllendirsin" demiştir.[557]

6.4. Adî b. Ertad'ın Rüyası ve İbn Sîrîn'in Yorumlaması.

Adî b. Ertad (öl. 720)[558] bir rüya görmüş ve bu rüyayı Muhammed b. Sîrîn'in (öl. 729)[559] yorumlaması için bir adam göndermişti. Adama rüyayı sanki kendi görmüş gibi anlatmasını söyledi. Adam İbn Sîrîne gelerek "Ben rüyada görüyorum ki, bir deveyi sağıyorum, o kadar sıkıca sağıyorum ki sonunda memelerinden kan geliyor." dedi. İbn Sîrîn "Bu rüyayı sen görmedin, bu rüyayı ancak Adî b Ertât görmüş olabilir. Ona git ve de ki: "Allah'tan kork! Sen süt sağma ve vergi toplama işinde, Allah'ın sana helal kıldığı sınırı aşıp Allah'ın haram kıldığı sınıra varmışsın."[560]

7. RÜYADA ŞİFALANMA

7.1. İbrahim ve Musa (as.)'ın Rüyada Görünmesi

Fudayl el-A'var şöyle demiştir; "Bir cenazede hazır bulundum. Orada Enes b. Mâlik de vardi. Ebû'l-Aliyye geldi ve

---

556 Habil Nazlıgül, "Misver b. Mahreme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005).
557 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 6/522.
558 Ali Yardım, "Adî b. Ertât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988).
559 Ahmet Yücel, "İbn Sîrîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).
560 Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 8/205.

cenaze namazını kıldırdı. Daha sonra insanlardan uzaklaşarak Enes b. Mâlik'in yanına gitti ve ona "Ey Ebû Hamza, dün gece burada, seni, başında uzunca bir şapkayla gördüm. Üzerinde gördüğüm şapka İslam şapkasıydı." demiştir. Enes b. Mâlik; "Medine'deydim, çok kötü bir şekilde hastalanmıştım, neredeyse ölecek gibiydim. İbrahim ve Musa yanıma geldiler. İbrahim başımın, Musa ise ayağımın yanına oturdu, o sırada uyandım, iyi olmuştum." Ebû'l Aliye de "Ben de Horasan'daydım öyle bir hasta oldum ki neredeyse ölecektim. İbriham ve Musa geldi biri başımın, birisi ayağımın yanına oturdu. Biraz sonra uyandım, kendimi iyileşmiş olarak buldum." dedi. Bunun üzerine Enes b. Mâlik onları kendisine tarif etmesini çünkü onun rüyasının kendi rüyasından bir parça olduğunu söyledi. Ebû'l-Aliye; "İbrahim beyaz bir adam, saçı ve sakalı beyaz, kızıl etli, uzun burunlu biriydi. Musa ise çok saçlı, çok esmer, iki omuzu arısı enli, saçı omuzlarının üzerinde bir adamdı." cevabını verdi. Enes b. Mâlik, ben de senin gördüğün şekilde gördüm demişti.[561]

Hz. Peygamber'in İsra-Miraç hadisesinde Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'yı görmüş ve Hz. İbrahim için; "Şimdiye kadar benden daha fazla ona benzeyen birini görmedim, ondan da bana çok benzeyen bir adam görmedim." Hz. Musa için; "Esmer, uzun boylu, hafif etli, kıvırcık saçlı, burnunun kemiği yüksek ve ince, Ezd'den bir kabile olan Şenue'nin adamlarındandır." Hz. İsa için; "o kırmızı bir adamdır. Ne uzun ne kısa orta boyludur. Saçları kıvırcık değildir. Yüzünde siyah benler vardır. En çok Urve b. Mesud es-Sekâfi ona benzemektedir." demiştir.[562] Bu rivâyet, "Zeame" "İddia etmek" kelimesiyle başlamaktadır. Bir kesinlik ifadesi yoktur.

561 İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, 275-276.
562 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/400.

İki rivâyeti karşılaştırdığımız zaman Enes b. Mâlik veya Ebû'l-Aliye'nin rüyalarında gördükleri Hz. İbrahim için Allah Resûlü'ne benzediğine dair bir anlatımları yoktur. Rivâyetler arasındaki tek benzer nokta Hz. Musa'nın esmer ve enli iri bir yapısının olmasıdır.

8. KUTSAL YERLERİN BELİRLENMESİNDE RÜYA

8.1. Mescid-i Aksa'nın Yapılacağı Yerin Belirlenmesi

Ya'kûb (as.) kardeşi İs tarafından ölümle tehdit edilince annesi, Harran'a dayısı Laban'ın yanına gitmesini istemişti. Ya'kûb yolculuk esnasında bir yerde başının altına bir taş alarak veya bir taşa yaslanarak uyumuştu. Rüyasında yerden göğe doğru uzanan bir merdiven gördü. Bu merdivenden melekler inip çıkıyordu.[563] Yüce Rab kendisine; "Seni mübarek kılacak ve soyunu çoğaltacağım. Üzerinde bulunduğun bu yerleri sana ve senden sonra haleflerine vereceğim" şeklinde seslenmişti. Hz. Ya'kûb uyandıktan sonra gördüğü bu rüyadan dolayı sevinmiş ve uykuya daldığı yere bir mabet yaparak bu bölgeden elde edeceği ürünün de onda birini Allah için vermeyi adamıştır. Yastık amacıyla kullandığı taşı daha sonra tanıyabilmek için yağlamış ve taşın bulunduğu yere "Allah'ın Evi" adını vermiştir. Bu rüyada geçen yerin bugün Mescid-i Aksa olduğu söylenmiştir.[564]

8.2. Eninnu Tapınağının Yapılması

Halk arasında türbelerin yerlerinin belirlenmesinde çoğu kez rüya motifinin kullanıldığını görülür. Kaynaklarda bu konuda ilk yazılı anlatım Sümerler'de görülmektedir. M.Ö. 2100 yıllarında yaşayan Lagaş şehri kralı Gudea'nın kendinin

---

563 Taberî, *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*, 1/317; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 1/223-224.

564 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1988, 1/223-224.

ve şehrinin koruyucu tanrısı Ningirsu için yaptırdığı Eninnu tapınağını gördüğü bir rüyanın etkisiyle yaptırdığı anlaşılmaktadır. Gudea, rüya yorumcusu Tanrıça Nanşe'ye sormak istiyor. Fakat Tanrıça, Lagaş'ın Nina denilen yerinde oturuyor. Oraya ancak bir kanal yoluyla gidildiğinden Gudea bir tekne ile yola çıkıyor. Giderken yolunun üzerindeki şehirlere uğrayıp onların tanrılarına, kendisini desteklesinler diye kurbanlar sunuyor. Nina'nın iskelesine gelince başı dik olarak tapınağın avlusuna giriyor. Orada da kurbanlar, içkiler sunuyor, dualar ediyor ve Tanrıça'nın yanına girerek rüyasını anlatıyor. O da rüyayı tek tek şöyle yorumluyor: "başında tanrısal tacı, aslan başlı kuşun kanatlan ve alt kısmı tufanın dalgaları gibi olan adam kardeşim Tanrı Ningirsu'dur, sana kendisi için bir tapınak yapmanı istiyor" diyor. Tanrıça yorumlamasını sürdürerek, tan yerinden güneş gibi yükselen ışığın, Gudea'nın şahsi tanrısı Ningişzida, elinde altın kalem ile gökte yazılanların çizildiği tableti elinde tutan kadının Yazı Tanrıçası Nidaba olduğunu ve Tanrıça'nın ona yapacağı tapınağı kutsal yıldızların bildirdiği ne göre yapmasını önerdiğini, elinde mavi taştan tablet tutanın Mimarlık Tanrısı Nindul, tabletin üzerindeki resmin de yapılacak olan tapınağın planı olduğunu anlatıyor. İçinde kader tuğl ası olan tuğla kalıbıyla sepeti ise, Eninnu tapınağının tuğlaları ve onları taşıyacak sepet, yeri eşeleyen bakımlı eşeği de tapınağı yapmaya sabırsızlanan Gudea'nın kendisi olarak yorumluyor[565]

Mabed yapılacak yer tütsüler ile temizlenmiştir. Şehirden kötü olanlar, büyücüler atılmıştır, herkes birbirine bundan sonra son derece saygılı olacak, çocuk annesine karşı gelmeyecek, anne çocuğunu azarlamayacak, aynı şekilde köleler yaptıkları kabahat

---

[565] Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1*, 188-189; Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 84,181-183.

için cezalandırılmayacaktır. İşte böyle bir ortamda birçok dualar ve seremoniler ile binanın yapılmasına başlamıştır.[566]

Bu anlatımın İslam Tarihçiliğinde rüya motifi ile alakalı olmasa da bu geleneğin tarihi geri planının hangi zamanlarda başladığını bilmemiz açısından önemlidir.

8.3. Kaysan Dağındaki Kan Mağarası

Kan Mağarası, Kabil'in kardeşi Habil'i öldürdüğü yer olarak şöhret bulmuştur. Hafız b. Asakir, Ahmet b. Kesir'in hayat hikâyesini anlatırken bu zatın salih kişilerden olduğunu söylemiştir. Rivâyete göre Ahmet b. Kesir rüyasında Hz. Peygamber'i, Ebû Bekir, Ömer ve Habil'i görmüştür. Kaysan Dağındaki mağaradaki kanın kendisine ait olduğuna dair Habil'den yemin etmesini istemiştir. Habil oradaki kanın kendi kanı olduğunu beyan etmiş, ayrıca o mağaranın duaların kabul olunacağı bir yer olması için Allah'tan dilekte bulunduğunu ve Allah'ın da bu dileğini kabul ettiğini söylemiştir. Habil'in söylediklerini Hz Peygamber de doğrulamıştır. Ahmed'in anlatımıyla Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer her Perşembe bu mağarayı ziyaret etmişlerdir.[567]

İbn Kesîr bu rivâyeti değerlendirirken "Doğrusunu Allah bilir." Diyerek şüphesini dile getirmiş ve doğru olsa bile hiçbir şer'î hüküm ifade etmeyeceğini ayrıca mağara ile ilgili bilginin ehl-i kitaptan alınmış olduğunu belirtmiştir.[568]

8.4. Talha b. Ubeydullah'ın Mezar Yerinin Değişmesi

Talha b. Ubeydullah, Cemel günü Mervan b. Hakem tarafından atıldığı söylenen bir ok ile dizinden yaralanmış ve o

---

566 Çığ, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*, 182-183.
567 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1986, 1/105.
568 Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr Ed-Dımaşki, *El-Bidaye ve'n-Nihaye* (Dımaşk/Beyrut: Daru İbn Kesir, ts.), 1/1/105.

yaranın etkisi ile vefat etmişti. Vefat ettiği yerde Kella denilen bir nehrin kıyısına (Gurre Köprüsü'nün yanı) defnedilmişti. Ailesinden birileri rüyasında onun "Beni bu sudan kurtarmaz mısınız? Gerçekten ben suya battım." dediğini gördü. Daha sonra kabri kazılınca su içinde olduğu görüldü ve mezar yeri değiştirildi.[569] Bir rivayete göre de Talha'nın kızı Aişe rüyasında babasının mezar yerinin taşınmasını istediğini görmüştür. Otuz sene sonra mezarı açılmış[570] ve Talha'nın bedeninin değişmemiş olduğu görülmüştür.[571]

---

569 İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*, 3/204; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 2/247.
570 İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 1/229.
571 Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*, 1/115.

SONUÇ

Rüyaların birey ve toplum üzerindeki etkisinin farkında olan siyasal iktidarlar veya iktidarı ele geçirmek isteyenler, bu güçten faydalanmak istemişlerdir. Büyük devletler kuruluşlarını, devlet geleneklerini ve siyaset felsefelerini böyle kurucu rüyalara dayandırma ihtiyacı hissetmişlerdir. Çünkü her devlet ortaya çıkmak için uzun ve yorucu bir mücadele dönemi geçirmiştir. Kurulduktan sonra da hâkimiyetini genişletibilmesi, otoritesini kabul ettirebilmesi için varlığını ilahî iradeye dayandırma gereği duymuştur.

Sadece İslamiyet sonrası değil tarihin en eski devirlerinden itibaren kurulan devletlerin kuruluş hikâyelerinde rüya motifinin kullanıldığı görülmektedir. Yazıyı ilk kullanan Sümerler ve onlardan günümüze kadar ulaşmış tapletlerde de rüya motifinin yer aldığı görülmektedir.

Geçmişten günümüze ortaya çıkmış ilahî veya gayri ilahî dinlerin neredeyse tamamında rüya unsuruna yer verildiği müşahade edilmektedir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe de rüya önemli bir yer tutmuştur. Kuruluş motifi destanlarda işlenmiştir.

İslam Dini'nde gerek Kur'an-ı Kerim gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde rüya kavramına ve tabirlerine yer verilmiştir. Bizzat Resûlullah tarafından rüyanın çeşitleri ve tanımı

yapılmıştır. Günümüzde de rüya üzerine pek çok çalışma yapılmakta, rüyanın nasıl meydana geldiği, çeşitleri, gelecek için ipucu olabilir mi? Bilinçaltının rüyaların içeriğine etkisi nedir? Kültürün veya genetik kodların rüyalardaki rolü gibi konular araştırılmaktadır.

Sasani Devleti'nin kuruluşundan başlayarak, Hz. Muhammed (s.a.v)'in hem peygamberliği, hem de kuracağı devletin çok önceden rüyada farklı kişilere müjdelendiği görülmektedir.

İlk üç halifenin ismi, halifelik sırası hatta hilâfet süreleri, dönemlerinde meydana gelecek karışıklıklar, vefatlarını önceden bilmeleri ve ahiretteki durumları hem İslam Tarihi kaynaklarında hem de hadislerde rüya motifi kullanılarak yer bulmuştur. Dikkat çeken nokta ise; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın isimleri rivayetlerde geçmesi ancak Hz. Ali'nin isminin kullanılmamış olmasıdır. Bir rivayette dördüncü kişi olarak geçmekte ancak ismi belirtilmemektedir. Emevi hâkimiyetinin rivayetlerin içeriğine etki ettiği, ravilerin Hz. Ali ismini kullanmadıkları görülmektedir. Hutbelerde bile Hz. Ali'ye lanet okunan bir ortamda insanların Hz. Ali'nin ismini kullanmaktan kaçınmaları sosyolojik açıdan değerlendirilirse normaldir.

Emevi Devleti'nin kurulması, kurulacağının kaçınılmaz bir kader olduğu; Kadir Suresi 3. Ayet ile ilişkilendirilerek hâkimiyet sürelerinin bin ay olacağı ve bu ilişkilendirmeyi de bizzat Hz. Hüseyin'e yaptırarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Abbasi Devleti'nin kurulmasında da aynı rüya motifi kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in sağlığında uyukladığı bir esna da haykırarak uyandığı sonra tekrar uyuduğu ve gülerek uyandığı sebebi sorulunca da önce Ümeyyeoğullarının minberi üzerine çıkacağı bu durumun kendisini üzdüğü, sonrasında Abbasoğullarının minberi üzerine çıkacağı bunun da kendisini memnun ettiği algısı oluşturularak Abbasi Devleti'nin kurulmasının bizzat Hz. Peygamber'i memnun edeceği algısı oluşturulmuştur.

Rivayetlerin içeriğinde dikkat çeken bir nokta rakip taraftan şahit gösterilmesidir. Emeviler'in lehine rivayetlerde Hz. Hüseyin'in ismi kullanılırken Abbasiler'in lehindeki rivayetlerde Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan'ın ismi kullanılarak kabuledilebilirlik ve karşı tarafı susturma anlamında rivayetlerin gücü arttırılmaya çalışılmıştır. Velid b. Abdülmelik'in Ali b. Abdullah'a kötü davranması sonucu babası Abdülmelik b. Mervan'ın düşüne girerek Emevi Devleti'ne son verecek kişinin Ali b. Abdullah'ın soyundan olacağını söylemesi buna en güzel örnektir.

Özellikle Hz. Peygaber'in dedesi Abdülmuttalib'in görmüş olduğu rüya zaman içinde bir motife dönüşerek Müslüman Türk Devletleri'nin kuruluşlarında karşımıza çıkmaktadır. Gazneliler, Zengiler, Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşlarında benzer rüya motifleri kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili de rüya motifi çalıştırılmıştır. Çünkü rejim değişikliği günümüzde dahi bazı kesimler tarafından benimsenmemiştir. Şeyh Efendi'nin rüyası; Cumhuriyet rejiminin benimsenmesi ve Atatürk düşmalığının giderilmesi, Şeyh Rahmi Baba'nın rüyasında gördüğü üzere; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda bizzat Hz. Peygamber'in bu toprakları Mustafa Kemal Atatürk'e vermiş olması belli bir kesimin tepkilerini ortadan kaldırmaya yönelik kullanılmıştır.

Savaşlarda ve fetihlerde de rüya motifi kullanılmıştır. Müşrikler ile Müslümanlar bir rekabet halindedir. Sasanilerin, Bizans'a karşı büşlarda üstün gelmesi bile müşrikleri sevindirmiştir. Çünkü Sasaniler ehl-i kitap değildir. Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'a ve Allah Resûlüne güveninin gereği olara Übey b. Halef ile girdiği iddia ve kısa süre sonra da Ninova Savaşı'nda Bizans'ın Sasaniler'e karşı galip gelmesinden dolayı İslam Tarihi kaynaklarında Bizans İmparatoru Herakleious için de rüya motifi kullanılmıştır.

Uhud Savaşı öncesinde Allah Resûlü bir rüya görmüştür. Rüyasının yorumunu da sahabeye anlatmıştır. Ancak Hz. Peygamber istişareden çıkan sonuca göre hareket etmiştir. Rüya ile amel edilir mi? Sorusunun cevabı burada yatmaktadır.

Sıffîn Savaşı ve Harre Vakası'nda hayatını kaybedenlerin ahiretteki durumları da Müslümanlar tarafıdan merak edilmiştir. Rüya motifi kullanılarak insanların bu merakı giderilmiş, her iki taraftaki kişilerin de cennette oldukları algısı oluşturulmuştur. Rüyada "Manevi Şehit" gibi yeni bir kavram ortaya çıkmıştır.

Çalışmada İslamiyet'e girme ile ilgili motifler şunlardır; bir nur veya ışık görülmesi, bu ışığın içinden bir ses gelmesi, yeşil, sulak bereketli bir vadi İslam'ı, çorak ve verimsiz toprak küfrü temsil etmektedir. Cehennem veya ateşin kenarında iken Hz. Peygamber'in gelip kurtarması gibi rüya motifleri kullanılmıştır.

İnsanların doğum ve ölümlerinin de çok önceden rüyada müjdelenmesi ile ilgili rivayetler meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in vefatları önceden rüyada bildirilmiştir. Rivâyetler, toplumsal birliği sağlamak için, yaşananların kader olduğu, kimseye kin tutulmaması gerektiği algısı meydana getirilmiştir.

Günümüzde basın ve sosyal medyanın etkisi herkes tarafından bilinmektedir. Siyasî partilerin veya taraftarlarının trol ordusu diye tabir ettikleri gruplar, çok kısa sürede kamuoyu oluşturabilmektedirler. Günümüzün basın ve medyası geçmişte rivayetler ve şairler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her rivayetin hizmet ettiği bir amaç mevcuttur. Bazen yeni fethedilen bir yerdeki halkın İslam'ı daha kısa sürede benimseyebilmeleri için onlar için önemli figürler rivayetlere dahil edilir. Örneğin Kadisiye Savaşı öncesinde Rüstem'in gördüğü rüya buna güzel bir örnektir. İslam öncesi dönemde Araplar arasında kâhin

veya kâhineler toplumun fazgeçilmez bir parçasıdır. Görülen rüyaların yorumlanmasıda da kâhin, kâhine veya rahip sıkça kullanılan figürlerdir.

Çalışmada ortaya çıkan motifler ve özellikleri:

Kuruluş motifleri, bu motiflerde devlet kurucusu, din kurucusu ve peygamber veya dini liderlerin anneleri çocukların doğumundan önce muhakkak rüya görmüşlerdir. Çocuk bazen bir ışık bazen de bir fil olarak annenin karnına girmiştir. Ya da gaipten bir ses kadına hamile olduğunu bildirmiştir. Kurucu kişilerin babaları, amcaları veya toplum içinde saygın bir yeri olan kişiler kendilerinden zincir, ağaç, ışık veya nurun çıktığını görmüşlerdir. Bu nur, zincir, ağaç veya ışık bütün yönlere doğru yayılmış ve her tarafı kaplamıştır.

Şehitlik motifi, genelde yerden göğe doğru yükselme söz konusudur. Gökyüzünün açılması, gökten yere bir ipin sarkıtılması, bir kapı veya yarık açılması ve kişinin o kapıdan girmesi şehitlik ile yorumlanmıştır.

Ölüm motifi, ismi biraz ürkütücü gelse de insanlar arasında özellikle rüyalarda bu motif kullanılmıştır ve günümüzde de kullanılmaktadır. İnsanlar rüyalarında vefat eden bir yakınını görürse ve bu yakını kendisini çağırırsa yakın zamanda hayatını kaybedeceğine yorumlayabilir. Bu durum genellikle hastalanmış, yatağa düşmüş kişilerde daha çok meydana gelir. Genelde insanlar, ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu düşünmeye başladıklarında bu tarz rüyalar görülür. Çalışmanın giriş bölümünde de özellikle vurguladığımız Jung'un bilinçaltı teorisi ile izah edilebilir.

Bu kitapta da benzer rüya motifleri ele alındı. Kuşatma altındaki Hz. Osman'ın rüyası bu bağlamda değerlendirilebilir. Hz. Osman rüya görmemiştir, bunlar sonradan dile getirilmiş rivayetlerdir, olaya kutsal bir yön vermek isteyenlerin uyrdurmasıdır demek bazı durumlarda yanlış olabilir. Çünkü tarihi

olayları değerlendirirken o günün şartları gözardı edilmemelidir. Ölümün kaçınılmaz son olduğunu düşünen Hz. Osman'ın rüyasında Hz. Pegamber'i görmesi, Hz. Peygamber'in onu çağırması imkân dâhilindedir. Aynı şekilde kuşatma altında olan ve her geçen gün savunma hattı gerileyerek ölümün kaçınılmaz son olduğunu, hatta öldükten sonra cesidinin göreceği eziyetleri düşünen Abdullah b. Zübeyr'in de rüya görmesi ve bunu öldürüleceği şeklide yorumlaması imkân dâhilindedir.

Evlilik motifi, genellikle Ay ve Güneş'in gökyüzünden inerek kişinin koynuna veya evine girmesi ile oluşur. Gören bayanın Hz. Peygamber ile evleneceği şeklinde yorumlanmıştır.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk (ö. 211), Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Muṣannef*. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403.

Abi Aydın, Aydın - Resuli, İrade. *İki Destan*. Bakı, 2002.

Adam, Baki. "Üzeyir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/401-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Ağırakça, Ahmet. "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı". *Artuklu Akademi* 1/2 (2015), 1-30.

Ağırman, Mustafa. "Târîhî Bir Yanlışın Düzeltilmesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 233-244.

Ağırman, Mustafa. "Ümmü'l Fadl'ın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e Süt Anneliği Yapması Konusundaki Rivayetlerin Tarih Açısından Tenkidli Bir Değerlendirilmesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2001), 107-122.

Ahmad, Maulvi Mohammad Inayat. *The Authenticated Miracles of Mohammad*. New Delhi: Award Publishing House, ts.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241), Ebû Abdillah eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241), Ebû Abdillah eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*. Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Akkuş, Murat. "Emevi Halifelerinin Ölüm Sebepleri". *İSTEM* 20 (2012), 219-243.

Aksu, Ali. "Emeviler ve Abbasiler Döneminde Kıbrıs". *Tarihte Kıbrıs I*. 79-88. İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2017.

Algül, Hüseyin. "Gābe Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/267-268. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Algül, Hüseyin. "Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Mânevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987).

Ali (ö. 1987), Cevat. *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 20 Cilt. Beyrut: Dârü's-Sâkî, 2001.

Altuncu, Abdullah. "Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/7 (2014), 118-142.

Apak, Adem. "Sâriye b. Züneym". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/158. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Arslan, İhsan. "Abbâsî Devleti'nin Kurucu Unsurlarından Olan Abdullah b. Ali'nin İdarî, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/2 (2022), 256-277.

Aslan, Ensar. "Şamanizm ve Şamandan Âşığa İntikal Eden Trans Olgusu". *Motif Academy Journal of Folklore*, 17-37.

Aşıkpaşazâde (ö. 889). *Aşıkpaşazâde Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332.

Atçeken, İsmail Hakkı. "Abbâsî Propagandası Sürecinde Hişâm b. Abdülmelik Dönemi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004).

Aycan, İrfan. "Mervân I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/225-227. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Aycan, İrfan. *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebi Süfyan*. Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Aycan, İrfan. "Ziyâd b. Ebîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/480-482. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Aydar, Hidayet. "Kur'an'da Rüyalar ve Rüyaların Hayata Yansımaları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005), 39-60.

Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005.

Aydınlı, Abdullah. "Amr b. Şürahbîl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/92. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Azimli, Mehmet. *Dört Halifeyi Farklı Okumak -3 Hz.Osman*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.

Azimli, Mehmet. "Hz. Hüseyin İsyanının Gerekçeleri Üzerine Bazı Mülehazalar". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*. ed. Alim Yıldız. 259-268. Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010.

Azimli, Mehmet. "İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülahazalar". *Bilimname* XVI/1 (2009), 43-58.

Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.

Bağdâdî (ö. 245), Ebû Câfer Muhammed b. Habîb. *el-Muhabber*. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.

Bakkal, Ali. "Kur'ân'ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi". *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd. 11-48. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an veTefsir Akademisi, 2009.

Balcı, İsrafil. "Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği". *İSTEM* 13 (2009), 85-124.

Balcı, İsrafil. "Şakkı Sadr Hadislerine Dair Rivayetlerin Kritiği". *İSTEM* 21 (2013), 11-38.

Belâzurî (ö. 279), Ahmed b. Yahya b Câbir b. Dâvud. *Futuhul Buldan*. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1988.

Belâzurî (ö. 279), Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud. *Ensâbü'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr. 1-13 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1996.

Beyhakî (ö. 458), Ebu Bekr Ahmed b. el- Hüseyin b. Ali. *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifeti Ahvali Sahibi'ş-Şerîat*. Beyrut: Dârul Kütübü'l İlmiye, 1408.

Bilge, Mustafa L. "Cuhfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/82-83. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Bilhan, Saffet. "Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 16/2 (2019), 76-112.

Bozkurt, Nahide. "Hârûnürreşîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/258-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Bozkurt, Nahide. "Mansûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/5-6. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Bozkurt, Nahide. *Mutezile'nin Altın Çağı Me'mûn Dönemi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

Bozkurt, Nahide. *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.

Buhârî (ö. 256), Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmiʿu's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Buhârî (ö. 256), Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Muhtasar Sahihu'l-İmam Buhari*. Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 2002.

Burrî (ö. 645), Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdullah b. Mûsâ el-Ensârî et-Tilmisânî - Tuncî, Muhammed et-. *el-Cevhere fî nesebi'n-nebi ve ashâbi'l aşera*. Riyad: Dâru'r-Rifâî, 1983.

Caferoğlu, Ahmet. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1968.

Cebeci, Lütfullah. "Mîkâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/45-46. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Coşkun, Ali. *Mehdilik Fenomeni*. İz Yayıncılık, 2004.

Crick, Francis - Mitchison, Graeme. "The Function of Dream Sleep". *Nature* 304/5922 (1983), 111-114.

Cüzcânî, Mevlana Minâhacüddîn Ebû Ömer Osman. *Tabakât-ı Nasırî*. çev. Major H.G. Raverty. New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1970.

Çakan, İsmail Lütfi. "Abdullah b. Mugaffel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/119-120. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Çakan, İsmail Lütfi. "Amr b. Tufeyl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/93. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Çakın, Kamil. "Hanzale b. Ebû Âmir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/51. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Çavuşoğlu, Halime. "Gazneli Mahmud Hikâyelerine Bir Bakış Ve Gazneli Mahmud'un Menkıbevi Kişiliğine İlişkin Bazı Tespitler". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 63 (2019), 377-402.

Çeken, Muhittin. "VII. Yüzyılda Bizans-Sasani Hâkimiyet Mücadelesi Arasında Kalan Mukaddes Bir Şehir: KUDÜS". *Yeni Fikir Dergisi* 11/22 (2019), 54-71.

Çelebi, İlyas. "Rüya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/306-309. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Çelepi, Mehmet Surur. *Türk Halk Kültüründe Rüya*. Konya: Kömen Yayınları, 2017.

Çığ, Muazzez İlmiyye. *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1*. 2 Cilt. İstanbul: Kaynak Yayınları, 6. Baskı., 2013.

Çığ, Muazzez İlmiyye. *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2*. 2 Cilt. İstanbul: Kaynak Yayınları, 4. Baskı., 2012.

Dârimî (ö. 255), Ebû Muhammed Abdullah ed-. *Sünenü'd-Dârimî*. 4 Cilt. Riyad: Dârü'l-Mugnî, 2000.

Dartman, Bahattin. "Yazının Keşfi Konusunda Dinî Metin ve Arkeolojik Bulgular Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 41 (2009).

Demircan, Adnan. "Sâmîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/75-76. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Devellioğlu, Ferit (ed.). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 14. Basım, 1997.

Diyarbekrî (ö. 990), Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.

Doğan, İsa. "Zeydiyye Mezhebi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1989), 83-107.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî (ö. 204), Süleyman b. Dâvud. *Müsnedü Ebî Dâvud eṭ-Ṭayâlisî*. nşr. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dârü Hecer, 1999.

Ebû Dâvud (ö. 275), Süleymân b. el- Eşʿas b. İshâk es-Sicistânî. *Sünen*. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.

Ebu İbrahim, Muhammed İlyas Abdurrahman Fâlûze. *el-Mevsûatü fî sahîhi's-sîreti'n-nebeviyye*. Mekke: Matâbiu's-Safâ, 1423.

Ebû Şâme (ö. 665), Ebü'l-Kâsım Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Makdisî. *er-Ravzateyn fî ahbâri'd-devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.

Ebû Şühbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim. *es-Sîretü'n-Nebeviyye alâ dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*. 2 Cilt. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1427.

Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, Abdurrahman b. Amr b. Abdillah. *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*. Dımaşk: Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye, ts.

Ebu'l-Muzaffer, Mansur b. Muhammed b. Abdilcabbâr. *Tefsiru'l-Kur'an*. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.

Ebü'l-Fidâ, İsmail b. Ali b. Mahmud. *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*. 4 Cilt. Matbaatü'l-Hüseyniyeti'l-Mısriyye, ts.

Efendioğlu, Mehmet. "Muhriz b. Nadle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/45. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Elbânî, Muhammed Nâsırüddin el-. *Sahîhu Süneni't-Tirmizî*. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 2000.

Ercilasun, Ahmet Bican vd. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991.

Erul, Bünyamin. "Varaka b. Nevfel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/517-518. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.

Fâkihî, Ebû Abdillah Muhammed el-. *Aḫbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîs̱uhû*. nşr. Abdülmelik b. Abdillah b. Dehîş. 6 Cilt. Beyrut: Dârü Hadr, 1414.

Fayda, Mustafa. "Abdullah b. Selâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/134-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Fayda, Mustafa. "Bilâl-i Habeşî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/152-153. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Fesevî, Ebû Yûsuf Yaʻkūb b. Süfyân b. Cüvvân el-. *el-Maʿrife ve't-târîh*. 3 Cilt. Beyrut: Müʾessesetü'r-Risâle, 1981.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "Abdullah b. Ali b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/82-83. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Frayne, Douglas. *Sargonic and Gutian Periods (2334-2113)*. Toronto: University of Toronto Press, 1993.

Freud, Sigmund - Muradoğlu, Dilman. *Rüyaların Yorumu*. İstanbul: Say Yayınları, 2021.

Gökalp, Murat. *Kadı Iyâz ve Şifâ Adlı Eserinde Peygamber Tasavvuru*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.

Ġulām Aḥmad. *The Essence of Islam. 5*. Tilford: Islam International, 1. ed., 2007.

Güler, Zekeriya. "Tufeyl b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/323-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Gün, Faruk. "Mehdîlik İnancı Üzerine Bir İnceleme". *Artuklu Akademi* 4/1 (2017), 99-130.

Günay, Umay. *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 5. Baskı., 2008.

Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 2017.

Güneş, Hüseyin. "Kutsal Değerlerin Siyasete Alet Edilmesi Bağlamında Abdullah b. Ali İsyanı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 75-104.

Güneş, Hüseyin. "Muhtâr es-Sekafî Hareketi Karşısında Muhammed b. Hanefiyye'nin Yeri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 75 (2015), 183-199.

Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405), Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*. IV Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1997.

Haksever, Ahmet Cahid. "Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin Camiü'l-Usûlünde Rüya Algısı". *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüdin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 353-358. Ankara: Sage Yayıncılık, 2014.

Halîfe b. Hayyât (ö. 240), Ebu Amr. *Târihu Halîfe b. Hayyât*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1397.

Hall, Manlly P. *Rüya Sembolizmi*. çev. Özge Esirgen. İstanbul: Mitra Yayınları, 2011.

Hammûdî, Hâlid el-. , *Ümmü'l-Mu'minîn Hatîce bnt. Huveylid*. Dâru'l-Kâsım, ts.

Harman, Ömer Faruk. "Dânyâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/480-481. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh. *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.

İbn Adil, Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

İbn Asâkir (ö. 571), Ebü'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetillah b. Abdullah. *Tarîhu Dımaşk*. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

İbn Ebî Şeybe (ö. 235), Ebû Bekr Abdullah. *el-Muṣannef*. nşr. Muhamed ʿAvvâme. 21 Cilt. Cidde: Dârü'l-Kıble, 1427.

İbn Hacer (ö. 852), Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali. *el-İsâbe fî Temyizi's -Sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.

İbn Hacer el-Askalâni. *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Mearife, 1379.

İbn Haldun (ö. 808). *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul, 2007.

İbn Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed. *Fezâilü's-Sahâbe*. 2 Cilt. Beyrut: Müˀessesetü'r-Risâle, 1983.

İbn Hasan, Yusuf b. Hasan b. Ahmed b. Hasan İbn Abdülhâdî es-Salihî. *Mahzu's-Savâb fî Fezâilü Emiri'l-Mü'minîn Ömer b. el-Hattâb*. 3 Cilt. Medine, 2000.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *El-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal*. 15 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, ts.

İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri. *Cevâmiü's-Sîreti'n-Nebeviyye*. Beyrrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.

İbn Hişâm (ö. 218), Ebû Muhammed Abdülmelik (ö.218). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa Sakka - İbrahim Ebyârî. I-II Cilt. Mısır, 1955.

İbn İshak. *Kitâbu's-siyer ve'l-megâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1978.

İbn İshâk (ö. 151), Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Siret-ü İbn İshâk (Kitâbu's-siyer ve'l-Megâzî)*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1978.

İbn Kesîr (ö. 774), Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. Dâru'l-Fikr, 1986.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şiri. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1988.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Mu'cizâti'n-Nebî*. Mektebetü'l-Tevfikıyye, ts.

İbn Kuteybe (ö. 276), Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *el-Maârif*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 1992.

İbn Mâce (ö. 273), Ebû Abdillâh Muhammed Yezid el-Kazvînî. *Sünen*. nşr. Şuˁayb Arnaˀût v.dğr. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1372.

İbn Manzûr (ö. 711), Muhammed b. Mükerrem b. Ali. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.

İbn Mende (ö. 395), Ebu Abdillah Muhammed b. İshâk. *Ma'rifetu's-sahâbe*. Matbûât Câmiati'l-İmârâti'lArabiyyeti'l-Muttehide, 2005.

İbn Mende, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. İshâk. *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-maʿrife*. 3 Cilt. Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve Şuûni'l-İslâmiyye, ts.

İbn Miskeveyh (ö. 421), Ebu Ali Ahmed b. Muhammed b. Yakub - İmâmî, Ebû'l-Kâsım. *Tecâribü'l-ümem ve teâkibü'l-himem*. 7 Cilt. Tahran, 2000.

İbn Nedim (ö. 385), Muhammed b. İshak. *el-Fihrist*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu BaşkanlığıYayınları, 2019.

İbn Sa'd (ö. 230), Ebu Abdillah Muhammed. *Kitâbü't-tabakati'l-kebîr*. III Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.

İbn Sa'd (ö. 230), Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. 8 Cilt. Beyrrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990.

İbn Seyyidünnâs (ö. 734), Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî. *Uyûnü'l-eser fî fünûni'l-megâzî ve'ş-şemâʾil ve's-siyer*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1993.

İbn Şebbe (ö. 262), Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî. *Târihu'l-Medîne*. Cidde: es-Seyyîd Habîb Mahmud Ahmed, 1399.

İbn Teymiyye (ö. 728), Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim b. Abdisselâm b. Abdillah. *Minhâcu's-sünneti'n-nebeviyye fî nakdi kelami'ş-şîati'l-kaderiyye*. 9 Cilt. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986.

İbn Umrânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *el-Enbâ fi Tarihi'l-Hülefâ*. Kahire: Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 2001.

İbnü'l-Bagandî, Ebû Bekir Muhammed. *Müsnedü Emiru'l-Mü'minîn ʿÖmer b. ʿAbdilazîz*. nşr. Muhammed ʿAvvâme. Dımaşk: Müessesetü Ulûmü'l-Kur'ân, 1404.

İbnü'l-Cevzî (ö. 597), Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *el-Muntazam fî tarîhi'l-umem ve'l-mulûk*. I-XVIII Cilt. Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiye, 1992.

İbnü'l-Esîr (ö. 630), Ebu'l-Hasan Alî. *Üsdü'l-gâbe fî maʿfireti's-sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.

İbnü'l-Esir (ö. 630), Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b Muhammed b Abdül-

kerim. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997.

İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986.

İbnü'l-Mulakkın, Ebu Hafs İbnü'l-Mülakkın Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed el-Mısri el-Vadiaşi eş-Şafii. *et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmii's-sahîh*. 36 Cilt. Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 2008.

İbnü'l-Vezîr, Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-Yemânî. *el-ʿAvâsım ve'l-kavâsım fi'z-zeb ʿan sünneti Ebi'l-Kâsım*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

İbrahim Sarıçam. *Emevî-Haşimî İlişkileri: İslam Öncesinden Abbasîlere Kadar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Basım, 1997.

İsfahani (ö. 430), Ebû Nuaym Ahmed b Abdullah b İshak İsfahani Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya.* 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1974.

İsfehânî, Ebu Nu'aym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk. *Ma'rifetü's-sahâbe*. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998.

Jones, J.M.B. "İntihal Açısından İbn İshak ve Vâkıdî'ye Göre Âtike'nin Rüyası ve Nahle Seriyyesi". çev. Kasım Şulul. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 309-328.

Jung, Carl Gustav. *İnsan Ruhuna Yöneliş Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*. çev. Engin Büyükinal. İstanbul: Say Yayınları, 2001.

Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/126-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kandemir, M. Yaşar. "Esmâ bint Umeys". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/422-423. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Kandemir, M. Yaşar. "Hâlid b. Saîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/287-288. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Kandemir, M. Yaşar. "Hatice". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/465-466. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Kandemir, M. Yaşar. "Hind bint Utbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/64-65. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Kandemir, M. Yaşar. "Muâz b. Cebel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/338-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Harâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kara, İsmail. *Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2011.

Karaoğlan, Arslan. "İsrâ Ve Mi'râc Hâdisesi Üzerine Bir Giriş Denemesi". *Bilimname* 2017/34 (2017), 555-601.

Karataş, Hüsamettin. "Sakyamuni Buda'nın Tarihsel Kişiliği Ve Öğretisinin Yeni Bir Din Haline Geliş Süreci". *Dini Araştırmalar* 16/42 (2013), 129-142.

Kastallânî (ö. 923), Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülmelik. *İrşâdüs-sârî li şerhi sahihil Buhârî*. 10 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1323.

Kaşgarlı Mahmud, Mahmud b. Hüseyin b. Muhammed el-Kaşgarî. *Kitab-ı Divan-ı Lügat-it-Türk*. I-III Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.

Keleş, Ahmet. "Apokaliptik Hadis Edebiyatı ve Problemleri-'Hilafet benden sonra otuz senedir' Hadisi Örneği". *İSTEM* 7 (2006), 37-54.

Kılıç, Ünal. "Kabile Asabiyeti Bakımından Yezid b. Abdülmelik'in Hilafeti". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 51-69.

Kılıç, Ünal. "Yezîd II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/515-516. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kılıçbay, Mehmet Ali. "Osmanlı Kuruluşunun Efsanevî Yanı". *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

Kırkpınar, Mahmut. "Mütevekkil-Alellah, Ca'fer b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/212-214. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Knott, Kim. *Hinduizm*. çev. Ceylan Ertung. Ankara: Dost Kitabevi, 2017.

Kolektif. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2008.

Koyuncu, Mevlüt. "Velîd I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/30-31. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kök, Bahattin. "Nûreddin Zengî, Mahmud". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/259-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Köprülü, Mehmed Fuad. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Köse, Saffet. "Zeyd b. Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/313-316. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Köymen, Mehmet Altay - Unat, Faik Reşit. *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949.

Kramer, Samuel Noah. *History Begins at Sumer*. London: Thames & Hudson, 1958.

Kuhrt, Amelie. *Eski Çağ'da Yakındoğu*. çev. Dilek Şendil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Kurtubî (ö. 671), Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmiʿ li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfeyyiş. Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964.

Kutlu, Sönmez. "Mehdi". *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü* 2. ed. Halis Albayrak vd. Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013.

Kutlutürk, Cemil. *Hinduizm'de Avatara İnancı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Kuzubaş, Muhammet. "İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi". *Journal of Turkish Studies* 2/Volume 2 Issue 1 (2019), 305-316. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.46

Küçük, Raşit. "Abbâd b. Bişr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/12. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Makdisî (ö. 355), el-Mutahhar b. Tâhir. *el-Bed' ve't-târîh*. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, ts.

Makrîzî (ö. 845), Ebu'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmet b. Ali b. Abdülkadir. *İmtâü'l-esmâ Bimâ li'n-Nebî mine'l-ahval ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*. 15 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999.

Mechûl (anonim). *Ahbâru'd-devleti'l-Abbasiyye*. Beyrut: Dâru'l-Teliyye, ts.

Merçil, Erdoğan. *Gazneliler Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

Merçil, Erdoğan. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.

Muḳâtil b. Süleymân (ö. 150), Ebû'l-Ḥasen el-Belḫî. *Tefsîru Muḳâtil b. Süleymân*. thk. ʿAbdullâh Maḥmûd Şeḥḥâte. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1423/2002.

Musa b. Ukbe (ö. 141), Ebu Muhammed Musa b. Ukbe b. Ebî Ayyaş el-Kureşî el-Esedî. *el-Megazî*. Ağadir: Câmiatü İbn Zühr, 1994.

Mücâhid b. Cebr (ö. 103), Ebû'l-Ḥaccâc el-Ḳureşî. *Tefsîru Mücâhid*. thk. Muḥammed Abdüsselâm Ebü'n-Nîl. Mısır: Dârü'l-Fikri'l-İslâmî el-Hadîse, 1410/1989.

Müslim (ö. 261), Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyaü't-Türasi'l-Arabi, ts.

Nazlıgül, Habil. "Misver b. Mahreme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/192-193. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Nikhilananda, Swami. *Hinduizm*. çev. Aslı Özer. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003.

Nîsâbûrî (ö. 405), Ebû Abdillâh Muhammed el-Hâkim en-. *el-Müstedrek ʿale's-Sahîhâyn*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Osmanlı Devleti'nin Kurulşunda Dervişlerin Rolü". *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

Oruç Beğ, Edirneli. *Oruç Beğ Tarihi*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Kervan Kitapçılık A.Ş., 1972.

Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

Öğreten, Ahmet. "Türk Kültüründe 'Yada Taşı' ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması". *BELLETEN* 64/241 (2000), 863-900. https://doi.org/10.37879/belleten.2000.863

Önkal, Ahmet. "Akabe Biatları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/211. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Önkal, Ahmet. "Batn-ı İdam Seriyyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/202. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Özkan, Halit. "Zeyd b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Öztürk, Hakan. "İbn Haldûn'da Rüya Unsuru ve Devlet Kuruluşlarında Rüya Motifi". Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Öztürk, Hakan. "Rüya Motifi'nin Siyer Yazıcılığındaki Yeri: Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Doğumundan Önce Müjdelenmesi Örneği". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/18 (2013), 133-155.

Öztürk, Hakan - Kızılabdullah, Şahin. "Geçmişte Yaşamış Din Kurucusu veya Peygamberler İle İlgili Rivayetlerin Hz. Muhammed'in Hayat Hikâyesi'ne Etkisi, Doğum Olayları Örneği". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 377-391.

Öztürk, Levent. "Süveybe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/183. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Öztürk, Levent. "Yanıtını Bekleyen Eski Bir Soıru: Niçin Uyuruz?" *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi* 70/4 (2007).

Öztürk, Nermin. *Budizm'de, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Bakire Doğum Fenomenolojik Bir Yaklaşım*. Konya: Literatürk Academia, 2020.

Paçacı, İbrahim. "Rüyâ'nın Delil Değeri ve İstihâre". *Dini Araştırmalar* 19/48 (2016), 103-128.

Pakiş, Ömer. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. "Kutsal Metinlerde İsmail ve İshak" IV/3 (2004), 75-94.

Parlatır, İsmail vd. *Türkçe Sözlük*. I-II Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Polat, Emanullah. "İsrâ ve Mi'râc Hadisesi Etrafındaki Tartışmalar". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2023), 62-81.

Polat, Hüseyin. *Kur'an Kronolojisine Oryantalistik Yaklaşımlar-Gustav Weil ve Theodor Nöldeke-*. İstanbul: Beka Yayınları, 2020.

Pritchard, James B. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement*. New Jersey: Princeton University Press, 1969.

Qadian, Ghulam Ahmad. *Tadhkirah*. çev. Chaudhry Muhammad Zafrullah Khan. India: Nazarat Nashro Isha'at, 2019.

Râzî (ö. 606), Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-. *Mefâtîhu'l-Gayb: et-Tefsîrü'l-Kebîr*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.

Sabuncu, Ömer. "Hz. Ebû Bekir'in Üsâme Ordusunu Göndermesi". *Hazreti Ebu Bekir*. ed. Ali Aksu. 85-98. Sivas: Sivas Üniversitesi, 2019.

Safedî, Salahaddin Halil b. Aybek. *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*. Beyrut: Daru İhyaü't-Türas, 2000.

Sallâbî, Ali Muhammed. *I. Halife Hz. Ebubekir (ra) Hayatı, Şahsiyeti, ve Dönemi*. çev. Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza Yayınları, 2016.

Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. I-II Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 13. Basım, 2004.

Sarıkaya, Erdem. *Eski Türk Edebiyatında Rüya (Başlangıçtan XV. Asra Kadar)*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

Saylan, Nesrişah. "Kur'ân'da Beddua". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/1 (2016), 125-136.

Schimmel, Annemarie. *Halifenin Rüyaları*. çev. Tuğba Erkmen. Kabalcı Yayınevi, 2005.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati. *Karşılaştırmalı Türk Destanları*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1998.

Sever, Erol. *Asur Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1993.

Sıbt İbn Cevzî (ö. 654), Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızoğlu b. Abdillah. *Mirâtü'z-zaman fî tarihi'l-â'yân*. 23 Cilt. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.

Sırma, İhsan Süreyya. *Abbasiler Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

Suyûtî (ö. 911), Celâleddîn. *Cemʿu'l-cevâmiʿ el-Maʿrûf bi'l-Câmiʿi'l-Kebîr*. 25 Cilt. Kahire: el-Ezherü'ş-Şerîf, 2005.

Suyûtî, Celâleddîn. *ed-Dürrü'l-Mensûr*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.

Süheylî (ö. 581), Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2000.

Sümer, Faruk. *Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler*, ts.

Şahin, Haşim. "Menâkıbnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/112-114. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Şâmî (ö. 942), Ebû Abdillah Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf es-Sâlihi eş-. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî Sîreti hayri'l-ibâd*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.

Taberânî (ö. 360), Ebü'l-Kâsım Süleymân et-. *el-Muʿcemü'l-kebîr*. nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, bt.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir et-. *Câmiü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Ṭaberî, Ebû Caʿfer Muḥammed b. Cerîr et-. *Câmiʿu'l-Beyân fî Teʾvîli'l-Ḳur'ân*. thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Taberî (ö. 310), Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu't-Taberî: Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Tras, 1387.

Tanman, M. Baha. "Hala Sultan Tekkesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/225-227. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Taşköprülüzâde, Ahmed Efendi. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye (Osmanlı Alimleri)*. ed. Derya Örs. çev. Muhammed Hekimoğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu BaşkanlığıYayınları, 2019.

Tatcı, Mustafa - Günaydın, Yusuf Turan. "Türk İslâm Edebiyatında Tasavvufî Rüya Tâbirnâmeleri". *Sufi Gelenek ve Hayat Keşkül*.

Temizkan, Abdullah - Aktaş, Erhan. "Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında Rüya'nın Kullanımı". *Karadeniz Araştırmaları* 33 (2012), 13-22.

Timur, Taner. "Kurucu Efsaneler ve Devlet". *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

Tirmizî (ö. 279), Ebû Îsâ Muhammed. *Câmiü'l-Kebîr-Sünenü't-Tirmîzî*. nşr. Beşâr ʿAvvâd Maʿrûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

Turan, Osman. *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2003.

Tüveycirî, Hamûd b. Abdullah b. Hamûd b. Abdurrahman. *Kitâbu'r-Rüyâ*. Riyad: Dâru'l-Livâ, 1412.

Uludağ, Süleyman. "Sidretü'l-Müntehâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Ural, Cemal. *Ammar b. Yasir'in Azgın Bir Topluluk Tarafından Öldürüleceğine Dair Rivayetin Hadis Tekniği Açısından Tahlili*. İlahiyat Kitap, 2023.

Vâkıdî (ö. 207), Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-. *Kitabü'l-Megâzî*. I-III Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989.

Ya'kubî (ö. 294), Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Ca'fer b.

Vehb b. Vâzıh. *Kitâbü'l-Büldân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

Yâḳût el-Ḥamevî (ö. 626), Ebû ʿAbdullâh Yâḳût b. ʿAbdullâh er-Rûmî. *Muʿcemu'l-Buldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Ṣâdır, 1995.

Yardım, Ali. "Adî b. Ertât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/379. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Yazıcı, Nesimi. *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

Yazıcı, Tahsin. "Erdeşîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/284-285. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 1-4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu BaşkanlığıYayınları, Matsis Matbaa Hizmetleri., 2021.

Yemânî, Muhammed Abduh. *Ümmü'l-Mu'minîn Hatice bnt. Huveylid Seyyidetün fî Kalbi'l-Mustafa*. Beyrut: Müessesetü Ulûmü'l-Kur'ân, 2010.

Yiğit, İsmail. "Zap Suyu Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yücel, Ahmet. "İbn Sîrîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/358-359. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Yücesoy, Hayrettin. "Kādisiye Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/136-137. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Yüksel, Ahmet Turan. "İlk Müslüman-Türk Devletlerinin Siyasî, Kültürel Ve Medeniyet Tarihi Üzerine". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (2001), 67-99.

Zehebî, Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. 18 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.

Zehebî (ö. 748), Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-Alâm*. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993.

Zührî (ö. 124), Muhammed b. Müslim İbn Şihâb ez-. *el-Megâzî*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1981.

DİZİN